98
کتێبی گیرفان

ژن و توندوتیژی

وەرگێڕانی

کنێر عەبدوڵڵا

هەواڵنامەی کتێب

ژن و توندوتیژی

ناوی کتێب: ژن و توندوتیژی
نوسینی: زنجیره وتار
وەرگێڕانی: کنێر عەبدوڵڵا
بابەت: لێکۆڵینەوە
مۆنتاژی کۆمپیوتەری: بەختیار ئەورحمان
هەڵەچنی: سازان قادر
تیراژ: ٧٥٠ دانە
نرخ: ١٠٠٠ دینار
ژمارەسی سپاردن، (٢٢٧٩)ی ٢٠٠٨
چاپخانەی: دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
چاپی یەکەم ـ سلێمانی

www.serdam.net

www.serdam.info

هەواڵنامەی کتێب

ژن و توندوتیژی

هەواڵنامەی کتێب

وەرگێڕانی
کنێر عەبدوڵڵا

سلێمانی - ٢٠٠٨

زنجیرە کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
کتێبی گیرفانی ژمارە(٩٨)

سەرپەرشتیاری گشتیی زنجیرە
ئازاد بەرزنجی

ناوەڕۆک

١. توندوتیژی دژ بە ژنان

٢. توندوتیژی دژ بە ژنان ...(هۆکار و چارەسەر)

٣.نەخۆشی سەدەی ئێستا:توندوتیژی دژ بە ژنان: ئابڕوچوونە لە بواری مافەکانی مرۆڤدا

٤. ژنان و توندوتیژییەکانی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە (مرۆڤ وەک فەرش وایە چەند بەسەریدا بڕۆیت ڕەونەقتر دەبێت)

٥.ئامرازەکانی ڕاگەیاندن و توندوتیژی خێزانیی

٦.گێچەڵپێکردنی سێکسی دژ بە ژنان

٧.ڕێبەری مەشقکردن بۆ ڕەتکردنەوەی توندوتیژیی توندوتیژی خوێندنگەیی

هەولێرنامەی کتێب

پێشکەشە بەو مرۆڤانەی بەردەوام
کار لەسەر خۆیان دەکەن تا
توندوتیژی نەبێتە خەسڵەتێکی
مامەڵەکردن لەگەڵ ئەویدا .

هەواڵنامەی کتێب

پێشەکی

توندوتیـژی لـە سەرتاسـەری کۆمەڵگەکانـی دونیادا بە گشتی یەکێکە لە ڕەفتارە باوەکان کە بە جیاوازی کولتوور و سیستمە جۆربەجۆرەکانەوە بوونی هەیە.جۆر و شێوازی جیاواز لەخۆ دەگرێت، دیارتریـن جـۆری توندوتیـژی ئـەو شـێوەیەیە کـە بەرامبـەر ژنان ئەنجـام دەدرێـت، ئەگەرچی هۆکاری جۆربەجۆر لەخۆ دەگرێت و پیادەکردنی لە شوێنێکەوە بۆ ئەوی دی جیاوازە.

کاریگـەری ئـەو پیادەکردنـەش نـەک تەنهـا ئاسـەواری خراپـی دەروونیـی و جەسـتەیی بۆ ژنـان لێدەکەوێتەوە، بەڵکو ڕەنگدانەوەی لەسـەر لەقکردنـی مرۆڤایەتـی و دواخسـتنی ڕەوتـی گەشەکردنی کۆمەڵگەش دەبێت.

لەو ڕوانگەیـەوە کارکردن بـۆ کەمکردنەوەو نەهێشـتنی توندوتیـژی دژ بەژنـان ئەرکـی هەمەلایەنـەی گەرەکە هەریەک بە پێی سـنوور و چوارچێوەی دەسـەڵاتی. هەڵبژاردن و وەرگێڕانی ئەم کۆمەڵە بابەتە جۆربەجۆرە دەروازەیەکی تری

کارکردنە سەبارەت ئاشنابوون وتێگەیشتنی زیاتر بــە چەمک، هــۆکار، ئاســەوار و دەرئەنجامەکانی توندوتیــژی دژ بــە ژنان جگــە لــەوەی هەوڵێکە بۆ دەوڵەمەندکردنــی کتێبخانەی کوردی وبوونی ســەرچاوەی زیاتــر بە زمانی کــوردی تایبەت بە مەسەلەکانی ژنان.

بە هیوای سوودمەندی بۆ گشت خوێنەرێک

کنێر عەبدوڵلا

هەواڵنامەی کتێب

توندوتیژی دژ بە ژنان

توندوتیـژی دژ بــە ژنــان لەســەر بناغــەی ڕەگــەز لەســەر ئاســتی جیهانــدا پیــادە دەکرێت و لــە کۆمەڵگەیەکــەوە بۆ یەکێکــی دیکە ناگۆڕێت تەنهــا لــە چوارچێوەکەیدا نەبێــت، مێرد و باوک و نێرینەکانــی دیکــە بەشــێکی زۆری توندوتیژی دژ بە ژنان و کچان پیادە دەکەن و دەشــێت ماڵ بە مەترســیدارترین شــوێن دابنرێت بۆ ژنان جگە لەوەی ژن لە دەرەوەی خێزانەکەیدا بە کردارەکانی توندوتیژییەوە دەناڵێنێ لە ڕووی فرەشــێوازی و ئاســتەکانەوە کــە پیاوانێک بەرامبەریــان دەکەن هیــچ نزیکبوونەوەیەکــی خزمایەتیــان نییــە لــە گەڵیانــدا، تەنها لە ڕوانگەی هەســتکردنەوەیە بە سەرکەوتنی پیاوەتی، هەروەها ژنان لە دەرەوەی ماڵەکانیانــدا دووچــاری توندوتیــژی زارەکیــی، دەروونیی، جەســتەیی و ســێکســی دەبنەوە هەر لە قسەی ناخۆش و گێچەڵ پێکردن تا کۆتایهاتن بە لاقەکردن، جگە لەوەی لە شــوێنی کارەکانیاندا دەچێتــە ژێر باری مەترســی وهەڕەشــە و تەنگ

هەواڵنامەی کێڤ

پێهەڵچنینی بەردەوامەوە لەلایەن لێپرسراوان و برادەرانیەوە (توندوتیژی گشتی).

دیاردەی توندوتیژی دژ بە ژنان هیچ کات وەک ئیمڕۆ جێی بایەخدان نەبووە بە شێوەیەک دەستەی نەتەوە یەکگرتووەکان درکیان بە ڕادەی بڵاوبوونەوەی ئەم دیاردەیە کردووە لە جیهاندا بە گشت ناوچە پێشکەوتوو و دواکەوتوەکانەوە وەک یەک. ئەوەش بووە هۆی گۆڕانێکی نوێ بۆ کارکردن لەسەر مەسەلەی توندوتیژی دژ بە ژنان، پاش ئەوەش بڕیارە نێو دەوڵەتییەکانی بە دوادا هات کە بە دیاردەیەکی دەبینێت دەبێت بەرەنگاری لێبکرێت و ڕۆشنایی بخرێتە سەری بە مەبەستی بەرهەڵستیکردن لێی.

بڕیاری (ژمارە ١٩٩٠ / ١٥)ی ساڵی (١٩٩٠) کە لە ئەنجومەنی ئابووری و کۆمەڵایەتیەوە دەرچوو بەو پێیەی (توندوتیژی دژ بە ژنان ئەگەر لە خێزان یان کۆمەڵگەدا بێت دیاردەیەکی بەربڵاوە سنوری داهات و چین و ڕۆشنبیری دەگرێتەوە و پێویستە هەنگاوی بە پەلە بگرێتە بەر بۆ بەرگرتن لێی بەو پێیەی هۆکارێکی سەرەکییە بۆکەوڵکردنی ژنان بە مافەکانیان تەنانەت وەرگیراوەکانیشیان و گەیاندنیان بە ئاستێکی ئاشتیانەی کۆمەڵایەتی بەوەی بکرێتە هەژاری هەژارەکان.

هەواڵنامەی کتێب

له دەرئەنجامەکانی ئەو گۆڕانکاریانەوە نەتەوە یەکگرتووەکان دەستیان کرد بە تەرخانکردنی ماوەیەکی دیاریکراو لەهەر ساڵێکدا لە (٢٥/ ١١ تا ١٠/ ١٢ لە ساڵی ١٩٩١)ەوە کە لەو ماوەیەدا هەڵمەتی جیهانی ڕێک بخرێت بۆ قەڵاچۆکردنی توندوتیژی دژ بە ژنان و ڕۆشنایی بخرێتە سەر ئەم دیاردەیە لە گشت ڕوویەکیەوە جگە لە هەڵێنجانی ئامرازە پێویستەکان وجوڵاندنی گشت پێداویستییەکانی پێویستن بۆ زاڵبوون.

نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی(١٩٩٣)دا ڕاگەیاندننامەیەکیان دەرکرد تایبەت بە ڕێگرتن لە توندوتیژی دژ بە ژنان و بڕیاری دامەزراندنی موقەررێکی تایبەتی بۆ درا لە لیژنەی مافەکانی مرۆڤ لە دەستەی نەتەوە یەکگرتووەکان و لە ساڵی ڕۆژی جیهانیدا بۆ ڕێگرتن لە توندوتیژی دژ بە ژنان بۆ یەکەم جار لە لایەن داکۆکیکەرانی مافەکانی ژنانەوە لە ئەمریکای لاتینی و کاریبیدا بڵاوکرایەوە، ئەم هەنگاوە ڕووداوی سێ ڕاهبەی بە بیرهێنایەنەوە لە کۆماری دومنیکان و لاقەکردن و کوشتنیان کە دواتر بوونە هێمایەک بۆ بەرگریکردن، لە ساڵی(١٩٩٩)دا کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بڕیاری دا کە ڕۆژی(٢٥ی تشرینی دووەم) بە ڕۆژی جیهانی

هەولێرنامەی کتێب

دابنرێت بۆ زاڵبوون بەسەر توندوتیژی دژ بە ژنان بە بڕیاری (ژمارە ١٥٣/٥٤)، پاشان لە لایەن کۆنگرە نێونەتەوەییەکانی پەیوەستن بە کاروباری ژنان و مافەکانی مرۆڤەوە بایەخی بەخۆوە بینی دەربارەی ئەم دیاردەیە بووە هۆی دروستبوونی زۆرێک لە کۆمەڵە ئەهلییەکان لە پێناو چارەسەرکردن و پێشکەشکردنی یارمەتی و ڕاهێنان و چارەسەرکردنی قوربانییەکان لە گشت وڵاتانی جیهاندا لەسەر ئەو بناغەیەی دیاردەیەکی جیهانییە سنووری جوگرافی و ڕۆشنبیری و سیاسی وڵاتان دەبەزێنێ بەدەر لە جیاوازی ڕادە و شێوازەکانی نێوان وڵاتێک و ئەویدیدا یان ڕۆشنبیری و یەکێکی تر.

هەواڵنامەی کتێب

پێناسەی توندوتیژی دژ بە ژنان

هــەر کارێکی تونــدی دوژمنکارانە یان بەزەبر یاخــود ڕســواکردن دەگرێتــەوە کــە بەهــۆی دەمارگیری ڕەگەزییــەوە ڕوودەدات بەهۆی هەر ئامڕازێکــەوە کە بەهۆی مێینەبوونی هەر ژنێکەوە دەرهەقی دەکرێت و بەهۆیەوە ئازاردانی دەروونیی، جەســتەیی، سێکســی لێدەکەوێتەوە، یان نالاندن لەوانە: هەڕەشــەکردن بە کــردەوە لەو بارەیەوە، زۆرلێکردن، ناچارکردن و بێبەشبونی زۆردارانە لە ئازادی گەر ئەوە لە ژیانی گشــتی یان تایبەتیدا ڕوو بدات. لەو پێناسەیەوە تێدەگەین توندوتیژی هەر کردەوەیەکی مەبەســتدار یان بێمەبەستە کە دەبێتە هۆی ئازاردانی دەروونیی یان جەســتەیی یاخود سێکســی بۆ ژنــان، بۆ نمونە دوژمنکاری، ســوکایەتی بە توندوتیژی دادەنرێن جگە لە گشت ئەو ئازارانــەی دەبێتە هــۆی بێزاربوون، ترس و هەڕەشە یان هەر کردەوەیەک کەلە لایەن پیاوەوە پیادەدەکرێــت لە خێزان یان لــە کۆمەڵدا بێت هەر لە لۆمــە، گێچەڵپێکردنی سێکســی، بەکارهێنانی

توندی دژیان، کەمکردنەوە لە بەهایان وەک مرۆڤێک، ناچارکردنیان بەکردەوەیەک کە نەیانەوێت ئەنجامی بدەن، بێبەشبوونیان لە مافەکانیان تا ڕادەی لاقەکردن یان کوشتن کە بە توندوتیژی دژ بە ژنان دادەنرێت.

هەواڵنامەی کتێب

هۆکارەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان

-١هۆکاری مێژوویی ڕۆشنبیری: توندوتیژی دژ بـە ژنـان وەک دیاردەیـەک بەهـۆی بوونـی پەیوەندییـە ناهاوسـەنگەکانی ژن و پیـاوەوە لە کۆنـەوە سـەریهەڵداوە، بەپێی مێـژوو بوە هۆی زاڵیتی دەسەڵاتی پیاو بەسەر ژندا و پیادەکردنی جیاکاریەکان دژیان جگە لە دۆزینەوەی ڕێگەچارە بـۆی، لـەو ڕوانگەیەوە د. لیلی عبـد الوهاب بەم جۆرە لەسەر توندوتیژی خێزانیی دەدوێت: یەکێکە لە لایەنەکانی ڕەفتاری دوژمنکارانە کە دەرئەنجام پەیوەندیەکی هێـزی ناهاوسـەنگی لێدەکەوێتەوە لـە چوارچێوەی دابەشـبوونی کاردا لە نێوان ژن و پیـاوی نێوەنـدی خێزانـەکان وئەوەی لەسـەر ئـەو بناغەیە ڕێکدەخرێت سـەبارەت دیاریکردنی ڕۆل و پێگـەی هـەر تاکێـک لە تاکەکانـی خێزان و بـە پێی ئەو سسـتمە ئابـووری و کۆمەلایەتیە بـاوەی لە کۆمەڵگـەدا پیادە دەکرێـت، ئەو پیادە کردنـە کۆمەڵایەتییـەی وابەسـتەیی ژن بە پیاوە وە دەسـەپینێ بـە پێی مێـژوو دەرهاویشـتەی

کۆمەڵـێ چەمکـی ڕۆشـنبیری دەق پێوەگرتووی بەرهەمهێناوە بۆ هەریەک لە ڕۆڵی پیاوان و ژنان وهەریەکەیان بە شـێوەیەک پەروەردە دەکات کە بەهای پیاوەتی و توندوتیژی تیایاندا دەچێنێ.

پەیوەست بوونی توندوتیژی بە ژیانی ژنانەوە لە گشت لایەنەکانیەوە لە بنەڕەتدا هەڵقوڵاوی ئەو چەمک و بەها ڕۆشـنبیرییە نێرینـە جێگیرەیە کە ڕۆڵـی گێڕا لە تەشـەنەکردنی ئـەو دیاردەیەدا و سەرشۆڕکردنی ژنان بۆی بەدەر لەو ڕۆشنبیری و داب و نەریتانـەی سیاسـەتێکی کوێرانـە و خۆسـەهوکردنیان هەیە سەبارەت ژنان کە وایان لێدەکات بە ساناترین مافیان نائاشنا بن و نەتوانن چێژی لێوەربگرن.

٢-هۆکارەکانـی ڕاگەیانـدن: ئامرازەکانـی ڕاگەیانـدن کە هەڵدەسـتێت بە پەخشـکردنی ئەو وێنـە و پڕوپاگەنـدە و ڕیکلامانـەی ژنـان وەک کاڵایەکـی سـووک بەکاردەهێنن کـە کاریگەری دەبێـت بۆ بڵاوکردنەوەی توندوتیژی و تێڕوانینی جنسـیانە سـەبارەت بە ژنان جگە لەوەی هاندەر دەبێت بۆ ئیباحیەت و مەسەلە خراپەکانی دیکە بۆ ئەخلاقیاتی گشتی.

٣-هـۆکارە پەروەردەییـەکان: کەموکـوڕی یـان پێواری (غیـاب) گەورەی نـاو ئامرازەکانی

پەروەردە و فێرکردن لە بناغەی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ڕاستیدا تایبەت بە کاری پەیوەندی نێوان ژن و پیاو، گرنگی ئاڵوگۆڕکردنی ڕێز، یارمەتی ودڵسۆزی نێوانیان جگە لە تەرکیز نەخستنە سەر پەرەپێدانی کەسایەتی تەواوی کچان و کوڕان لەسەر بناغەی ڕێزی خود و ئەوی دیکە دەرفەت لەبەردەم هەڵمەتبردن واڵا دەکات سەبارەت چەمکە زیانبەخشەکان لە ئەقڵیەتەکاندا.

٤- هۆکارە کۆمەڵایەتییەکان: بایەخ نەدان بە بابەتی توندوتیژی دژ بە ژنان و ڕووبەڕووبوونەوەی گەر لە لایەن خودی قوربانی یان کۆمەڵگەوە بێت بەو پێیەی کارێکی تایبەتی خێزانییە یان شاردنەوەی لەسەر گشت ئاستە کۆمەڵایەتیەکان و غیابی لێکۆڵینەوە و ئامارەکان لەو بارەیەوە یاخود نەبوونی ناوەندی ڕاهێنان و یارمەتیدانی قوربانیەکان مەسەلەیەکە دەبێتە هۆی زیادبوونی توندوتیژی دژ بە ژنان.

٥- هۆکارە ئابوورییەکان: بارودۆخی ئابووری خێزانەکان و نیشتەجێ ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لە بوونی توندوتیژی دژ بە ژنان لە خێزاندا بەشێوەیەک نەتوانین بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی خێزان و ڕاکردن لێی یاخود تەسکی ماڵ و زۆری خزمەتکار تیایدا دەبێتە

هـۆی ڕوودانــی ناکۆکــی بــەردەوام کــە دەگاتە ئاســتی توندوتیژی، بەڵام لێرەدا پێویســتە ئەوە بوترێــت فاکتەری ئابووری گرنــگ نیە هۆکارێک بێت بۆ ڕوودانی توندوتیژی دژ بە ژنان هەروەک زۆربــەی لێکۆڵینــەوە و ئامــارەکان ئامــاژە بەوە دەدەن کــە توندوتیــژی تەنهــا بە چینێکــی کۆمە ڵایەتیەوە قەتیس نەکراوە

هەواڵنامەی کتێب

سەرچاوەی زانیارییەکان دەربارەی توندوتیژی خێزانیی دژ بە ژنان:

تـا ئیمـڕۆ کێشـەی توندوتیـژی دژ بـە ژنان لـە وڵاتەکەمانـدا دەناڵێنێ بە دەسـت کەمیی ئەو زانیاریانەی پێویستن بۆ تێگەیشتن لە مەوداکانی ئەم کێشە گرنگە لە ڕووی هۆکار و دەرئەنجامەکانیەوە ئەوەش بەهۆی چەند هۆکارێکەوە لەوانە: تا ئێستا ئـەو باسـانە دەچێتە چوارچێـوەی تایبەتمەندێتی خێزانـەوە کـە بۆ کەسـانی دیکـە نییـە بیزانن و بەشداری تێدا بکەن، کارکردن بەوەی توندوتیژی یەکێکـە لە ئامرازەکانی پەروەردە و تەمێکردن کە خاوەنداریێتـی دەدرێتە پیاوانی خێـزان، نەبوونی ئامـاری ڕەسـمی لـەو بارەیـەوە، تۆمارنەکردن یان بەدۆکیومێنتنەکردنـی توندوتیژی خێزانیی لە وڵاتەکەمانـدا، نەبوونـی سـەنتەری زانیاری کە ئامار و ژمـارەی ورد دەربارەی ئەو مەسـەلەیە بـدات، لەبـەر ئـەوە دەتوانین وەک کێشـەیەکی کۆمەڵایەتـی دابنێین جگـە لەوەی ئامـاژەکان بە بوونـی ئەو کێشـەیە هەن بە شـێوەیەک زۆرێک

لەو کەسانەی بایەخ بە مەسەلەکانی ژنان دەدەن لێکۆڵینەوەیان لەو بارەیەوە کردووە و هەندێ لەو لێکۆڵینەوانە دەکرێت وەک نموونە لێرەدا ئاماژەی پێ بکرێت نەک دەستی بەسەردا بگیرێ:

- لێکۆلینەوەیەک کە مامۆستا انس حبیب ئەنجامیدا لەسەر پەیمانگای کچان (لە ٩-١٨ ساڵ) لە دیمشقدا

-لێکۆڵینەوەیەک کە دکتۆر عدنان مسلم ئەنجامیدا لە ژێر ناوی (لاوان و گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی لە سوریا) (نمونەی لێکۆڵینەوەکە خوێندکارانی زانکۆی دیمشق بوون) ساڵی ١٩٩٧.

- لێکۆڵینەوەیەک کە د. نجوی قصاب حسین ئەنجامیدا بە ناوی (تەڵاق) لە یەکێتی ژنانی سوریا.

- لێکۆڵینەوەیەک بە ناوی (توندوتیژی دژ بە ژنان لە سوریا) کە لە لایەن د. ئامال عبد الرحیم ئەنجامدرا ساڵی ١٩٩٦.

-کتێبێک کە د. ئامال عبد الرحیم دەریکرد بە ناوی (تەڵاق کێشەیە یان چارەسەر) لە دیمشق ١٩٩٥.

- لێکۆڵینەوەیەک کە یەکێتی ژنانی گشتی لە سوریا ئەنجامیدا بۆ ساڵی ٢٠٠٠.

- لێکۆڵینەوەیەک کە لە لایەن دەزگای شموس ئەنجامدرا بە بۆنەی دیداری دووەم لە ڕێی دیاریکردنی نموونەیەکی هەڕەمەکی لە گشت

هەوالنامەی کوردی

ناوچەکانی سوریا دەربارەی توندوتیژی دژ بە ژنان ساڵی ٢٠٠٢.

- زۆرێک لەو بابەتانەی کە لەم دواییەدا بڵاوبۆوە لە ڕۆژنامە ناوخۆییەکاندا بۆ نموونە ئاماژە دەدەین بەوەی لە ڕۆژنامەی (نور) دا بڵاوبۆوە ژمارە ١٧ لە بەرواری ٢-٩-٢٠٠١.

کە جەختی لە بوونی ڕێژەیەکی ترسناک کردەوە بۆ توندوتیژی خێزانی لە سوریادا لەوەی لە لاپەڕە ١١ نووسرابوو دەربارەی ئەو حاڵەتانەی سەردانی کۆمەڵەی سوری دەکەن بۆ زانستە دەروونییەکان.

هەروەها ئاماژەمان بەوە کرد ئەو لێکۆڵینەوانەی کە لەسەر توندوتیژی دژ بە ژنان ئەنجامدرا بۆ نموونە مامۆستایان، و خوێندکارانی کۆلێژ و پەیمانگەکانی زانستە کۆمەڵایەتییەکان و پەروەردە لە زانکۆکانی سوریادا هەستان بە ئەنجامدانی زۆرێک لە لێکۆڵینەوەکان دەربارەی ئەم کێشەیە بەڵام پێواری سەنتەرێکی پسپۆر بە مەسەلەکانی ژنان وا دەکات دەستکەوتنی هەموو ئەو لێکۆڵینەوە و ژمارە ئامارییانە مەسەلەیەکی مەحاڵ بێت هەروەها یەکێتی ژنانی سوریا و هەندێ لە کۆمەڵە ئەهلییەکانی وەک کۆمەڵەی ڕێکخستنی خێزان هەندێ لێکۆڵینەوەیان ئەنجامدا

دەربارەی توندوتیژی دژ بە ژنان لە ڕێی وەرشەی کار و ئەو ژنانەی سەردانی ئەو کۆمەڵانە دەکەن بۆ وەرگرتنی ڕێنمایی و هاوکاری.

وە لە پاڵ ئەو لێکۆڵینەوانەدا ڕاگەیاندن بە یەکێک لە سەرچاوە زانیارییەکان دادەنرێت دەربارەی توندوتیژی دژ بە ژنان بۆیە لە گۆڤار و ڕۆژنامە ڕۆژانەکاندا زۆرێک لە تاوانەکان بڵاودەکەنەوە دەربارەی ئەو توندوتیژییەی دووچاری ژنان و کچان بۆتەوە لەناو خێزان و دەرەوەیدا، بە شێوەیەک لەلاپەڕە (شۆڕش) ی (ژمارە ١١٠٨٧ لە بەرواری ٢/٢/ ٢٠٠٠) چیرۆکی منداڵێکی بڵاوکردەوە بە ناوی زینەی تەمەن (٨) ساڵ کە پاش لە دەستدانی گیانی ڕەوانەی نەخۆشخانە کرا و بە پێی گومانی پزیشکەکان توێکاری جەستەییان بۆ ئەنجامدا و دەرکەوت کە دووچاری لاقەکردن و هێرشکردنێکی وەحشیانە بۆتەوە لە لایەن کۆمەڵێک هەرزەکار کە تەمەنیان لە نێوان (١٢-١٥) ساڵە لە کاتێکدا لەگەڵ کەسوکاری بۆ ئاهەنگێک ڕۆشتوە و پاشان ڕاپێچیان کردووە و هێرشیان کردۆتە سەری و بەسەختی تووشی خوێنبەربوون بووە وکوشتویانە، وە لە هەمان ژمارەی ئەو ڕۆژنامەیەدا چیرۆکی مێردێک باس دەکات کە ژنەکەی کوشتووە و لێکۆڵینەوەکانی

پۆلیسیش ئاماژە بەوە دەکەن کە تووشی نەخۆشی مێشک بووە. وە لە هەمان ڕۆژنامەدا بەڵام لە (ژمارە ١١٠٩٠لە بەرواری ٢/٥/ ٢٠٠٠) دا باس لە چیرۆکی ڕوَزیت دەکات کە لەکاتی لە دایکبوونیەوەی باوکی دایکی تەڵاق دابوو و ڕۆژێک دایکی نەبینیبوو و لەسایەی باوک و باپیریدا دەژیا کە بەتوندی و لێدان مامەڵەیان لە گەڵیدا دەکرد تا ئەو کاتەی لە ماڵەوە هەڵهات و لەباخی گشتیدا بە لاوێک گەیشت کە ناوی ئەحمەد بوو و بردی بۆ ماڵی خوشکەکەی و پاشان بۆ سەربازی ڕۆشت و زۆری پێچوو و لەو کاتەدا مێردی خوشکەکەی ئەو دەرفەتەی بەهەلزانی و هاوسەگیری لەگەڵ پێکهێنا و داوای بازرگانیلێکردنی لێکرد بەجەستەیەوە بۆیە هەڵهات و گەڕایەوە بۆ ماڵی باوکی ودواتر باپیری هاوکاری کرد تا تەڵاقی وەرگرت، پاشان بۆ جاری دووەم باوکی بە شوویدا بەرامبەر بە سەد هەزار بۆ پیاوێک کە ئامانجی بوو کاری داوێنپیسی پێ بکات لەسەرەتاوە قایل بوو بەڵام نەیتوانی تەحمول بکات بۆیە خۆی تەسلیمی پۆلیس کرد ومالئاوایی لە پەیمانگەی کچان کرد.

ویستم وەک نموونەیەک باس لەو دوو چیرۆکە بکەم. چونکە ڕۆژانە ولە گشت هەفتەیەکی ڕۆژنامەکاندا چیرۆکی ئەو کچ و ژنانە

دەخوێنینەوە کە دووچاری لاقەکردن یان کوشتن و شێوازەکانی تری توندوتیژی بوونەتەوە.

بەدەر لــە ئامڕازەکانی ڕاگەیانــدن تۆمارگەی دادگاکان شــەرعی بێت یــان دادوەری لێپێچینەوە یاخود دادگای ســزادان بە سەرچاوەیەکی گرنگی زانیاریەکان دادەنرێت دەربارەی توندوتیژی دژ بە ژنان بۆ نموونە لە تۆمارگەی دادگا شەرعییەکاندا ســکاڵای جیابوونــەوە هەیــە بەهــۆی لێــدان، لۆمەکردن و خراپ بەکارهێنان و کۆدەنگی لەسەر جیاوازیەکان وە لە تۆمارگەی ســزادانداا ســکاڵای لاقەکردن و گێچەڵپێکردن وئازاردان و شــێواندنی ئەندامەکانی لەش و کوشتن بەدیدەکرێت.

توندوتیژی خێزانی چییە ؟

ئەو سەرچاوە گەورەیەی بێ جیاکردنەوە هەڕەشە لە ژنان دەکات پیاوانی ناسیاون نەک بێگانە، کە زۆرجار خۆی لە تاکەکانی خێزان و مێردەکاندا دەبینێتەوە، ئەوەی جێی سەرسوڕمانە ڕادەی چوارچێوەی ئەو کێشەیەیە کە لە زۆربەی ناوچەکانی جیهاندا لێکدەچن. بەشێوەیەک لە لایەن ملیۆنەها ژنەوە ماڵ بە شوێنێک دانانرێت کە متمانەیی و ئارامییان پێ ببەخشێ، بەڵکوجێگەیەکە ترس باڵی بەسەردا کێشاوە چونکە توندوتیژی خێزانیی بە زیاترین و بەربڵاوترین شێوازەکانی توندوتیژیی دژ بە ژنان دادەنرێت کە لە کۆمەڵگەدا قبوڵ کراوە و دووچاری گشت ژنانێکیش دەبێتەوە بە جیاوازی گشت چینە کۆمەڵایەتی، ڕەگەز، ئاین و تەمەنەکان لە لایەن ئەو پیاوانەی ژیانیان لە گەڵدا دەگوزەرێنن.

هەروەها توندوتیژی خێزانیی دیاردەیەکی جیهانییە و بەدەر لە جیاوازی ژمارەکان لە نێوان وڵاتێک بۆ ئەویدی ئازار و مەینەتییەکان

هاوشـێوەن و هۆکارەکانی لە گشت شـوێنێکدا وەک یەکن. بە شێوەیەک تێڕوانین بۆ توندوتیژی خێزانـی دژ بـە ژنـان لـە ڕابـردوودا کارێکـی کەسـێتییە نەک مەسـەلەیەک بێت پەیوەست بێت بە مافە مەدەنییەکانەوە. بەڵام لە مرۆدا کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەشێوەیەکی ڕاست پەی بەو ڕاستییە برد بـەوەی مەسـەلەیەکە لە مەسـەلەکانی مافی مرۆڤ. وە بەپێی ژمارەکانی لە بانکی نێودەوڵەتیدا هەن، ئەو ژنانەی لە زۆربەی ناوچەکانی جیهاندا دووچـاری ئـازاری جەسـتەیی و دەسـتدرێژی سێکسـی بوونەتەوە کەمتر نیین لە (٢٠٪). جگە لەوەی ڕاپۆرتە ڕەسمییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان بـاس لەوە دەکەن کە: لەگەڵ تێپەڕبوونی گشـت پانـزە چرکەیەکدا ژنێـک دووچـاری لێدانی توند دەبێتەوە وە لە گشـت سـاڵێکدا (٧٠٠) هەزار ژن دووچاری لاقەکـردن دەبێتـەوە و(٣٠٪)ی ژنانی ئەمریکـی ڕووبـەرووی توندوتیـژی و (٩٥٪) ی قوربانیانـی توندوتیژی لە فەرەنسـا و (٥١٪) یان قوربانـی توندوتیژیـن لە لایەن مێـردەوە وە لە هنـددا (٤٠٪) ی ئەو ژنانەی ژیانی هاوسـەرێتیان پێکهێناوە دووچاری شەق و شەپازلە و ئازاردانی جنسـی دەبنەوە بەهـۆی ناڕەزایـی مێردەکانیان لـە پاکردنـەوەی مـاڵ یـان ئیرەیـی یاخـود بێ

هیــچ هۆیەک، وە لــە (٣٥٪) ی ژنان لە میســردا دووچاری لێدان دەبنەوە لە لایەن مێردەکانیانەوە. هەروەهــا توندوتیــژی خێزانیــی لــە لوبنانــدا بە ڕێژەی (٣٥٪) ناوزەند دەکرێت. دەشــێت بوترێت توندوتیــژی خێزانیی ئەو مامەڵە خراپەیە کە ژنان ڕووبەڕووی دەبنەوە گەر لە ماڵە باوک بێت یان ماڵی مێرد کە تەمێکردن بە مافێکی خۆیان دەزانن. جگــە لەوەی توندوتیژی خێزانیــی بە ئابڕوبردنی مافی ژنان دادەنرێت لە ســەلامەتی جەســتەیی و دەروونی و دوور نییە کە سالآنی زۆر بخایەنێ و لەگەڵ زەمەندا گەورە بێ.

دەشێت ببێتە هۆی کێشەی تەندروستی ترسناکی درێژخایەن و لە سنووری توشبوونی ڕاستەوخۆ تێپەڕێ، وەئەوەی ئاشکرایە ئاسەوارە جەستەیی و دەروونییــەکان سروشــتێکی کەڵەکەبــووی لە خۆگرتــووە کــە ئەگــەری بەردەوامبوونــی هەیە تەنانەت گــەر خودی توندوتیژییەکــەش نەمێنێت. چونکە توندوتیژی خێزانیی ترس، هەستکردن بە ســوکایەتی، ئازار و نەمانی ڕێزی خودی مرۆڤ دەخولقێنــێ جگــە لــەوەی شــێوازی جۆربەجۆر وەردەگرێت....

شێوازەکانی توندوتیژی خێزانیی

توندوتیــژی گیانــی: بــە مەترســیدارترین جۆرەکانی توندوتیژی دادەنریت کە هەســتپێکراو و بەرجەســتە نییە و هیچ ئاســەوارێکی ئاشکرای لــێ ناکەوێتــەوە جگە لــەوەی لە گشــت کۆمەڵگە دەوڵەمەند و هەژارەکاندا بەربڵاوە، پێشــکەوتوو بێــت یــان دواکەوتــوو و هەروەهــا ئاســەواری ڕوخێنــەری لەســەر تەندروســتی و دەروونیــی ژنــان هەیــە وێــڕای ئــەوەی مەترســییەکەی لــەوەدا چڕدەبێتــەوە کە یاســا پەی پــێ نابات و سەلماندنیشــی قورســە. بە شــێوەیەک ژنــان لە نێوەنــدی خێزانەکانیاندا هاوســەر بن یان (دایک، کچ یان خوشــک بــەو توندوتیژییــە دەروونییەوە دەناڵێنــن کــە لــە لایــەن پیاوانــی خێزانەکەیەوە دەرهەقیــان دەکرێــت لەوانــە ســوکایەتیپێکردن، فەرامۆشــکردن، سووک تەماشاکردن، جنێودان، قســەی ناشــرین، ســوکایەتی، بێبەشــبوون لــە ئازادی، هێرشــکردن ســەر مافی لــە هەڵبژاردنی هاوسەردا، دەســتێوەردان لە کاروباری تایبەتیدا وەک چوونــە ژوورەوە و هاتنــە دەرەوە لە کاتی

دیاریکراودا و لەبەرکردنی جل و بەرگی دیاریکراو، دەستێوەردان لە هاوڕێیەتی، چاودێریکردنی ڕەفتارەکانی بەگشتی و ناچارکردنیی بۆ نموونە لەسەر وەچەخستنەوەی ژمارەیەکی زۆر لە منداڵ و ناچارکردنی بە پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری بۆ گشت تاکەکانی خێزان و میوانەکانی بە گشتی هەموو ئەوانە کردەوەن کەوا لە ژنان بکات ڕقی لە ژیان و مێینەبوون و خودی خۆی بکاتەوە و کاریگەری بخاتە سەر ورە و باوەڕبوون بەخۆی وە لەژێر ناوی توندوتیژی گیانیدا جۆرێکی دیکەی توندوتیژی دینێتە ئاراوە بە ناوی توندوتیژی هێمایی (ڕمزی) کە هیچ کردارێکی جێبەجیکردن لەخۆ ناگریت بەڵکو لە گاڵتەجاری و وەڕسبووندا کورت دەبێتەوە وبەکارهێنانی شێوازێک مەبەست لێی سڕینەوەی کەسایەتی یان لاوازکردنی توانای جەستەیی یاخود ئەقڵیی قوربانییەکە دەگەیەنێ و دەبێتە هۆی ڕوودانی کاریگەرییەکی خراپ لەسەر بەردەوامبوونی لە ژیانێکی خۆش و ڕاپەڕاندنی چالاکییەکانی بە شێوەیەکی سروشتی. لە لێکۆڵینەوەیەکدا کە د. عدنان مسلم ئەنجامیدا (وەک نموونەیەکی خوێندکارانی زانکۆی دیمشق) ڕوونی کردەوە کەسوکار لە کاتی چوونە دەرەوەی مێینەکانیان لە ماڵەوە

لەکاتی دیاریکراودا توندوتیژیان لە ئاستدا بەکار دەهێنن وە لە (٨٥٪)ی کەسوکارەکان توندوتیژی دژ بەکچەکانیان بەکاردەهێنن لەبەر ئەوەی لەسەر مۆدە دەڕۆن و (٢٦,٥٪)یان لە بەرامبەر هێنانەوەی هاوڕێکانیان بۆ ماڵەوە و (٢٥٪)یش لەوانە بەرامبەر خراپ مامەڵەکردنی براکانیان وە لە ئەنجامدانی لێکۆلینەوەی د. نجوی قصاب حسن لەسەر (٦٠٠) خێزانی تەڵاقدراوبۆی ڕوون بۆوە ژنان دووچاری سوکایەتی و جنیودان دەبنەوە و بەخەفەکردنی دەروونییەوە دەناڵێنن... هەروەها د.ئامال عبدوالرحیم لە کتێبەکەیدا لەژێرناوی (تەڵاق کێشەیە یان چارەسەر) وە لە ڕێی جێبەجێکردنی لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانیی لەسەر (٣٧٥) حاڵەتی تەڵاق لە ژن وپیاو لە دیمشق و لادێکاندا دەرکەوتووە لە (٥٧٪)ی تاکەکانی نموونەکە سوکایەتیپێکردن و لێدان و بەجێهێشتنی ماڵیان لەنێواندا هەبووە.

توندوتیژی گیانیی:

بەشـێوەیەکی زۆر گـەورە بەهـۆی بەهـا ڕۆشنبیری و تقلیدیەکانەوە بەربڵاوە کە پێکهاتەی ژنـان لـە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە دەچەسـپێنێ و وایلێدەکات لە منداڵییەوە کڕنۆش بەرێت هەروەها عورفە ڕۆشنبیرییەکان بەسەر ڕەفتاری نێرینەکاندا زاڵ دەبێت بەشـێوەیەک کە پیـاون ومافی زاڵێتی و بەهێزیـان بەسـەر ژنانـدا هەیـە و پەیوەنـدی بیرۆکـەی توندوتیژی بە پیاوەتی ونێرینەبوونەوە گـرێ دەدەن، چونکـە مامەڵەکردنـی ژنـان لـە نێـو خێزاندا لەسـەر بنەمای ئەوەیـە کە لاوازە و لەسـەرێتی کڕنۆش بۆ پیاوانی خێزانەکەی بەرێت وە سـوکایەتی و جنێـودان وپێشکەشـکردنی خزمەت و بێبەشـبوون لە مافە کەسـایەتییەکانی مەسـەلەیەکە نابێت گفتوگۆی لەسـەر بکرێ یان جێی قبوڵنەکردن بێت.

توندوتیژی یاسایی:

لـە ڕوانگـەی پەیوەنـدی توندوتیـژی گیانیی کـە بەسـەر ژناندا پیـادە دەکـرێ و دەبێتە هۆی

کڕنـوٚش بـردن و ناحــەزی بــە جێبەجێکردنــی یاسـای جیا دژ بە ژنان کە لە دەرئەنجامدا دەبێتە هۆی توندوتیژی جەســتەیی و سێکســی، ویستم ئەم شـێوەیە لە شـێوەکانی توندوتیـژی لە نێوان توندوتیـژی گیانی و جەسـتەییدا جێ بکەمەوە. لە کۆمەڵگــەی ئێمەدا ژنــان بەهۆی یاســاکانەوە ملکەچی توندوتیژی دەبن هەر لەسەرەتای یاسای ناسنامە وە بە تێپەڕبوون بە یاساکانی سزادان تا کۆتایی یاساکانی باری کەسێتی کە بە ناشیاوترین شـێوازەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان دەناسـرێت لــە بابەتەکانی تایبەت بە تەڵاق، هاوســەرگیری، ولایە، میرات و دایەن بەشـێوەیەک بەشـوودانی کچ لــە تەمەنێکی زوودا بــە توندترین جۆرەکانی توندوتیـژی دەزانـرێ کــە لــە ڕووی دەروونــی و تەندروسـتیەوە کۆتایــی بە ژیانیـان دەهێنێ لە کاتێکدا یاسـای باری کەسـێتی لە مادده (١٦) دا بـاس لەوە دەکات تەمەنی هاوســەریتی بۆ کچان لە (١٧) سـاڵیەوەیە و بەم شـێوەیە باسـی لێوە دەکات دادوەر بۆی هەیە هاوســەرگیری لە نێوان دوو کەسـدا بکات کە لە تەمەنی هەرزەکاریدا بێت و کوڕەکە (١٥) سـاڵی تەواو کردبێت وکچەکەش (١٣) ئەگەر هاتوو لەڕووی جەستەیی و ڕاستگۆیی سکاڵانامەکەیانەوە پەسند بکرێ، تەمەنی یاسایی

هاوســەرگیری لەو کاتەدا (١٣) ســاڵییە نەک (١٧) لەبەر ئەوەی لەواقعدا خزم و کەسوکار کچەکانیان لــە تەمەنێکی منداڵیدا بەشــوو دەدەن و زۆر جار بــە تەمەنێکــی گەورەتــر لە خۆیــان لێرەشــەوە دووچاری مەترســییە تەندروســتییەکان دەبنەوە و بە چەوســاندنەوەی جەستەییەوە دەناڵێنن جگە لــەوەی لــە ڕووی چالاکــی جنســییەوە ناچاری جەســتەیان دەکرێــت بــەدەر لە فشــار و ئازاری منداڵبــوون و ســکپڕی. وێڕای ئــەوەی فرەژنی و تەڵاقی تەعەسوفی بێ ڕەزامەندی ئاگاداری خۆی بە دڕندانەترین شــێوازەکانی توندوتیژی یاسایی دادەنرێت کە بەهۆی کێشەکانی نەفەقە ودایەنەوە دەناڵێنــێ جگــە لــە ڕێگەنــەدان بەســەفەرکردنی لەگەڵ منداڵەکانیدا پاشــان بێبەشــکردنی لە مافی میرات، لێرەوە یاسا جیاکاری دژ بە ژنان دەکات بەشــێوەیەک پیــاوان لە ســزادان دەربــاز دەکات ئەگــەر یەکێکی کوشــت یــان ئــازاری ژنەکەی دا یاخود لــە حاڵەتی زیناکردندا بینــی یاخود لەگەڵ پیاوێکــدا لەبارودۆخیکی ترســناکدا بینــی لێرەوە بەهۆی گومان وترسەوە سزای سووکی بەسەردا دەدرێــت لــە کاتێکدا ژنەکەی زنای کردووە ســزا دەدرێت و پیاوەکەی سزا نادرێت تەنها لەو کاتەدا نەبێــت کە زینای لــە ناوماڵەکەیدا کــرد بێت یان

بە ئاشکرا لەگەڵ کەسێکی دیاریکراودا هەروەها مادەی ٤٨٩ ڕێگە بە پیاو دەدات لە ڕووی یاساییەوە لاقەی ژنەکەی بکات بە پێی ناوەڕۆکی ماددەکە کە دەڵێت: هەر کەسێک بە زوویی لە ڕێی ئازاردان یان بە هەڕەشەکردنی هاوسەرەکەی لەسەر ممارسەی سێکس بە کاری قورس و حوکم دانی بە پانزە ساڵ بە لایەنی کەمەوە سزا دەدرێت جگە لەوەی بەدەستهێنانی پاسپۆرتی منداڵان لەسەر ڕەگەزنامەی سووری تەنها لە ڕێی باوکەوە دەبێت نەک لە ڕێی پەیوەندی دایکایەتی بەشێوەیەک دایکێکی سووری ناتوانێت ڕەگەزنامەی کوڕەکەی دەرکات لەسەر ئەو بناغەیە دیاردەکانی جیاکاری لە نێوان پیاوان و ژناندا کە لە دایکبوو و بەرهەمهێنەرە بۆ توندوتیژی لە نێو خێزاندا سەرچاوە و ئسولەکەی لە یاساکانی باری کەسێتی و سزادان لە ڕەگەزنامە و هەندێ لە یاسا جیاکارییەکانی دیکە کە بیروباوەری جیاکاری دژ بە ژنان دێنێتە ئاراوە و دووری دەخاتەوە و بەشێوەیەک مامەڵەی لەگەڵدا دەکات کە ڕەگەزێکی کەمتر بێت و پاشکۆی پیاوە و دەشێت دووچاری گشت شێوازێکی زاڵێتی و لەناوچوون ببێتەوە.

توندوتیژی جەستەیی و سێکسی: ئاشکرا و دیار دەبێت و ئاسەواری لەسەر دەردەکەوێت

جگە لەوەی شێوازی جۆربەجۆری بۆ بەکار دێت و زۆر جـار ئەو ئامرازانــە بەکارهێنانی هەردوو دەســت و قــاچ دەبێت لــە ڕێگەی بۆکس لەســەر دەم وچاو، ســەر و ناوچەکانی تری جەستە جگە لە ڕاکێشــانی قـژ و گرتنەبەری ئامــرازی دیکەی وەک دار و چەقـۆ... یـان شـکاندنی ئامرازەکانی ماڵ و پیاکێشانی بەســەر قوربانیەکەدا. دەکرێت پێناســەی توندوتیژی جەســتەیی و سێکسی بەم شــێوەیە بکەیـن بــەوەی ئازاردانی جەســتەیی و جنسییە بە دەستپێکردنی بە لەقەلێدان، پیاکێشان، ڕاکێشــانی قژ، لێــدان، گێچەڵپێکردنی سێکســی، هێــرش کردنە ســەر محرەمەکانــی، خوێنڕێژی، ئەتککــردن، فڕاندن، بەدڕەوشــتی و خراپەکردن جگە لە پیادەکردنی جنســی شــاز و زەوتکردن و کوشــتنی بە بیانووی شــەرەف و ڕووداني بەڵاو نەهامەتی بەردەوام و سووتان تا ڕادەی کوشتن. لێــرەوە چیرۆکی دەلال جێێ ســەرنج بوو کاتێک شــووی بە جـاک کــرد و ماوەی ٤ ســاڵ خۆش ژیانیــان بەســەر بــرد پاشــان خەم و ناخۆشــی دەستی پێکرد بەشــێوەیەک پیاوەکەی جنێوی پێ دەدات و لێی دەدات و ناچاری دەکرد کە یاوەری بکات و چیرۆک دروســت بکات لە پێناوی لێدان و ڕاکێشــی قژیدا تا ئەو ئاســتەی ڕووی لە دادگای

ڕۆحـــی کرد لەوێدا قەشـــەکە پێـــی ووت بڕۆرەوە ماڵەوە و گوێڕایەڵی مێردەکەت بکە و گەڕایەوە بۆ ماڵی مێردەکـــەی وە جارێکیان کە لێی دابووبووە هـــۆی شـــکانی لووتـــی و دراوســـێکانی بردیـــان بۆ نەخۆشـــخانە و پاشـــان پۆلیس ئامـــادە بوو و مێردەکـــەی بەندکرد پاش ئـــەوە توانی تەڵاقی لێ وەر بگرێت. پاشان ڕۆژنامەی (بعت) لە ژمارەی ١١١٣٢ دا بـــە ژمـــارەی ٢٠٠٠\١٢\١٧ چیرۆکـــی خدیجـــەی بڵاوکـــردەوە کـــە پـــاش دەمەبۆڵـــەی نێوانیـــان برازاکەی کوشـــتبووی و ناوی (محمد) بوو. بۆیە لێدان و شکان و شێواندنی ئەندامەکانی لەش و بەدەر لە جۆرەکانی تر ئازاری جەســـتەیی هەیە و لێکۆڵینەوە و تۆمارگەی دادوەرە شـــەرعی و جەزائیـــەکان و ڕۆژنامەگەرییـــەکان ئامـــاژەی پێـــدەدەن تەنانـــەت کوشـــتنی ژن یان کـــچ یاخود خوشـــک وئامـــۆژن بـــە هـــۆکاری جۆربەجـــۆر و دەشێت بە بیانووی شەرەفیش بێت. وە توندوتیژی سێکسی بە مەترسیدارترین جۆرەکانی توندوتیژی دادەنرێـــت کـــە ژنان لـــە نێو خێزانـــدا دووچاریان دەبێتەوە و خەفە دەکرێت بە شـــێوەیەک هەر یەک لەو توندوتیژیانەی بەشێوەی جیا جیا ڕووبەڕووی ژنـــان دەبێتـــەوە وەک گێچەڵپێکردنی ســـێکســـی و شـــاردنەوە و لاقەکردن و خوێنڕێژی و ئەتککردن

و لەشفرۆشی.... هتد لە لایەن پیاوانی خێزانەکەوە پیادە دەکرێ دژ بە (ژن، کچ، خوشک و دایک).

لـە یەکێک لە سـەردانەکانم بـۆ پەیمانگای کچان چاوم بـە دوو کچ کەوت لە تەمەنی (١٢–١٥) کە لە لایـەن براکانیانەوە لاقە کرابـوون و یەکێکیان سـکپڕ بوو وماوەی یەک سـاڵ پێکەوە بەردەوام بوون پاشـان مەسەلەکەیان ئاشـکرا بوو یەکێکی دیکـە لە لایەن باوکێـوە لاقە کرا بوو و ئەوی دی لە لایەن مێردی دایکێوە و ئەوانی دیکە ناچار کرا بوون بە کارکردنی لەشفرۆشی و یەکێکیان باسی لـەوە کـرد کە لەگـەڵ باوکی و ژنەکـەی باوکیدا دەژی، دایکـی تەڵاقدراوە و خوشـکەکەی کاری لەشفرۆشـی دەکات باوکـی لە پێـواری ژنەکەیدا لەماڵەوە هێرشـی کردۆتە سـەر وە ئـەو کاتەی سـکاڵای کرد لای پێـی وت کە بەکـەس نەڵێ بۆ ئـەوەی باوکـی تووڕە نەبێ و لێی نەدات پاشـان بردیان بۆ لوبنان بە مەبەستی خزمەتکار، ڕایکرد و گەڕایـەوە و ئـاگاداری دایکی و پۆلیسـی کرد ئێسـتا لـە پەیمانگای کچانـە و باوکەکەیشـی لە بەندیخانەدایە. ئـەو ڕووداوانەی لە قوربانیانەوە گوێبیستی بووم هەموویان جەخت لەوە دەکەنەوە توندوتیـژی جنسـیی لە خێزاندا لەسـەر کچان و ژنان پیادە دەکرێ بەڵام کەمجار دەگاتە دادگاکان

وه لــه لێكۆلینەوەیەكدا كه مامۆســتا ئەنس حبیب
ئەنجامیدا له كۆمەڵەی ڕێكخســتنی خێزان لەسەر
ئەوانەی له پەیمانگای كچان له دیمشق دا دەركەوت
كه له ٪٣٥ لەوانه به لەشفرۆشی تاوانبار كراون و
٪٢٥ یان قوربانیانی لاقەكردنن و له ٪٦٠ لەوانەش
له قۆناغی سەرەتاییدا قوتابخانەیان بەجێهێشتووه
بەهــۆی فشــاری كەســوكار و ڕێگریكردنیــان له

چونیان بۆ قوتابخانە.

ئاسەوارەکانی توندوتیژی لەسەر ژنان و کۆمەڵگە

توندوتیژی دژ بە ژنان جەخت لەسەر تەمەنی گەنجـان دەکاتەوە کــە کاریگەری دەخاتە ســەر تەندروستیان لە ڕووی دەروونیی و جەستەییەوە و ئاســەواری زیانبەخـش بە کۆمەڵگــە دەگەیەنێ لەســەر ئاسـتی کۆمەڵایەتی و ئابووری و دەبێتە بەربەسـتێک لەبـەردەم بەشـداریکردنی تەواوی بنیادنانی: داخۆ ئەو ئاسەوارانە چی بن ؟

١- ئاســەواری تەندروسـتی و دەروونیـی: ســەبارەت توندوتیـژی خێزانــی ئاســەواری تەندروسـتی ڕەنگدانــەوەی دەبێـت لەســەر تەندروسـتی و جەستەی ژنان و دەبێتە هۆکارێک بــۆ مردنی یــان ڕوودانی بــەڵاو نەهامەتی یاخود شـێواندنی وەک شکان، سـوتان و برینداربوون ئەگــەر هاتــوو توندوتیژییەکە جەسـتەیی بوو وە بە پێی ڕای شــارەزایانی چاودێری تەندروسـتی دەشێت توندوتیژی هۆکارێکی مەترسیدار بێت بۆ

زۆرێک لە نەخۆشییە ئەندامییەکانی وەک پەستانی خوێن و نەخۆشـــیەکانی پێست وەک ئەکزیما یان نەخۆشـــیە دەروونیەکانـــی وەک خەمۆکـــی یـــان ....هتد

-٢ ئاســـەواری کۆمەڵایەتـــی: توندوتیـــژی خێزانـــی دەبێتە هـــۆی هەڵوەشـــاندنەوەی خێزان و تێکچوونـــی متمانـــە و ئاڵوگۆڕی ڕێـــز لە نێوان ئەندامەکانیـــدا جگـــە لـــەوەی توندوتیـــژی بەرهەم دەهێنـــێ چونکـــە ئـــەو منداڵانەی کاتێـــک باوکێک دەبینـــن کە توندوتیـــژی بەرامبـــەر دایکیان پیادە دەکات ئەوانیش بەو ڕۆڵە هەڵدەســـتن و دەشـــێت لـــە داهاتوودا بەرامبـــەر کچەکانیان یان ژنەکانیان توندوتیـــژ بـــن جگـــە لـــەوەی توندوتیـــژی دەبێتە هۆی جیابوونـــەوەی هاوســـەرەکان، کۆچکردن، دەرکردنی ژنە هاوســـەر لە ماڵ و بێبەشـــبوونی لـــە بینینـــی منداڵەکانـــی ولێکەوتنـــەوەی تـــەڵاق، هەروەها دەشـــێت ببێتە هۆکارێک بـــۆ وازهێنانی منداڵ لە قوتابخانە یان لادان و شـــوکردنی کچان لە تەمەنێکی منداڵیدا وئیشکردنیان.

-٣ ئاسەواری ئابووریی: توندوتیژی خێزانیی ئاســـەواری ئابووریشـــی لێ دەکەوێتـــەوە تایبەت بـــە ژنان بێت یان کۆمەڵگە یاخود لەســـەرکرداری پەرەپێدان، لەو ئاسەوارانەش:

١- ئەگـــەر هاتوو ژنەکە کارکردوو خوێندەوار بێــت کاردانـــەوەی خراپی لەســـەر گەشـــەکردنی خودی خۆی و توانا و پیشـــە و فێرکردنی دەبێت جگـــە لـــە بەفیرۆدانی توانای بەرهەمهێـــن لە کارە پەراوێزکراوەکانـــدا یـــان تەواونەکردنی خوێندنی کچان و بەدەســـتهێنانی مافەکانی بەو دەرفەتانەی لـــە کاتی هاوســـەرگیریدا بـــۆی دێتە پێشـــەوە لە کاتێکـــدا مندالّـــە بـــۆ نموونە یـــان ڕێگرتـــن لێی لە بەدواداچوونـــی خوێندن لـــە لایـــەن نێرینەکانەوە لە خێزانـــدا ئەو مەســـەلەیەی کاردانەوەی خراپی دەبێت لەســـەر بەرنامـــەی پەرەپێدانی ئابووری و کۆمەڵایەتی.

٢- ڕێگری داخوازیەکانی پەرەپێدانی ئابووری لەبەر ئەوەی توندوتیـــژی خێزانی وا دادەنرێ کە بەرپرســـە لە پاڵنانی ژمارەیەک لە کارکردووان بە ژن و پیـــاوی بێ توانا و خاوەن خوێندنی کەم بۆ بازاڕی کار جگە لەوەی دەبێتە ســـەرچاوەیەک بۆ کڕین و فرۆشتن بە منداڵانەوە و ئاسەواری خراپی لێدەکەوێتەوە کە زیان بە خۆیان و تەندروســـتیان دەگەیەنـــێ جگە گەشـــەکردنی ئەقڵیـــی و گیانی و کۆمەڵایەتیان.

٣- توندوتیـــژی خێزانیی ڕۆڵی گەورە دەگێڕێ لە کەمکردنەوەی ڕێژەی بەشـــداریکردنی ژنان لە

کار و ژیانــی ئابووری و بەرهەمهێندا جگە لەوەی توانای ژنان سـنوردار دەکات لە سوود وەرگرتن لــەو دەرفەتانــەی بۆیــان دەرەخســێ هەروەهــا کاتــەکان بەســەر دەچێ بــە ســوود وەرگرتن لە تەوزیفکردنی توانای ژنان لە کرداری پەرەپێداندا، ئەو مەسەلەیەی کاردانەوەی خراپی دەبێت لەسەر خێــزان و کەمکردنەوەی داهاتی جگە لەوەی زیان بە کۆمەڵگە دەگەیەنێ لە بەشــدارینەکردنی گشتی ئەندامەکانی لە پەرەپێدان و گەشەکردندا.

توندوتیژی دژ بە ژنان جیاوازی کۆمەڵایەتی یان ئابووری نازانێت

تاوانەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان لەسەر توێژێک یان کۆمەڵەیەکی دیاریکراوی ژنان پیادە ناکرێ بەڵکو لە گشت توێژە کۆمەڵایەتیە دەوڵەمەند و هەژارەکاندا بوونــی هەیە و تەنانەت ئەوانــەی خاوەن داهاتێکی مام ناوەندن جگە لەوەی لە نێوان نێوەندە خوێندەوار و نەخوێندەوارەکان و شــار ولادێکانــدا وەک یەک بڵاودەبێتــەوە، وێڕای ئەوەی ئەو تاوانانەی لە چینە هەژارەکانــدا دژ بە ژنان ڕوودەدەن دەشــێت بگاتە پۆلیس یــان دادگاکان لــە کاتێکــدا دەوڵەمەندەکان

دەتوانن کێشــەکانیان چارەسەر بکەن بێ زانین یان دەستێوەردانی هیچ کەسێک.

د. ئامــال عبدوالرحیــم لە زانکۆی دیمشــق لە لێکۆلینەوەکەیــدا تایبــەت بــە توندوتیــژی دژ بە ژنــان جەختی لەوە کــردەوە جیــاوازی لە نێوان خوێندەوار و نەخوێنــدەواردا نییە لە بەکارهێنانی لێدان لە نێوان هاوسەرەکاندا بەشێوەیەک ڕێژەی ٥٧٪ ی تاکەکانــی نموونەکــە کــە توندوتیژی تێدا ئەنجامــدراوە و لێدانیــان بەکارهێنا بــوو خاوەن ئاســتێکی خوێندنــی بــاڵان، جگــە لــەوەی ئــەو لێکۆڵینەوەیــە لەو کەســایەتیانەی گرتــەوە کە لە شاری دیمشــق و لادێکانیدان، ئەو توندوتیژیەی ڕووبــەڕووی ژنــان و کچان دەبێتــەوە جیاوازی کۆمەڵایەتی یان ئابووری یاخود فێرکردن نازانێت بەڵام دەشــێت خوێندەوارێکی دەوڵەمەند بتوانێت مافەکانی وەربگرێ و بەشێوەیەکی باشتر داکۆکی

لە خۆی بکات.

جۆرەکانی پاڵپشتی و کۆمەکە دابینکراوەکان بۆ ئەو ژنانەی توندوتیژیان دەرهەق کراوە

سالانە زۆرێک لە کۆڕ و کۆبوونەوە و بابەت سەبارەت هۆشیارکردنەوەی ژنان بە مافەکانیان و یارمەتیدانیان بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانیان ساز دەکرێت ئەو کۆڕ و کۆبوونەوانە باس لەو توندوتیژیانە دەکات کە ڕووبەڕووی ژنان دەبێتەوە بە گشت شێوەکانیوە جگە لە بڵاوکردنەوەی ئەم دیاردەیە لە ڕێی ڕۆژنامەکانەوە بە شێوەی بابەت و لێکۆڵینەوە هەروەها لیژنەیەک هەیە بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژ بە ژنان لە کۆمەڵەی (رابتە النساو السوریات) کە هەڵدەستێت بە پێشکەشکردنی یارمەتی هۆشیارکردنەوەی ئەو ژنانەی توندوتیژیان دەرهەق کراوە وێڕای بوونی کۆمەڵەی ڕێکخستنی خێزان کە هەڵدەستێت بە سازکردنی بەرنامەی وشیارکردنەوەی پیاوان و ژنان و پێشکەشکردنی یارمەتی دەروونیی بە ژنانی قوربانیانی توندوتیژی لە ڕێگەی هێڵێکی تایبەتەوە، هەروەها ڕێکخراوی یونسیف کە هەڵدەستێت بە پێشکەشکردنی یارمەتی بۆ سەنتەری مانەوە و

دالّدەدانی کچــان لە ڕێگەی (پێدانی ئامێر، بابەتی ڕاهێنــان، کتێب و ئامێری چنیــن..) هەروەها دادگا ڕادەهێنــێ دەربــارەی ڕێکەوتننامــەی مافەکانــی منداڵان.

جگــە لەوەی ســەنتەری گوێگرتــن و ڕێنمایی پسپۆر نییە تایبەت بە مەسەلەکانی ژنانی قوربانیانی توندوتیــژی خێزانی، بۆیــە زۆر جار ئەو ژنانەی توندوتیژیــان دەرهــەق کــراوە دەگەڕێنــەوە لای کەســوکار و هاوڕێکانیان. لە ڕابردوودا لە کاتی ڕوودانی کێشــەیەکی ژنــان لەناوخێزاندا جۆرێک لە لاســاییکردنەوەی کۆمەڵایەتــی هەبوو بەوەی ڕووی دەکردە گەورەی خێزان یان شێخی گەڕەک یاخود موختار کە هەڵدەستا بە سەرزەنشتکردنی مێردەکە و چاکســازی ناو بە ناو بەڵام لە ئێستادا زۆربــەی ژنــان ڕوودەکەنــە هاوڕێکانیــان یــان دراوسێ یاخود کەسوکار و هەندێ جاری دیکەش بۆ لای قەشــەی کەنیسەکان یان شێخی مزگەوت دەچن بۆ ئەوەی دەســتیان هەبێت لە چارەسەری ناکۆکییەکانــدا، ئــەو مەســەلانە بــە شــێوەیەک دەمێنێتەوە کە چارەسەری ڕیشەیی و بنەڕەتی بۆ کێشــەکە پێک ناهێنێ و زۆر جار لەســەر حسابی ژنەکــە دەبێــت و داوای گوێڕایەڵــی و تەحەمولی لــێ دەکرێت لە پێناو منداڵەکانی و لەدەســتنەدانی

مێرد و خێزانەکەی.

سەنتەرەکانی داڵدەدان
بۆ ژنانی قوربانیانی توندوتیژی

لەســـەر ئەو بنەمایەی توندوتیژی دژ بە ژنان تا ئێســـتا لە چوارچێوەی خێزانێکدا قەتیس کراوە بۆیە چارەســـەرکردن لە ئاستیدا تا ئیمڕۆ لاوازە، بە شێوەیەک لە سوریا سەنتەر هەیە بۆ داڵدەدانی کچان لە ژێر تەمەنی ١٨ ساڵ کە ژمارەیان دەگاتە ١٥ سەنتەر هەندێکی حکومییە و هەندێکی دیکەی ناحکومی و لە لایەن وەزارەتی کاروبارەوە تمویل دەکرێت جگە لـــەوەی لە لایەن هەندێ ڕێکخراوە نێودەوڵەتی و ســـەفارەت و کۆمەڵە ئەهلییەکانەوە پشـــتیوانی دارایـــی دەکرێـــن و ئەو کچانـــە لەخۆ دەگرێ کە تەمەنیان لە ١٨ ســـاڵ کەمترە لە پێناو پاراســـتن و پارێـــزگاری کردنیـــان لـــە ســـزادانی کەســـوکار و کوشـــتن... (کچانێک کـــە دووچاری لاقەکـــردن، فڕانـــدن، ئەتککـــردن، دەربەدەریی، ســـواڵ، لەشفرۆشـــی و ڕاکردن لە مـــاڵ دەبنەوە بـــە هـــۆی توندوتیـــژی بە شـــێوەیەک هـــاوکاری

و یارمەتـــی تەندروســـتی دەروونـــی و یاســـاییان پێشکەش دەکرێت جگە لەوەی فێر دەکرێن و ئامادە دەکرێن بە پێی ئارەزووەکانیان یان بەدواداچونی خوێندنیان تا ئەو کاتەی دەچنەوە ناو خێزانەکانیان پـــاش باشـــکردنی ناکۆکییەکانی نێوانیـــان و زۆر جـــار ناکۆکیەکانیـــش لەگەڵ خێزانەکانـــدا کۆتایی دێت و کەســـەکان خۆیان دەگەڕێنەوە چونکە ئەو ســـەنتەرانە خزمەتگوزارییەکانیان لە ئاستێکی خۆ بەکەم زانیندان(متـــوازع) بەدەر لەوەی ئیمکانیەتی دیاریکراویـــان هەیە و تێڕوانینـــی کۆمەڵگە خراپە بەرامبەریان بەوەی کەسوکاریان بەجێهێشتووە و لە ســـەنتەرێکدا دەژین. وێڕای هاوکاری کردنیان لە ڕێی کردنەوەی خولی نەهێشتنی نەخوێندەواری و ئامادەکاری تەکنیکی و ڕاهینان و چارەســـەری دەروونی و تەندروستی بۆ هەندێ لەو حاڵەتانەی بوونیان هەیە لە پەیمانگای کچان لە دیمشق و ئەو ژنانەی بەردەوام لە زینداندان. بوونی ســـەنتەری داڵدەدانـــی ئـــەو ژنانـــەی قوربانیانـــی توندوتیژین زەرورەتێکی گرنگە چونکە ئەو ژنانەی توندوتیژیان دەرهـــەق کـــراوە بەهـــۆی ئازارێکـــی دەروونی و تەندروســـتییەوە دەناڵێنن پێویستیان بە شوێنێکی حەوانـــەوە هەیە تا هێز و توانایـــان بۆ بگەڕێتەوە و باوەڕیـــان بەخۆ هەبێت و وایان لێبکرێت بیر لە

چارەسـەر بکەنەوە بۆ کێشـەکانیان بـە دوور لە فشـاری کەسوکار وخزم جگە لەوەی ئەو ژنانەی شوویان کردووە و توندوتیژیان دەرهەق دەکرێت و دەگەڕێنـەوە بۆ ماڵی کەسـوکاریان دەناڵێنن بە هۆی سـوکایەتی، ڕیسـواکردن و زۆرلێکردن بە گەڕانەوەیان بۆ لای مێردەکەیان بێ ئەوەی ئازادی هەڵبژاردنیان هەبێت، بۆیە ئەم شـێوە سەنتەرانە وایان لێدەکات بەهێز بن و بتوانن هەڵبژاردن بکەن جگە لەوەی لە هەمان کاتدا تیرڕوانینی کۆمەڵگە بۆ ئەو سەنتەرانە خراپە کە دەشێت لە داهاتودا ببێتە هۆی لێکەوتنە زیانی گیانی و جەستەیی.

پێشنیار

بیرکردنـەوە لـە چارەسـەری کێشـەکانی ئـەو ژنانـەی توندوتیژیـان دەرهـەق کـراوە مەسـەلەیەکی باشـە بەڵام بەس نییە تا بتوانرێت بەسـەر توندوتیژیدا زاڵبین، بۆیە پێویسـتە بیر لە چارەسـەری خۆپاراسـتن بکرێتـەوە کـە ڕێگری بـکات لە ڕوودانـی توندوتیژی و ئـەوەی داب و نەریت و تێڕوانینی پیاوسـالاری دەیهێنێتە ئاراوە لە ڕۆڵی ژنـان و پیاوان لە خێزاندا بۆیە دەتوانین لەو ڕووانگانەوە باس لەو چارەسەرانە بکەین:

١- دۆزینـەوەی بەرنامـە بـە شـێوەیەک بەر

له ڕوودانــی توندوتیژی هەوڵی چارەســەر بدات چونکــە یارمەتیدانی کوڕان و کچان بۆ فێرکردنی چۆنیتــی ڕێکخســتنی ناکۆکییەکان بــە ڕێگەیەکی ناتوندوتیژ و پێشکەشــکردنی بەرنامەی فێرکردن بــۆ چۆنیتــی دەرچوون لەو بیروبــاوەڕە باوانەی لەســەر پیاوەتی و قوامە و شــتی دیکە بنیادنراوە کارێکی پێویستە، جگە لەو بەرنامانەی ئەو چەمک و بیروڕایانە دەگۆڕێت کە هاندەرە بۆ پیادەکردنی توندوتیژی دژ بە ژنان.

-٢ دانــان و جێبەجێکردنــی بەرنامــەی پەروەردەیــی تایبەت کە ئامانــج لێی ئامادەکردنی کچــان و گیرانەوەی بــاوەر ‌ و متمانە بەخۆبوون بێت جگە لــە توانین و بەهێزکردنــی ڕێزگرتن بۆ خودی خۆی.

-٣ کارکــردن بــۆ پشــتگیری ڕۆشــنبیری دیالــۆک و ڕێزگرتنی ئەوی دی لە نێوان خێزاندا لە ڕێی بەرنامەی ڕووبەرووی خێزانیی و ئەوانەی لەبەردەم پێکهێنانی ژیانی هاوسەرگیریدان.

-٤ باســکردن لــە چەمکــی (جێنــدەر) واتــە ئاڵوگۆڕکردنــی ڕۆڵەکانــی کــچ و کوڕ لــە نێوان خێزانــدا بــۆ بەرنامــەی خوێنــدن و فێرکردنــی کچــان و کــوڕان لەســەر کارامەیی چارەســەری ناکۆکییەکان بە ڕێگەی ســلمی لە ڕێگەی چالاکییە

لاوەکییەکانەوە.

-٥ بڵاوکردنـــەوەی هۆشـــیاری ســـەبارەت بـــە دیـــاردەی توندوتیـــژی خێزانیی و گواســـتنەوەی لە باری خێزانییەوە بۆ باری گشـــتی لە ڕێی هەڵمەتی وشـــیارکردنەوەی فـــراوان بۆ هەریەک لـــە ژنان و پیاوان.

-٦ ئەنجامدانـــی لێکۆڵینـــەوە و توێژینـــەوە دەربارەی ئەم دیاردەیە بۆ دیاریکردنی جۆرەکان و هۆکارەکانی ســـەبارەت گەیشـــتن بە چارەسەر و ڕوونەدانـــی و زاڵبوون بەســـەر ناهۆشـــمەندی یاســـایی بۆ ژنان تا ئاشنا بن بە مافە یاساییەکانی هەیانە لە یاساکاندا.

-٧ زامنکردنی ســـەنتەری گوێگرتن تایبەت بە ژنانـــی قوربانیانی توندوتیژی بۆ پێشکەشـــکردنی ڕێنمایـــی یاســـایی و دەروونیـــی بۆ ئـــەو ژنانەی توندوتیژیان لە ئاســـتدا کراوە و پێشکەشـــکردنی خزمەتگـــوزاری ئامادەکـــردن بـــۆ قوربانیـــان و بەرنامـــە بۆ یارمەتیدانیان ســـەبارەت تێپەڕکردنی کێشەکە لە گشت ڕوویەکەوە

-٨ کارکردن بۆ دەرچوونی ناوەڕۆکی یاسایی کـــە توندوتیژی خێزانـــی بە تاوان دابنـــێ ودانانی ڕێ و شـــوێن کـــە هـــەواڵ و پێووتنـــەکان بگرێتە خۆ ســـەبارەت توندوتیژی خێزانی گەر لەبەردەم

پۆلیس بێت یان ڕاســتەوخۆ لەبــەردەم دادگاکان و حوکومدانــدا بێت بــۆ قەرەبووکردنەوەی زیان لێکەوتوەکان لە پاڵ سزادانی جزائیدا.

سەرچاوە

العنف ضد المراة على ضوء) الاعلان العالمي بشـــأن القضاء على العنف ضد المرأة - المحامية دعد موسى

www.nesasy.ory

توندوتیژی دژ بە ژنان...
هۆکار و چارەسەر

ویڕای سەرهەڵدانی سەدەی بیست و یەک و گشت ئەو پێشکەوتنانەی مرۆڤ بەدەستیهێنا لە سەرجەم ئاست و بوارەکانی ژیاندا وئەو مرۆڤەی ئیمرۆ لە سەردەمی تازەگەریی و جیهانگیریدا ژیان دەگوزەرێنێ، بەلاَم لە گەڵ ئەوەشدا ئەو پێشکەوتنانە نەیانتوانی ئاشتی و تەبایی وخۆشەویستی وپێکەوەیی بۆ گشت مرۆڤەکان بەرجەستە بکات، بە شێوەیەک تا ئیمرۆ زۆرێک لە دیاردە دڕندەیی ودواکەوتوەکانی سەردەمی ڕابردوو بە سەرداری و هەڵواسراوی ماونەتەوە و لە دەروونی مرۆڤەکاندا جێگیر بوون، جگە لەوەی گۆڕانکارییەکە تەنها ڕواڵەتکارانەیە واتە لە ڕووی دەرەوەدا خۆی دەبینێتەوە..

دیاردەی توندوتیژی بە گشتی لەو جۆرەیە کە ئەم ڕێچکەیە لە خۆدەگرێت، بەشێوەیەک هەڕەشە لەو دەستکەوتانە دەکات کە مرۆڤ لە ماوەی ساڵەکانی پێشودا بەدەستیهێناوە، خراپتر

لــەوەش ئەو کاتەیە کە ئەو توندوتیژیە بۆ کۆمەڵە لاوازەکانی نموونەی وەک ژنان درێژە دەکێشــێت لە کۆمەڵگەدا.

توندوتیــژی دژ بە ژنان لەو مەســەلانەیە کە ســەرنجی بە دواداچوانــی ڕووداوەکان بۆ خۆی ڕاکێش دەکات.. ژمارەکان بەم شێوەیە دەدوێن:

٪٥٢ ی ژنانــی فەلەســتینی دووچــاری لێــدان بو,نەتەوە لایەنی کەم یەک جار لە ساڵی ٢٠٠٠ دا .

٪٤٧ ی ژنــان لــە ئــوردون بــە شــێوەیەکی بەردەوام ڕووبەڕووی لێدان دەبنەوە.

٪٣٠ ی ژنانی ئەمریکی لە لایەن مێردەکانیانەوە دووچاری توندوتیژی جەستەیی دەبنەوە.

٪٩٥ ی قوربانیانی توندوتیژی لە فەرەنسادا، ژنانن.

هەشت کەس لە ژمارەی دە کەسی قوربانیانی توندوتیژی لە هند دایە.

٪٦٠ ی دانیشتوانی زەفەی ڕۆژئاوا و غەزە لە تەمەنی خوار نۆزدە ســاڵی دووچاری هەڕەشەی جەســتەیی، زارەکــی، ڕاوەدوونــان، بەندکردن و دەستگیرکردن دەبنەوە .

ئــەوەی لــەو ئامارانــە ووردبێتــەوە ئــەوە بەدیــدەکات کــە ئــەو توندوتیژییــەی دەرهەق بە ژنــان دەکرێت تەنها کۆمەڵەیەکــی دیاریکراو یان ڕۆشنبیریەکی تایبەت یاخود ڕەگەزێکی دیاریکراو

ناگرێتــەوە، بەڵکــو زۆربەی ڕۆشــنبیریی و وڵاتە پێشــکەوتووەکان دەگرێتــەوە لەوانــە ئەوانەی بە وڵاتانــی گەشەســەندوو یان بە وڵاتانــی جیهانی سێیەم ناسراون.

مەبەســت لە توندوتیژی بەدەستهێنانی زەبر و هێزە، یان ڕەفتار یاخود کردارێکی دوژمنکارانەیە لە لایەنێکەوە پیادە دەکرێ بە مەبەستی بەکارهێنان و کڕنۆشــپێبردنی لایەنــی دیکە لــە چوارچێوەی پەیوەندیەکــی بەهێــزی ناهاوســەنگدا کــە دەبێتە هــۆی ڕوودانی زیانی ماددیی یــان گیانیی یاخود دەروونیــی. وە بەپێــی ئەو پێناســەیە توندوتیژی جوێــن، توانج، لێدان، کوشــتن و دەســتدرێژی..... دەگرێتەوە کە لە لایەن پیاو یان دامەزراوە یاخود سســتم و تەنانــەت لە لایەن ژنانــەوە ڕوودەدات لــە پێنــاوی کڕنۆشــپێبردنی ژنــان و زاڵبــوون بەسەریدا.

هەندێک پێیان وایە توندوتیژی زمانی ئاخاوتنی کۆتاییــە کــە دەشــێت لەگــەڵ کەســانی دیکــەدا بەکاربهێنرێ ئەو کاتەی مرۆڤ هەست بە لاوازی گەیاندنــی دەنگــی دەکات بە ئامــڕازی گفتوگۆی ئاسایی، بەڵام لەگەڵ ژناندا زمانی یەکەم دەکرێتە ئاخاوتــن هــەر وەک هەندێــک بــەکاری دەهێنــێ وەک ئــەوەی ئەوی دیکە زمانێکــی دیکەی نەبێت

بۆ بەکارهێنانــی بۆ ئەوەی ئەو توندوتیژییە بکاتە دێوزمەیەک بۆ سڕینەوەی بوونی و تا ببێتە ئیفلیج بوونی جووڵە و هێزەکانی، تەنانەت یادەوەریەک لە ناخۆشی و کڕنۆشبردن و خەمۆکیی.

هۆکارەکانی توندوتیژی

بۆ تیشک خستنە سەر هۆکارەکانی دەبنە هۆی ئەم جۆرە توندوتیژییە ئاماژە بەم خاڵانە دەکەین:

-١ژن خۆی بە یەکێک لە فاکتەرە سەرەکییەکانی هەنــدێ لە جۆرەکانی توندوتیژی و چەوســانەوە دادەنرێت، ئەوەش بەهۆی قبوڵکردنی بە توندوتیژی ولێبوردن وکڕنۆشــبردن و بێدەنگبوون لێی وەک کاردانەوەیەک، بەشــێوەیەک وا لە ئەویدی دەکات بەردەوامیــەت و بوێری زیاتــر و زیاتری هەبێت. ئــەوەش زیاتر لەو حاڵەتانەدا خۆی دەبینێتەوە کە ژنان هەست بە بێلانەیی و بێ پاراستنیی دەکەن.

-٢هــۆکارە ڕۆشــنبیرییەکان: وەک نەفامیــی، نەزانینــی چۆنیتــی مامەڵەکردن لەگەڵ کەســانی دیکــەدا و ڕێزلێنەگرتنیــان، وە ئــەوەی لە ماف و ئەرکەکانی بە دەستیهێناوە بە ئامرازێکی سەرەکیی توندوتیــژی دادەنرێت. دەشــێت ئــەو نەفامییە لە هــەردوو لایەنــەوە بێت ژن وکەســی پیادەکەری

توندوتیـــژی، چونکە نا وشـــیاری ژنان بە ماف و ئەرکەکانیـــان لـــە لایـــەک ودرک نەکردنـــی لایەنی بەرامبەریـــش بەو مافانە لە لایەکی دیکە دەشـــێت ببێتە هۆی تێپەڕکردن و بەزاندنی سنوور .

بـــەدەر لـــەوە نزمیـــی ئاســـتی ڕۆشـــنبیری خێـــزان و تاکەکان، جیاوازی ڕۆشـــنبیری زۆر لە نێـــوان هاوســـەرەکاندا بـــە تایبەت گـــەر ژنەکە لە ڕووی ئاستی ڕۆشنبیرییەوە باڵاتر بوو دڵەراوکێ و ناهاوســـەنگی لای مێردەکـــە دێنێتە ئاراوە وەک کاردانەوەیـــەک، بۆیە هەوڵـــی قەرەبووکردنەوەی ئـــەو کەموکوڕییە دەدات بە گـــەڕان بە دوای ئەو بۆنانەی دەشێت کەم بکرێت یان بچوک بکرێتەوە بە جوێن و سوکایەتی یاخود تەنانەت لێدان.

-٣هۆکارە پەروەردەییەکان: دەشێت بنەماکانی پەروەردەیی توند کە لەگەڵ تاکدا دروســـت بووە توندوتیژی بنیادبنێ، بەشێوەیەک دەیکاتە قوربانی و کەســـایەتییەکی لاواز، ونبـــوو، بێمتمانـــەی لـــێ دروســـتدەکات ئـــەوەش لـــە داهاتـــوودا دەبێتـــە هـــۆی ناچارکردنی ئـــەو لاوازییە بـــە توندوتیژی، بەشـــێوەیەک بەســـەر کەســـە لاوازەکـــەدا بەزەبر دەبێت کە ژنەکەیە، ئەوەی ئاشـــکرایە توندوتیژی خۆی بەدەســـت دەهێنێ و ئەو بەشـــەش نزیکەی ٪٨٣ ی حاڵەتـــەکان پێکدەهێنـــێ ودەشـــێت تـــاک

گەواهێکـی نەخـۆش بێـت بـۆ توندوتیـژی وەک ئـەوەی بەسـەر دایکەکانیانـەوە ڕوودەدات لـە لایەن باوکیانەوە بەشێوەیەک لەسەر بێ ڕێزی و پێنەزانین و بچوککردنەوەی ژنان دروست دەبێت و وایلێدەکات بە شـێوەیەکی توندڕەوانە مامەڵەی لە گەڵدا بکات ئەو سەرچاوەیەش ٣٩ ی حاڵەتەکان پێکدەهێنێ.

٤-داب و نەریتـەکان: هەنـدێ بیروڕاو نەریت هـەن کە ڕەگیان داکوتاوە لە ڕۆشـنبیری زۆرێک لـە کەسـەکان کـە لـە ناوەرۆکـدا تێڕوانینێکـی دواکەوتوانەیـان لەخۆ گرتووە بـۆ جیاکردنەوەی نێـر و مێ ئـەوەش دەبێتە هـۆی بچوککردنەوە و کەمکردنـەوەی ڕۆڵی مێینـە، بەرامبەر بەوەش گەورەکـردن ولەچوارچێوەدانـی ڕۆڵی نێرینەکان بەشێوەیەک بەردەوام ماف بە کۆمەڵێ نێرینە دەدات کە زاڵێتی و دەسـەڵاَت و پیادەکردنی توندوتیژی بەسەر مێینەکانەوە بکات لە منداڵییەوە، وە ڕاهاتنی مێینـەکان بە قبوولکردنی ئەومامەڵەکردنە جگە لە پشـوودرێژی و کڕنوَشبردن بۆی لە کاتێکدا هیچ تاوانێکـی نییە بەدەر لەوەی بـە مێینەیی لە دایک بووە. جگە لەوەی وتە و نموونە و گوزارشتەکان کە سـەروێردی زمانـی خەڵکن لـە کۆمەڵگەدا بە گشـتی وخودی ژنانیش بەشێکن لەوان و هەوڵی

دەرکەوتنی ڕادەی بناغە داکوتانی ئەو ڕۆشنبیریە دەکات بەشـێوەیەک مافـی بەکێشـکردنی دژ بـە مێینـە دەدات بـۆ کۆمەڵگـەی نێرینـە وەک وتەی ژنان لەلایەن پیاوانەوە لە کاتی لێدانیان (سێبەری پیاو باشـترە لە سـێبەری دیوار) یـان (ژن وەک فەرش وایە تا بەسەریدا بڕۆیت خشڵدارتر دەبێت).....و.... جگـە لـەوەی ئامڕازەکانـی ڕاگەیاندنیش ڕۆڵیان هەیە لە یارمەتیدان بۆ پشتیوانیکردنی ئەو جیاوازیانـە و قبوولکردنی لایەنەکانی توندوتیژی دژ بـە ژنـان لـە بەرنامەکانی پەخـش دەکرێن و بەکارهێنانی بە شێوەیەکی نادروست.

-٥هـۆکارە ژینگەییەکان: کێشـە ژینگەییەکانی فشـار لەسـەر مرۆڤەکان دروسـت دەکەن وەک قەرەباڵغـی و لاوازی خزمەتگـوزاری و کێشـەی نیشـتەجێ و زیادبوونی دانیشتوان ... بەدەر لەوە ئـەوەی ژینگە دەبێتە هۆکار بـۆ خەفەکردنی تاک بە شـێوەیەک یارمەتیدەری نابێـت بۆ بەدیهێنانی خود و سـەرکەوتن تیایدا وەک دابینکردنی کاری گونجـاو بـۆ لاوان ئـەوەش پاڵنـەرێ دەبێـت بۆ توندوتیژی بۆ ئەوەی بتەقێتەوە بەسەر لاوازتر لە خۆیدا کە ژنەکەیە.

-٦هـۆکـارە ئـابـووریـیـەکـان: خـەوشـە ئابوورییەکەی تاک یان خێزانەکان کە دووچاریان

دەبێتەوە ... وە هەڵئاوسانی ئابووری کە ڕەنگدانەوەی بەسەر ئاستی بژێوی هەر تاک یان کۆمەڵێکدا دەبێت بەشێوەیەک بەدەستهێنانی بژێوی ژیان کارێکی قورس دەبێت وە... لە کێشە ئابوورییەکانی کە فشار دەخاتە سەر ئەویدی کە توندڕەو بێت و تورەییەکەی بەسەر ژندا بتەقێتەوە، هەروەها نەفەقەی ئابووری دەروازەیەکی دیکەیە کە وا لە پیاوان دەکات بەو پێیەی دەیژینێ مافی ئەوەی بەسەردا دەدات کێ توندڕەو بێت لە ئاستیدا ئەوەش لە ڕێی بچوککردنەوە و ڕیسواکردنی لەو لایەنەدا وە لە لایەنێکی دیکەش قبووڵکردنی ژنان بەو توندوتیژییە هۆیەکی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ناتوانێت خۆی یان منداڵەکانی بژێنێ جگە لەوەی فاکتەری ئابوری ریژەی ٤٥٪ ی حاڵەتەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان پێکدەهێنێ.

-٧توندوتیژی فەرمانڕەوا و دەسەڵاتەکان: هۆکارەکان چوارچێوەیەکی فراوانتر و بازنەیەکی گەورەتر وەردەگرێت ئەو کاتەی دەکەوێتە دەستی دەسەڵاتی باڵای باڵادەست، ئەوەش بە دەرچونی یاساو ڕێسایەک کە ژنان بەرەو توندوتیژی دەبات یان پشتگیری لەو یاسایانە دەکات لە بەرژەوەندی ئەوانەی توندوتیژی پیادە دەکەن یاخود پشتیوان نەکردنی لەو کاتەی داوای یارمەتیدان دەکات.

وه هەرچەنـدە هـۆکار و ئەوانـەی دەبنـە هۆکار جیـاوازی بـە خۆیانـەوە ببینـن بەڵام دیـاردەی توندوتیژی دژ بە ژنان ڕێژەی (٧٪) ی گشـت ئەو ژنانـە پێکدەهێنێ کـە تەمەنیان لە نێوان ١٥ – ٤٤ سـاڵدایە لە گشـت ناوچەکانی جیهاندا بە پێی ئەو ڕاپۆرتەی لە ڕێکخراوی تەندروسـتی جیهانییەوە دەرچووە.

چارەسەر لە کوێدایە ؟

لەگەڵ ئەوەی دیاردەی توندوتیژی دژ بە ژنان دیاردەیەکـی کۆن و بەرفراوانە لـەو کاتەوەی لە سـەردەمی جاهلیەتدا مامەڵەی کڕین و فرۆشـتن بـە ژنانەوە دەکرا، و بە زیندوێتـی زیندە بە چاڵ دەکران بۆیە لەو باوەڕەدا نین کە چارەسەری ئەم دیاردەیە یان خۆپاراستن لێ شتێکی کورتخایەن وهەنوکەیـی بێت بەڵکو پێویسـتە بە شـێوەیەکی تدریجـی و لـە ڕەگ و ڕیشـەوە بێـت لـە پێنـاو بنبڕکردنـی یان چارەسـەر بـۆ کەمکردنەوەی بە زۆرترین ڕادە ئەوەش لە ڕێگەی:

-هۆشـیارکردنەوەی کۆمەڵایەتـی گـەر لـە نێـو کۆمەڵگـەی مێینەکانـدا بێـت یـان کۆمەڵگە بـە گشـتی چونکە پێویسـتە ژنان بـە مافەکانیان

ئاشــنا بــن، جگە لــە چۆنیتــی داکۆکیکــردن لێیۆ، گەیشــتنی دەنگــی ســتەملێکردنیان بــە جیهان بە هــۆی گشــت کەناڵەکانــی ڕاگەیاندنــەوە، بێدەنگ نەبوون وئابڕونەبردن لێنەبووردن لە سەندنەوەی مافەکانیان و دروستکردنی کیانێکی هۆشمەندی و سەربەخۆ بوونیان. لە لایەکی دیکە بڵاوکردنەوەی ئەو هۆشمەندییە لە کۆمەڵگە نێرسالارییەکاندا، لە ڕێی بڵاوکردنەوەی ڕۆشــنبیری ڕێز و ڕێزگرتنی ژنان کە نیوەی کۆمەڵگە پێک دەهێنن بەڵکو گشت کۆمەڵگە.

–ڕۆڵــی ڕاگەیاندنەکانــی بینراو و بیســتراوو نووســراو لــە بڵاوکردنــەوەی زۆریــک لــە ڕۆشنبیرییەکان بۆ گشت کۆمەڵگەکان بە شێوەیەکی خــراپ یان باش بــۆ هەمــووان ئاشــکرایە، بۆیە گرنگە ئەو ڕۆشــنبیرییە گشتگیر بکرێ بۆ ئەوەی بگاتە ئەو شــێوازانە کە هەستێت بە تەغتیەکردنی پێویســت بــۆی. جگە لەوەی پێویســتە ئەو هەوڵە دووهێنــدە بێــت لــە شــێوازەکانی تەلەفزیۆندا بۆ لابــردن و ســڕینەوەی ئەو بڕگــە ودیمەنانەی لە دوور و نزیک ئاماژە بەپشــتگیریکردنی دیاردەی توندوتیژی دژ بە ژنان دەکەن.

–دروســتکردنی ئەو دامەزراوانەی هەڵدەستن بــە فێرکردنی هاوســەرە نوێکان لەســەر چۆنیتی

مامەڵەکردنی ڕاست لەگەڵ یەکتریدا و پاراستنی مافەکانیان بەرامبەر یەکتری.......

لە کۆتاییدا ڕێگەی چارەسەرەکانی توندوتیژی تا ئێستا لە سەرەتاکەیدایە بۆ ئەوەی ئەقڵیەت و تێڕوانینی گشتی بەرامبەر ژنان بگۆڕێت و ژنان ببنە مرۆڤیکی خاوەن کیان و وپێگەی جێگیر کە هیچ کاتێک دەست لە مافەکانی هەڵنەگرێت و قوربانی بە دەستکەوتەکانی نەدات.

جگە لەوەی گرنگترین ئەو بەربەستانەی ڕووبەرووی خۆپاراستنی ژنان دەبێتەوە لە توندوتیژی و هەڕەشەی لێدەکات ئەو جیاوازییەیە لە نێوان ئەوەی دەوترێت و ئەوەی پیادە دەکرێت واتە لە نێوان قسەکردن و کرداردا چونکە قسەکردنێکی زۆر لەمەڕ مەسەلەی ژنان دەوترێت بەڵام ئەوەی ممارسە دەکرێت جیاوازە وناکۆکی هەیە لە گەڵ ئەوەی وتراوە بۆیە گرنگ ئەوەیە قسە و مامەڵە لە مامەڵەکردنی ژناندا چوونیەک بێت.

سەرچاوە

(العنف ضد المرأة.. الاسباب و العلاج) مجلة بشرى- العدد ٧٧ محرم ١٤٢٤ه

نەخۆشی سەدەی ئێستا
توندوتیژی دژ بە ژنان:
ئابڕوچوونە لە بواری مافەکانی مرۆڤدا

توندوتیژی دژ بە ژنان دیاردەیەکی کوشندەیەو یەکێکە لە زیاترین پێشێلکارییەکانی مافەکانی مرۆڤ کـە بەربـلاَوی و بەرفراوانـی بەخـۆوە دەبینێت و سنوورە ڕۆشنبیری، هەرێمی، ئاینیی و ئابوورییەکان دەبەزێنێ و درێژە دەکێشێت بۆ گشت چین، ڕەگەز، بنەچـە، تەمەن، ئایین، بیروباوەڕ، نەتەوە، ناسـنامە و ڕەگەزنامەکان.وێـڕای ئـەوەی لـە زۆربەی کاتدا پێشـێلکارییەکانی دژ بـە ژنان لەو وڵاتـە بیانیانەدا ڕوودەدەن کە بانگەشەی دیموکراسیەت دەکەن،.....

لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، پزیشکی گشتی لـەوەی بەئاگاکردینـەوە کـە توندوتیـژی خێزانیی مەترسـی گەورەی لەسـەر ژنان دەبێـت: گەورەتر لە مەترسـی لاقەکردن، پەلاماردان و ڕووداوەکانی ئۆتۆمبێـل بەشـێوەیەک ئەو توندوتیژییـە بۆ وڵاتە

یەکگرتووەکان تەشەنە دەسێنێت.

–لیژنەی مافەکانی مرۆڤ لە پاکستان ڕایگەیاند لە سالّی (١٩٩٩)دا زیاتر لە (١٠٠٠) ژن لە ولاَتدا بوونە قوربانیی « تاوانەکانی شەرەف « .

– لە ڕواندا، بە ئاشکراکردنی کرداری لەناوبردنی بە کۆمەڵ لە ساڵی (١٩٩٤) دا نزیکەی (٥٠٠،٠٠٠) ژن ڕووبەڕووی لاقەکردن بوونەوە کە نزیکەی (٥،٠٠٠) حاڵەتی سکپڕی لێکەوتەوە.

– لە ڕوسیا، حکومەت سالاَنە (١٤،٠٠٠) ژنی تۆمارکرد کە هەموو ساڵێک لە لایەن هاوکار و خزم و کەسوکاریانەوە لەناودەچن. وە ماوەی بیست و پێنج ساڵی ڕابردووی کارکردن بووە هۆی تەشەنەسەندنی توندوتیژی دژ بە ژنان بۆ دۆزینەوەی بەڵگەی زیاتر سەبارەت زۆری قەبارەی ئەم دیاردەیە لەسەر ئاستی جیهانیی. لە کاتێکدا گرنگە ئاماژە بەوە بکرێت کە ئاگاداری ناکرێت لە گشت ڕووداوەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان ئەوەش بەهۆی هەستیاری بابەتەکەوە، وە دەشێت بوترێت دەرئەنجامەکانی بەدەستدێن ئاستێکی کەمیی ئەو ڕووداوانە دەگرێتەوە کە ڕوودەدەن. جگە لەوەی توندوتیژی بە ئاشکرا و نهێنی ڕوو دەدات، لە کاتی(ئاشتی و کاتەکانی جەنگ) بەڵگەکان دەریدەخەن کە سستمێکی

سیاسی یان ئابووری جیا نییە ئەو کاتەی مەسەلەکە پەیوەندیدار دەبێت بە ڕێپێدان و پاساو هێنانەوە بەپیادەکردنی توندوتیژی دژ بە ژنان،.وە خراپ مامەڵەکردن لە لایەن مێرد یان هاوکارەوە بڵاوترین جۆری توندوتیژییە دژ بە ژنان کە لە گشت ناوچەکانی دونیادا زیاتر ڕادەگەیەنرێت.

– لە بنغلادیشدا: لە کۆی ڕووداوەکانی کوشتن ڕێژەی ئەو ژنانەی بەدەستی مێردەکانیان دەکوژرێن دەگاتە (٪٥٠).

– لیژنەی چاککردنی یاسایی لە بابوا نیوغینیادا دەریخست کە ٪٦٧ ی ژنانی لادێنشین و ٪٥٦ ی ژنانی شارنشین بەهۆی خراپ مامەڵەکردنی مێردەکانیانەوە بوونەتە قوربانیی.

– ئامارە تایبەتەکان بە لاقەکردن لە باشووری ئەفریقیادا باسیان لەوەکرد کە لە ساڵی ٢٠٠٠ دا ٥٢،٩٧٥ حاڵەتی لاقەکردن ڕاگەیەندرا، وە زیاترین کۆمەڵ کە ڕووبەرووی ئەم تاوانانە دەبنەوە تەمەنی نێوان ١٧–١٢ ساڵە، کە ڕێژەکەی لە کۆی ١٠٠،٠٠٠ حاڵەتدا گەیشتە ٤٧٢، وە گەیشتە ٢٨٦ حاڵەت لە کۆی ١٠٠،٠٠٠ حاڵەتی تەمەنی نێوان ٤٩–١٨ ساڵ، وە ١٣١ لە کۆی ١٠٠،٠٠٠ حاڵەتی ئەو کچانەی تەمەنیان لە ١٢ ساڵ کەمترە.

– بە پێی ئەو ژمارانەی ساڵی (١٩٩٧) لە

ڕاپۆرتـــی کۆمەڵەی ڕێکخســتنی خێزانی ســەر بە نەتــەوە یەکگرتوەکانــدا هاتــووە کە بایــەخ بە» بارودۆخی دانیشتوان لە جیهاندا « دەدەن، نزیکەی ١٢٠ ملیۆن کچ لە ناوچە جۆربەجۆرەکانی جیهاندا کۆئەندامی زاووزێیان شێوێنراوە.

– لە هەندێ ولاَتانی ناوەڕاســتی ڕۆژهەڵات و ئەمریکای لاتینی و باشــووری ئاســیادا ڕوودانی « تاوانەکانــی شــەرەف ڕاگەیەنــدرا، لــە کاتێکدا خەملاَندنی ڕادەی تەشەنەســەندنی ئەم دیاردەیە کارێکــی قورســە لــە و ڕوانگەیــەی زۆربــەی ڕووداوەکان لە ووردبینی ڕەسمی قوتار دەبن.

– ڕووداوەکانی لاقەکردن، توندوتیژی جەستەیی دژ بە ژنان وکچان بە ئاشکراکردنی جەنگ، ناکۆکیی و کارەساتە مرۆییەکان لەئاستێکی زۆردا ڕوودەدەن. وە لە ماوەی جەنگی جیهانیی دووەمدا ژمارەی ئەو ژنانــەی ناچارکران بە کارکــردن « وەک ژنانێک بــۆ ڕابــواردن بــە نزیکــەی٢٠٠ ژن خەملێنرا وەک هەوەسێکی سەربازی لە سوپای ئیمبراتۆریەتی یاباندا ڕۆڵیان بینــی، وە لە کۆی ژمارەی پەناهەندەکان و کەســانی دیکەی کۆچکردو و بە گشتی لە جیهاندا دەگاتە ٪٨٠.

– بە ئاشــکرابوونی ناکۆکییەکان لە سیرالیۆندا ســاڵی ١٩٩٩ زیاتــر لــە ٪٥٠ ی ژنــان دووچاری

یەکێک لە شێوەکانی توندوتیژی سێکسی بونەوە.

– ژنان و کچان دووچاری ناچارکردن دەکرێن بەداوێنپیسی یان بە نهێنی بازرگانیان پێوەدەکەن یاخـود بەشـداریکردن لە لایەن هێزی پاراسـتنی ئاشتییەوە.

– لـە وڵاتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریـکادا، دامەزرانـدن لـە ئیـدارەی بۆش لە چارەنووسـی کەسانێکی دیاردا خۆی دەبینێتەوە بەوەی ئینتمایان بۆ نەریتی مەسیحیی دەبێت. دەرئەنجامی ئەوەش حکومەتـی وڵاتـە یەکگرتـووەکان تەرخانکردنی پارەی کێشایەوە لەهەر ڕێکخراوێک کە یارمەتیدەر دەبێت بۆ پێشکەشکردنی خزمەتگوزاریی لە بواری لەبارچوون دا. جگە لەوەی حکومەت چووە ڕیزی وڵاَتانی دیکە بۆ بانگەشەکردن لەپاشگەزبوونەوە لەو پشتیوانیەی پێشکەش بە کۆمەڵەی ڕێکخستنی خێـزان دەکرا، وەک گوزارشـتێک بـۆ کاردانەوە دژ بـە مافـە تەندروسـتیەکانی ژنـان و توانـای وەچەخستنەوە.

– لـە هنددا، هەندێ لە ژنانی کۆمەڵەی (دالیت) ئەوانـەی ئینتمایـان بۆ زیاد لـە کۆمەڵەیەک هەیە دووچـاری داپڵۆسـین بوونـەوە. جگـە لەوانەی لـە ئەنجومەنـی لادێنشـینەکاندا هەڵبژێـردران ڕووبـەڕووی لاقەکردنی بە کۆمـەڵ و ئازاردانی

سێکسی بوونەوە بەدەستی پیاوانی هندوس کە ئینتمایان بۆ کۆمەڵەیەکی باڵاتر هەیە.

– لە بنغلادشدا، بەرپرسانی ئاینیی فەرمانیان دەرکرد بە مافی ژمارەیەک لە ڕێکخراوە ناحکومییەکانی کار لە بواری تەعزیزکردنی مافەکانی ژناندا دەکەن. وە لەسەر بناغەی ئەو فەرمانە دە کەس لە ژنان بە تەڵاقدران بەهۆی کارکردنیان لە ڕێکخراوی ناحکومییدا.ئەمە تەنها نموونەیەکی کەمە لەسەرپێشێلکاریی مافە مرۆییەکانی ژنان، کە لەلایەن جێبەجێکەرانی هێزە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانەوە ڕوودەدات، وە هەندێ جاریش لە لایەن خودی دەوڵەتەوە نەک تەنها تاکەکان. وە لە هەموو ئەو حاڵەتانەدا، دەوڵەت بەرپرسیارێتییەکی گەورە هەڵدەگرێت سەبارەت پێشێلکارییەکانی مافەکانی مرۆڤ کە بارودۆخێک دەخوڵقێنێ تعزیزی توندوتیژی دژ بە ژنان دەکات. ودەشێت فەرمانڕەوایان جێبجێکەری ڕاستەوخۆ بێت بۆ توندوتیژی، یان دەشێت بە پێی یاسا نێودەوڵەتیەکان بەرپرس بێت لە پێشێلکارییەکانی مافە مرۆییەکانی ژنان ئەگەر وەک ئەرکێک سنگی دەرپەڕاند لە پیادەکردنی کۆڵنەدان بۆ ڕێگرتنی پێشێلکارییەکان و لێکۆڵینەوە لێی و سزادان لەسەری.

هەنــدێ لەو مافانەی بە مافە ڕۆشــنبیرییەکان دادەنرێــت ئۆپۆزســیۆنێکی گــەورە پێکدەهێنــێ. وەزۆرێــک لــەو وڵاتانــە پشــتیان بە شــێوازێکی ڕۆشــنبیری ڕێژەیی بەســتووە _ کە ژنان بێبەش دەکــەن لە هەندێ لــە مافەکانیان _ لەوانەش ئەو ژنانــە دەگرێتــەوە کــە ئینتمایان بــۆ کەمینەیەکی چەوساندنەوەکان هەیە لەســەر ئەو بناغەیەی بە (نەریتێکی ڕۆشــنبیری) دیاریکراوەوە پەیوەســت دەبێت .

– لــە ئوســترالیادا یەکێــک لــە دادوەرەکان حوکمێکــی ڕەمزی بەســەر پیاوێکــدا دەرکرد کە هاوســەگیری لەگەڵ داوێنپیسێکدا کردبوو کچێکی تەمەن پانزە ساڵ لە دانیشتووەیەکی ڕەسەن بوو، بە شێوەیەکی توندوتیژیانە لاقەی کرد. ڕەوشتەکەی بە بەشــێک لە (نەریتە دانیشــتوانە ڕەســەنەکان) دانرا وە (بە بەشــێک لە ڕۆشــنبیرییەکەی). بۆیە ژنانی دانیشتوانە ڕەسەنەکان و کەمینە بنەچەکانی تێدەکۆشــن لــە پێناو پەیبــردن بــە کۆمەڵەکەیان ناچار دەبن بە بەرهەڵســتیکردنی ئەو شــوبهاندنە ســەرکوتکردنە بۆ ڕۆشنبیریەکەیان، کە بەو چاوە تەماشا دەکرێت وەک ئەوەی جێگیرە و ناگۆڕێت، نــەک ئەوەی لە باری ناکۆکیەکی توندە و ئەگەری چاککردنە. وە لەهەمان کاتدا پێویســتە لەسەریان

وەک ژنانێکــی نێو کۆمەڵگەکەیان جەخت لەســەر مافەکانیان بکەنەوە.

دەشــێت ژنانــی ڕۆژئــاوا وەک ئــەوە وا بــن درک بــە نەریتــە ڕۆشــنبیرییەکان نەکــەن کــە دەشــێت ڕێســاکانی ڕەفتار و هەڵبژاردنەکان لە هاوســەرگیری و ژیانــدا بەنــد بکەن یــان بنیادی بنێــن. چونکە (ڕۆشــنبیری) زۆرجار بەوە ســەیر دەکرێت کە موڵکــی (کۆمەڵگەکانی دیکە بێت)نەک کۆمەڵێک بیروباوەڕ و مومارەسات بێت کە کاری دەوڵەمەندکردنی ڕێسا و هەڵبژاردە ئەخلاقییەکان بێت لە گشت کۆمەڵگەیەکدا. ڕاپۆرتێکی بڕیاردەری تایبەت بە نەتەوە یەکگرتووەکان کە پەیوەندیدارە بــە توندوتیــژی دژ بــە ژنــان باســی لــەوە کرد ئارەزووکــردن لە (جوانیدا) بە ڕێگەی جۆربەجۆر کاریگەری لەسەر ژنان هەیە ئەگەرچی زەرەرمەند بێت.وە ئەو داســتانە جوانییەی دەڵێت جەســتەی مێینەی لاواز تاکە شێوەی ژنانە کە پەسەندە و لە لایەن ئامڕازەکانی ڕاگەیاندنی ڕۆژئاواوە بەســەر ژنانــدا دەســەپێنرێت لــە ڕێی گۆڤــار و ڕیکلام و تەلەفزیۆنەکانەوە، کە بە شێوەیەکی تایبەتی کچانی تەمــەن منداڵ دەکاتە ئامانج چونکە زووتر کاریان تێدەکات.جگە لــەوەی ئامڕازەکانی بەیەکگەیاندنی جەماوەر لە وێنەکردنی ژناندا بەردەوام دەبن یان

لە ڕووە تقلیدیەکەیەوە، یاخود وەک جەستەیەک بۆ فرۆشتنی بەروبوومەکان.ڕادیکا کوماراسوامی بڕیاردەری تایبەتی نەتەوە یەکگرتووەکانی تایبەتن بە توندوتیژی دژ بە ژنان، شێوازی جۆراوجۆری توندوتیژی دژ بە ژنانی لەخۆگرت، لە سێ ڕووی سەرەکییەوە:

توندوتیژی لە خێزاندا:

ئەوەش توندوتیژی خێزانییە و ئەمانە لەخۆ دەگرێت، لێدان، لاقەکردنی هاوسەرگیری، خوێنڕێژ و کرداره باوەکان لەوانە: شێواندنی ئەندامی زاووزێی مێینە، بە باشتر زانینی منداڵ و هاوسەرگیری پێشوەخت وە ئەو توندوتیژییەی بە سزاکان پەیوەندیدارە، لە ڕێی بەردهاویشتن یان فەلاقەکردن بە پێی یاسا ئاینیی و عورفییەکان.

توندوتیژی لە کۆمەڵگەدا:

ئەمانە دەگرێتەوە: لاقەکردن، گێچەڵپێکردنی سێکسی، تەنگپێهەڵچنینی سێکسی لە شوێنی کارکردن و دامەزراوەکانی فێرکردن و شوێنەکانی تردا، زۆرلێکردنی داوێنپیسی، بازرگانیکردن بە کەسانەوە بە مەبەستی لەشفرۆشی یان کاری ناوماڵ، توندوتیژی دژ بە کارکردووانی کۆچکردوو،

وێنەی ڕووت کــە پەیوەندیدارە بە توندوتیژی دژ بە ژنانــەوە، ئەو توندوتیژییــەی دەوڵەت دەیکات یان لەســەری ڕێکدەکەوێــت، توندوتیژی لە کاتی بەندکردندا، کە لاقەکــردن، لێدان و گێچەڵپێکردنی سێکسی دەبێتە بەشێک لێی، توندوتیژی دژ بە ژنان لە کاتی ناکۆکییە چەکدارییەکاندا، توندوتیژی دژی ژنانی پەناهەندە و کۆچکردووە ناوخۆییەکان.

– تاڵــە دەزوویــەک کــە گشــت شــێوازەکانی توندوتیــژی دژ بــە ژنان و شــوێنی ڕووداوەکان پێکــەوە گرێــدەدات، ئــەوەش لەبــەر ئــەوەی بە شێوەیەکی ســەرەکیی ڕەگ و ڕیشەی هاوبەشی جیاوازی لە ڕەفتارەکاندا چەسپاندووە کە بۆتە هۆی بەردەوامیەتتــدان بە جیاوازییــەکان و توندوتیژی دژ بــە ژنــان. وە زۆر جار شــێوازە جیاوازەکانی توندوتیژی تێهەڵکێشــی یەکتری دەبن، بۆ نموونە فرە لێکۆلینەوەکان دەریانخستووە کە توندوتیژی جەستەیی لە لایەن هاوکارێکی خزمەوە زۆرجار توندوتیژی سێکسیش بەخۆیەوە ڕاکێش دەکات.

هۆكاره بنەڕەتییەكانی توندوتیژی دژ بە ژنان

ڕاپۆرتـــی بڕیـــاردەری تایبـــەت بـــە نەتـــەوه یەكگرتووەكان كە تایبەتە بە توندوتیژی دژ بە ژنان و پێشـــكەش بە خولـــی پەنجای لیژنـــەی مافەكانی مرۆڤ كراوە، وەک هۆكار و ئاكامەكانی توندوتیژی دژ بە ژنان ئەم مەسەلانەی دیاریكرد:

١- پەیوەندییە ناهاوسەنگەكانی دەسەلات لە ڕووی مێژووییەوە:

كرداره سیاســی، ئابووری و كۆمەڵایەتییەكانی كە بۆ چەند ســەدەیەک گەشــەكردنی بەخۆوە دی بــووە هۆی ئـەوەی پیــاوان پارێــزگاری بكەن بە شــوێنی دەســەڵاتەوە، وە بە كردەیی وای لە ژنان كرد هاووڵاتی پلە دوو بن. لەســەر ئەو ڕێكخستنە كۆمەڵایەتییــەش یاســا و پیادەكردنێک هاتە كایەوە كە ببێتە هۆی لاوازبوونی ژنان لە ڕووی سیاســی و ئابوورییــەوە. وە زۆر جــار پیاویــش بــۆ بــەرز ڕاگرتنی دەســەڵاتی خۆی توندوتیــژی دژ بە ژنان بەكاردەهێنێت.

٢- زاڵبوون بەسەر ئارەزووە سێکسییەکانی ژناندا:

ژنان لە لایەن تاکەکانی خێزان، گروپ و دامەزراوەکان لە کۆمەڵگەدا یان لە لایەن دەوڵەتەوە لە پێناو سەلامەتی جەستەیی و ئەقڵییان و بە مەبەستی زاڵبوون بەسەر ئارەزووە سێکسییەکانیاندا دووچاری تۆقاندن و پێشێلکارییە مەترسیدارەکان دەبنەوە، دەشێت ژنان دووچاری پێشێلکاریی سێکسی ببنەوە، ئەو کاتەی پیاوان ئارەزوو لە ترساندنی ئەو گروپە کۆمەڵایەتییەدەکەن کە ئینتمای بۆ دەکەن لە (لاقەکردن، گێچەڵپێکردنی سێکسی لە کاتی ناکۆکییە چەکدارییەکاندا) یان هێرشکردنە سەر ناسنامەی یەکێک لە لایەنەکان.

٣- بیروڕایەکی ڕۆشنبیری:

ڕۆشنبیرییە کە دەتوانێت ڕۆڵی ڕەگەزەکان دیاری بکات. لەو کاتەی بیروڕا ڕۆشنبیرییەکان بە ڕێژەیەکی زۆر بانگەشە بۆ تعزیزکردنی مافە مرۆییەکانی ژنان دەکات و داکۆکیان لێدەکات چەندین پاساو بەکاردەهێنرێت بۆ توندوتیژی

دژ بــه ژنان لەڕووی عورف ودابو نەریت و بەها ئاینییەکانی زۆرێک لە کۆمەڵگەکان. وە لە کۆمەڵگە جۆربەجۆرەکانــدا لەڕێی ســتراتیجیی جیاوازەوە زاڵبــوون بەســەر ژنانــدا پیــادە دەکرێــت لەوانە بەهــۆی خۆشەویســتی پاک یان پێویســت یاخود پێوەرەکانی (شــەرەف) و عەیبە. وە وا تەماشــای ڕەفتــاری ژنان دەکرێت کە ڕەنگدانەوەی بەســەر خێزان و کۆمەڵگەکەیدا دەبێت .

٤- بیروباوەڕە تایبەتمەندەکان:

بزوتنەوەکانــی ژنــان لــە پێنــاو ڕاگەیاندنــی دیــاردەی توندوتیژی دژ بە ژنــان خەباتیان کرد بەوەی وەک تاوانێک تەماشای دەکەن دەرهەق بە ژنان نەک دەرئەنجامی ڕق ئەستوری بێت.

ئــەو بیروبــاوەڕە جێگیــرە لــە زۆربــەی کۆمەڵگەکانــدا بووە هۆی ئــەوەی توندوتیژی دژ بــە ژنان لــە خێــزان و چوارچێــوەی پەیوەندییە خزمایەتییەکاندا بە مەسەلەیەکی تایبەتی بزانرێت بــۆ بەردەوامییەتــدان بــەو مومارەســەکردنە بێ هیــچ بەربەســتێک .وە دەوڵــەت خــۆی تعزیــزی زاڵبوونــی کرد بەســەر ژناندا لە ڕێی یاســاکانی باری کەســێتییەوە لە بوارەکانی هاوســەرگیری،

میـرات، وەسـیەت وە لە یاسـاکانی سـزادانـدا لە ڕێی ئەگەرەکانـی پەیوەندیدارە بە هەڵسـوکەوتە گونجـاوەکان و ئـەو ڕێگەیـەی تەرخانکردنـی سـەرچاوەکانی لێوە دەکرێت. لە هەندێ ناوچەی وڵاتـە یەکگرتـووەکان دا ئەو کچانـەی بوون بە دایـک و بێ ئەوەی باڵق بن ڕووبەڕووی ڕێگری دەبنەوە بۆ بەدەسـتهێنانی موڵکی گشـتی، لەبەر ئەوەی ناتوانن خێزانی نموونەیی پێکبهێنن.

٥- شێوازەکانی چارەسەری ناکۆکییەکان:

هەندێ لـە لێکۆڵینەوەکان ئاماژەیان بەوە کرد بەوەی سـەرکوتکردن وکەڵەکەبوون ڕاسـتەوخۆ پەیوەندیـدارن بـە زیادبوونـی ڕووداوەکانـی توندوتیـژی دژ بـە ژنـان لـە مـاڵ و کۆمەڵگەدا. وە لـە کاتـی بارودۆخـە کردەییەکانـی ناکۆکییە چەکدارییەکاندا شێوازی ڕووداوەکانی توندوتیژی دژ بـە ژنان بەهـۆی بەکارهێنانی نیشـانەکردنی ناسـەربازەکانەوە زیادبوونێکی گەورەتر بەخۆوە دەبینـێ کە زۆربەیان ژنـان و منداڵان دەگرێتەوە وەک تەکتیکێکی سەربازی ڕەسمی.

٦- تەمبەڵی فەرمانڕەوایان:

وەرنەگرتنی کاررایی لەلایەن فەرمانڕەوایانەوە بـۆ بەرگرتن و سـنوردانان لــە توندوتیژی دژ بە ژنان وادەکات ڕێککەوتن و کەشـێک بخوڵقێنێ کە تاوانباران لە سزادان قوتار بن. بەهەمان شێوەیەش بۆ توندوتیژیەکانی لەناو ماڵدا ڕوو دەدات. ئەگەر فەرمانڕەوایــان ئەم دیاردەیەیــان فەرامۆش کرد دەبێتە هــۆی لێبوردەیی لەئاســت توندوتیژی دژ بە ژنان، ئەوەش بۆخۆی ڕۆشــنبیریەکی بێدەنگی دەخوڵقێنێ، ئەو مەسەلەیەی لە ئیرادە و خواستی ژنــان دادەبەزێنــێ لــە داواکردنــی پشــتیوانی و پاراســتن لە دەوڵەت یان وەکیلەکانیان (بۆ نموونە پۆلیــس بێــت یــان دادگا)، وا دەکات توندوتیــژی کارێکی نەبینراو بێت .

ڕێکخستنی چارەسەرکان

تایبــەت بە هۆکار و ســزادانی توندوتیژی دژ بە ژنان و ڕێکخستنەکانی گیراونەتەبەر بۆ چارەسەری کێشــەکە لە زۆربەی بوارەکاندا ڕێژەیەکی گەورەی زانین و زانیاریەکان هەن لەو بارەیەوە:

– پشــت ئەستوور بە گرێبەســتەکانی کارکردن کــە تاک، وەکالەتەکانی دەوڵەت، دەســتەی حکومەتە

نیودەوڵەتییەکان، ڕێکخـــراوە ناحکومییەکان و ژنان پێی هەستان.

لێرەوە ئاماژە بە هەندێ لە خەسڵەتە سەرەکییەکان دەکەین کە نموونەیەکی باش پێک دەهێنێ سەبارەت ســتراتیجیاتی نیشــتمانی و پلانــی کارکــردن بــۆ چارەسەرکردنی کێشەی توندوتیژی دژ بە ژنان.

١- ســتراتیجێکی نیشــتمانی فراوان، گشــتگیر وتــەواو، کــە لە لایــەن دەوڵەتەوە بەڕێــوە بچێت بــە بەشــداربوونێکی چالاکانە لە لایــەن زۆربەی وەکالــەت و ڕێکخراوە ناحکومییــە ناوخۆییەکانی لەســەر هێڵەکانــی پێشــەوە دەوەســتن بــۆ پێشکەشکردنی خزمەتگوزاریی بۆ قوربانییەکان و ئەوانەی ڕووبەڕووی مەترسی دەبنەوە و خۆیان دەرباز دەکەن.

٢- پلانــی کارێکــی نیشــتمانی، پشــت بــە ستراتیجێکی نیشتمانی دەبەستێت لەگەڵ نیشانە و ئاماژەکانی (سەرکەوتنێکی) ئاشکرا، و دابینکردنی دارایی پێویســت بۆی وە لە لایــەن وەزارەت یان فەرمانگەیەکــی ناوەندییــەوە بەڕێــوە دەچێت کە خاوەن دەسەڵاتێکی سیاسی تەواون.

٣-دووبارەبوونەوە پلانی کارکردنی نیشــتمانی لەسەر ئاستی حکومەتی ناوخۆیی لەبەر ئەوەی ڕووە و زیادبوون دەچێت بە ناردنی بەشــێکی گەورە لەو

دەسـەڵاتدارانەی پەیوەندیدارە بە پاراستنی سستەم، خوێندن، خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان و بەرنامە پەیوەندیدارەکانی تر بە مافەکانی ژنان، بۆ حکومەتە شارەوانیی، ناوخۆیی و هەرێمییەکان.

-٤ ستراتیجیەت و پلانـی کارکـردن پێویستە گرێدراوی یاسادانان بن کە ڕەنگدانەوە و پەیوەست بێت بە پێوەرە نێودەوڵەتییەکانەوە لە بـواری مافە مرۆییەکانی ژنان (بۆ نموونە بەرنامەی کاری پەکین).

-٥ ئەو پلانی کارکردنەی لە لایەن دەوڵەتەوە بەڕێوە دەچێت پێویستە پشتیوان بێت نەک ململانێ بۆ کاری ڕێکخراوە ناحکومییەکان .

-٦ پلانی کارکردن ئەو بەرنامەیە بەکاردەهێنێت کە کار بۆ مافەکان دەکات لە شیکارکردنی هۆکار و سزاکانی توندوتیژی دژ بە ژنان، کە پەیوەندییەکان دەپشکنێ لە نێوان توندوتیژی دژ بە ژنـان و ئەو جیاکارییەی لەسەر ڕەگەز بنیادنراوە جگە لە شێوەکانی تری ئـەو جیاوازیانەی ژنان ڕووبەڕوویان دەبێتەوە لـە کۆمەڵگەدا. هەروەها لە تێڕوانینەکەیدا پشت بە مافەکان دەبەستێت بەوەی چارەسەری کۆتایی بۆ بنبڕکردنی توندوتیژی دژ بە ژنان لە تواناسازی ژنان و یەکسانیی نێوان ڕەگەزەکاندا خۆی دەبینێتەوە لە گشت بوارەکانی کۆمەڵگەدا.

-٧ پلانـی کارکـردن سـوود لـە ڕۆڵـی

ئامڕازەکانــی ڕاگەیانــدن دەبینێــت و بەرەنگاری کۆمەڵگــەکان دەبێت بەگۆڕانی ڕەفتاری جیاکارانە و هەڵوێســتە جیاکارییەکانــی بەرامبــەر ژنــان دەکرێــت. ئــەوەی لێرەدایــە نموونەیــە لەســەر سەرچاوە بەســوودەکان بۆ ناوەڕۆکە تایبەتەکان بــە ڕێکخســتنە چارەســەرییەکان کــە لــە کاتــی هەڵمەتــی ڕووبەڕووبونــەوەی توندوتیژی دژ بە ژناندا ئاماژەی پێ دەدەین.

-٨ بەرنامــەی کاری پەکیــن بــۆ ســاڵی ١٩٩٥ (ئامانجــی ســتراتیجی (د) (توندوتیژی دژ بــە ژنان)، وە ئامانجــی (و) (ژنان لــە ناکۆکییە چەکدارییەکاندا) وە بەڵگەنامــەی دەرئەنجامی پیاچونەوەی ســاڵی پێنجــەم بــۆ بەرنامەکانی کاری پەکین بۆ ســاڵی ٢٠٠١. وە لەگــەڵ ئــەوەی هەنــدێ لە بەشــەکان جێــی گفتوگۆیەکی گەورەن لە مــاوەی کۆنگرەی چوارەمــی جیهانی ژنان لە پەکینی ســاڵی ١٩٩٥، وە پیاچونــەوەی ســاڵی پێنجەم (بکیــن + ٥) لە ماوەی خولی تایبەت بۆ کۆمەڵەی گشــتی نەتەوە یەککگرتووەکان لە یونیو / حزیران ٢٠٠١، ئەو دوو بەڵگەنامەیە پابەندبوونی ئاشکرا لە لایەن دەوڵەتەوە زامن دەکات، وە دەبێت لە هەڵمەتدا بەکاربهێنرێن. ودەشــێت تەماشــای پابەندبوونە نێودەوڵەتیەکان بکرێــت تایبەت بــە توندوتیژی دژ بــە ژنان وەک

پیاچونەوە لە ڕاستیەکەیدا، بۆ ڕاسپاردنی گشتی لیژنەی بەرگرتن لە جیاکاریەکانی دژ بە ژنان.

ژنان لە کاتی هەڵهاتندا

ژنان و کچان بەهۆی ڕەگەز و ڕفاندنەوە لە کاتی ناکۆکییە چەکداریەکاندا دووچاری لاقەکردن و شێوەکانی تری توندوتیژی دەبنەوە، بە تایبەت لەکاتی هەڵهاتنیاندا لە پێناوی ئاشتیدا. وە گوزەرکردنیان لە هێڵە سەربازییەکان یان ناوچەکانی ئاژاوەی تێدایە یاخود لەجەنگە ئەهلییەکاندا بۆ داواکردنی ئاشتی تا ئاستێک دەیانخاتە بارودۆخێکی مەترسییەوە. کە دەشێت مەترسیەکی زیاتریان ڕووبەڕوو ببێتەوە بە شێوەیەک دووچاری توندوتیژی سێکسی و ئیستغلالی سێکسی دەبنەوە لەو کاتەی داوای ڕێپێدان دەدەن بە تێپەڕین بۆ شوێنێکی ئارام. هەروەها دەشێت ژنانی کۆچکردوو ڕووبەرووی بارودۆخێکی قورستر ببنەوە لە ڕووی ناوخۆوە. نەبوونی وەکالەتێکی نێودەوڵەتی بۆ چاودێریکردن کە توانای دەسەلاَتی دابینکردنی پاراستن و یارمەتیدانی هەبێت بۆ کەسانی کۆچکردوو لە ڕووی ناوخۆییەوە بە هەمان ڕێگە کۆمسیۆنی

باڵا بۆ کاروبــاری پەناهەندەکان کە یارمەتیەکانی بــۆ پەناهەندەکان پێشــکەش کــرد، مافی خۆیەتی ببێتــە هــۆی پێشــکەش نەکردنــی پاراســتن و یارمەتیدانیان.

کەمپــی پەناهەندەکان ئاشــتی و ئاســایش بۆ کچــان و ژنــان زامــن نــاکات وە بەو پێیــەی کە زۆر جــار کەمپینــەکان لە شــوێنی مەترســیدان، نزیــک لــە ناوچەکانــی جەنگ یــان ســنورەکانی کێشەی ناکۆکیان لەسەرە، هێرشە چەکدارییەکان لەســەر ئــەو کەمپینانــە زۆر جــار بەهۆیــەوە کــرداری لاقەکردنی ژنان و خــراپ مامەڵەکردنی لێدەکەوێتــەوە. دارمانی نەریتــی ڕەفتارە باوەکان کــە ئەرکێتــی ژنــان لــە بارودۆخە ئاســاییەکاندا بپارێــزێ وە ئــەو خەفەکردنانەی پیاوان بەهۆی ژیانــی کەمپەوە هەســتی پێدەکەن دەشــێت ببێتە هــۆی هەڵســوکەوت و ڕەفتاری توندوتیــژ دژ بە ژنان.لێکۆڵینەوەی هاوبەش کە کۆمســیۆنی باڵا بۆ کاروبــاری پەناهەندەکان ئەنجامیدا وە ڕێکخراوی دەربازکردنــی منــداڵان دەربــارەی کــردەوەی ئیســتغلالکردنی سێکســی (مــەودای فــراوان) بۆ ژنــان و کچانــی پەناهەندەکانی گشــت لــە لیبریا، غینیا، ســیرالیۆن. وە ئەوەی پێی وایە کە بەشێکی گــەورەی لەلایــەن کارکــردووە ناوخۆییەکانــەوە

ڕوو دەدات کـە ڕێکخراوە نیشـتمانییە ناحکومیی و نێودەوڵەتییـەکان بەکاریـان دەهێنن، بـەدەر لە وەکالەتەکانی نەتـەوە یەکگرتووەکان، وپاڵپشـتی کۆمسـیۆنی بـاڵا بـۆ کاروبـاری پەناهەنـدەکان: مەودایەکـی نوێـی زیاد کـرد بـۆ پێکەوەگرێدانی نێوان توندوتیژی بەهۆی ڕەگەز و ئیستغلالکردنی سێکسـی و نێـوان « ئەوانـەی بەڕاسـتی ئـەو توندوتیژییەی لەسەر بنەمای ڕەگەزە بەکاردەهێنن لـە کاتـی ناکۆکییەکاندا (دەرکەوتوە کـە لە نێوان) بەکاربەرەکانـدا فەرمانبەری پیاوان هەن خۆیان لە زیاتر لە ٤٠ وەکالەت و ڕێکخراوی مرۆیی دەدەن، ئەوانەی ئاڵوگۆریان بەکاڵاکان و خزمەتگوزارییە مرۆییەکانەوە کردبوو بە پیادەکردنی سێکس لەگەڵ کچانێکی زیاتر لە هەژدە ساڵ. لێکۆڵینەوەکە دەڵێت ئـەو پیادەکردنە لەو شـوێنانەدا دەردەکەوێت کە بەرنامـەی یارمەتییە گرنگەکانی تێدا کار دەکات لە ڕێی کەمپینی پەناهەندەکان لە غینیا و لیبریادا. جگە لەوەی لێکۆڵینەوەکە چەند قسـە و باسێکی خستە ڕوو تایبەت بە ئیستغلالی سێکسی منداڵاَن لە لایەن تاکەکانی هێزەکانی پاراستنی ئاشتی نێودەوڵەتی و سەرکردەکانی کۆمەڵگە ناوخۆییەکان.

هەروەها ناکۆکییە چەکدارییـەکان دەبێتە هۆی زیادبوونی مەترسییەکانی ناچارکردنی ژنان و کچان

بۆ سێکسی یان داوێنپیسی بەزۆر. وە زۆر جار قورساییەکانی ڕووبەڕووی ژنان و کچان دەبێتەوە لە دابینکردنی پێداویستییەکانی ژیان بۆ خێزانەکانیان دەبێتە هۆی ناچارکردنیان بە پیادەکردنی داوێنپیسی بۆ بەدەستهێنانی خواردن، مانەوە، سەلامەتییەکی ڕێژەیی. وە لەگەڵ ئەوەی زۆربەی ناکۆکییە ناوخۆییەکان، گواستنەوەی ژنان و کچان لە ڕێی سنورە نێودەوڵەتیەکانەوە دەبێت بۆ سەربازگەی پاسەوانەکان یان یاخیبوەکانی هەن لەسەر زەوی وڵاتانی دراوسێ. وە هەواڵی بازرگانیکردن بە ژنانەوە و گواستنەوەیان لە کەمپینی پەناهەندەکان و شوێنەکانی تری بۆ داڵدەدان و پاراستنیان یان بۆ خزمەتکردنی هێزەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پاراستنی ئاشتی لەو وڵاتانەی سەنتەری مانەوەیە. وە لە هەندێ کاتدا ژنان هیچ پەیوەندییەکیان بە خودی ناکۆکییەکەوە نابێت. هەر وەک ڕوون و ئاشکرایە لەو حاڵەتەی پەیوەندی بە بازرگانیکردن بە ژنانەوە هەیە لە وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات بۆ ناوچەکانی پاش ناکۆکییەکانی وەک کۆسۆڤۆ. لاقەکردن و توندوتیژی سێکسی کە ڕووبەڕووی ژنانی پەناهەندە دەبێتەوە نابنە هۆی هۆکارێکی تووشبون بە شۆکی دەروونی بەتەنها. بەڵکو دەبێتە هۆی لێکەوتنەوەی تەندروستی خراپ

له ڕێی تووشبوون بە فایرۆسی کەمبونەوەی توانای بەرگریکردنی سروشتی(ئایدز)، نەخۆشییە سێکسییە درێژخایەنەکان، نەخۆشییەکانی بەهۆی نەشتەرگەریەکانی لەبارچوون، سکپڕییەکی نائارەزومەندانە. جگە لەوەی ترس لە لەکەداربوونی عەیبە و لە سزا و تووشبوون بە زۆرێک لە توندوتیژی دەبێتە هۆی کەڵەکەبوونی لاوازیەکانیان.

کاریگەری توندوتیژی لەسەر ژنان

توندوتیژی دژ بە ژنان دیاردەیەکی بەربڵاو و خووپێوەگرتووە: لاقەکردن لە لایەن کەسە نامۆ و خزم وکەسوکارەکانەوە، گێچەڵپێکردنی سێکسی لە شەقام و شوێنەکانی کارکردندا، هاوسەرگیری و داوێنپیسی بەزۆرلێکردن،نموونەیئەوپێشێلکاریانەن کە بەردەوامیەتیان هەیە بێ سزادان لە زۆربەی کۆمەڵگەکاندا، جگە لەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان لە ژیانی گشتی یان تایبەتیدا بێت، ئازادی کەم دەکاتەوە و دەرفەتەکان لەبەردەم ژناندا وەک تاک سنووردار دەکات. وە لەنێو گشت مرۆڤە جیاجیاکاندا ڕوو دەدات وەک ڕەگەز، چین، ئاین، ڕەنگ، هەوەسە سێکسییەکان،

یان ڕۆشنبیرییەکان یاخود ناوچەیەکی جوگرافی. جگە لەوەی هەندێ لە ژنان دەبنە نیشانە یان بە شێوەیەکی تایبەتـی دووچـاری ئـەو توندوتیژییە دەبنـەوە کە لەسەر بنەمای ڕەگەز، گروپێکی کۆمەڵایەتی، ڕەنگ، ڕۆشنبیری یان ئارەزووە سێکسییەکان و پێکهاتەکانی تری ناسنامەوە ڕوو دەدەن بۆ نموونە بەڵگەی زیاتر هەن بەوەی ئەو ژنانەی دەچنە ڕیزی گروپە ڕەسەنە پەراویزکراوەکانـەوە دووچـاری تەنیایی دەبنەوە وەک ئامانجێک بۆ بازرگانیکردن بە مرۆڤەوە.

کاریگەری لەسەر کچان:

منداڵان ڕووبەڕووی توندوتیژی دەبنەوە، جگە لـە ژنانی پێگەیشـتوو گـەر لە ماڵەوە بـن یان لە کۆمەڵگەدا یاخود دە ستبەسـەر لە لایەن دەوڵەت یـان گروپـی چەکدارانـەوە، لـە کاتی ئاشـتی و ناکۆکییەکاندا ئەوەش بەهۆی (ناسـنامەکەیانەوە) وەک منداڵ، یـان بەهۆی پەیوەندیانەوە بێت بەو بەتەمەنانەی بـە ئامانجی سـەرەکیی توندوتیژی دادەنرێـن. کچانیـش بـە شـێوەیەکی تایبەتـی دووچـاری هەنـدێ لـە شـێوەکانی توندوتیـژی دەبنەوە وەک لە حاڵەتەکانی هاوسەرگیری بەزۆر و پێشـوەختدا یـان خوێنڕێـژ یاخود شـێواندنی ئەندامەکانی زاووزێی مێینە یان ئەو توندوتیژییەی

گەنجانی دیکـە بەکاریدەهێنن (لاقەکردن لە لایەن چەتـەوە). گشـت ئەو شـێوازانەی توندوتیژی کە کچان ڕووبەڕوویان دەبێتەوە کاردانەوەی توندی هەیە لە تەمەنی پێگەیشتندا، دەشێت ڕەنگدانەوەی بەسـەر ژیانیانـدا هەبێـت کـە نەتوانـن ژیانێکی ڕەزامەنـد و تـەواو بژیـن. وە بەکارهێنانمـان بۆ چەمکی (توندوتیژی دژ بە ژنان).

ژنـان وەک ئەنجامدەرانێکـی توندوتیژی ئەو توندوتیژییە دەگرێتەوە کە لەسـەر بنەمای ڕەگەز بنیادنراوە و کچان ڕووبەڕووی دەبنەوە.

وە ژنانیـش کاری توندوتیـژی ئەنجام دەدەن و یارمەتیـدەری ئەو پیاوانەن کە ئەم کارە دەکەن گـەر لـە کاتەکانی جەنـگ یان یـان لەکۆمەڵگە و خێزاندا بێت. وێڕای ئەوەی گرنگ دانپیانانە بەوەی زۆَربەی کارەکانی توندوتیژی لە جیهاندا لە لایەن پیاوانەوە ئەنجـام دەدرێت: گەر دژ بە پیاوانی تر بێت یان دژ بە ژنان و منداڵان. یاخود وەک تاکێک بێت لە هێزە چەکدارییەکان، فەرمانبەرانی سەر بە دەوڵەت و لە بواری تایبەتدا.

مافە مرۆییەکانی ژنان و ئازادییە بنەڕەتییەکان بە پێی یاسا گشتییە نێودەوڵەتییەکان، وەك هاوڵاتییەکی دروست لە کۆمەڵگەدا

- ماف لە ژیاندا.
- ماف لە دووچار نەبوونەوەی بە ئازار یان شتی دیکەی وەک مامەڵەکردن بە لێدان یان سزادانی توند، نامرۆڤانە و سوکایەتی.
- ماف لە بەدەستهێنانی پاراستنی یەکسان بە پێی بیروباوەڕە مرۆییەکان لە کاتی ناکۆکییە نێودەوڵەتییەکان یان ناوخۆییەکاندا.
- مافی یەکسانیی لە خێزاندا.
- مافی چێژوەرگرتن بە باڵاترین ئاست لە ڕووی تەندروستی جەستەیی و ئەقڵییەوە.
- مافی یەکسان و پەسەندکراو لە مەرجەکانی کاردا.

سەرچاوە

العنف ضد المرأة(فضيحة في مجال حقوق الأنسان)
- حسام ابو جحجوح ديوان العرب (مجلة فكرية ثقافية أدبية شهرية)

www. diwanalarab.com

ژنان و توندوتیژییەکانی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە (مرۆڤ وەك فەرش وایە چەند بەسەریدا بڕۆیت ڕەونەقتر دەبێت)

ئەگەر پەندە میللیەکان ئاوێنەی ئەقڵیەتی میللەتێک بن، ئەوا ئەو پەندەی سەرەوە پێچەوانەی ئەو بۆچوونە دەکاتەوە کە مامەڵەکردنی هەندێ لە پیاوان بۆ ژنان بە مەسەلەیەکی ئاسایی یان بە شتێکی خوازیار دایدەنێن. بەڵام خۆشبەختانە، ئەوە بیروباوەڕی گشت پیاوان نییە، تەنانەت هەموویان لەو جۆرە نین کە ڕقیان لە ژنان بێت و وەک فەرش مامەڵەی لەگەڵدا بکەن.

لەگەڵ ئەوەدا توندوتیژی دژ بە ژنان دیاردەیەکی جیهانییە و لە سەدە کۆنەکانەوە ژنان پێوەی دەناڵێنن، لەهەر وڵاتێکدا بوو بێت کە هەڵگری هەر تەمەنێک یان ئاستێکی کۆمەڵایەتی، ئابووری و سیاسی بووبن، بە جیاوازی پلەی خوێندن و ئینتمای ئاینیی. بۆ نموونە ئامارەکان ئاماژەن بەوەی دوو ملیۆن ژنی فەرەنسی لە ساڵی ١٩٩٥ دا قوربانیی توندوتیژی بوون، وە ژنە

هاوسەرەکانی قوربانیانی توندوتیژی جەستەیی لە ساڵی ١٩٨٨دا بە تەنها لە کەنەدا دەگەیشتە ملیۆنێک ژن، وە لە وڵاتی هند، لە دە ژندا هەشتیان قوربانیانی توندوتیژین، هەروەها لە ویلایەتە یەککگرتووەکاندا لێدان و توندوتیژی جەستەیی بە هۆکاری سەرەکیی دادەنرێت کە ڕووبەڕووی ژنان دەبێتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا ئەم دیاردەیە لەدوای نیوەی یەکەمی ئەم سەدەیەوە نەبوو بێت نەبۆتە جێی بایەخ، یەکەمجار لە ئینگلترا، پاشان لە وڵاتە ئەوروپییەکانی تر و ویلایەتە یەککگرتووەکان و کەنەدا، دواتر لە گشت ناوچەکانی جیهاندا. وە بێگومان بزوتنەوەکانی ژنان و وشیاربوونیان بە مافەکانیان هۆکار بوون لە دەرچونی پەیماننامەی بەرەنگاربوونەوە بەسەر گشت شێوازەکانی جیاکاری دژ بە ژنان لە لایەن باڵای نەتەوەکان لە ٢٠ ی کانونی یەکەمی (دیسەمبر) ساڵی١٩٩٣دا، پاش ئەوەی لە ساڵی ١٩٧٩ دا پەسەند کرا لە لایەن کۆمەڵەی گشتییەوە و لە ساڵی ١٩٨١ دا جێی قبوڵکردن بوو، وە لە ماوەی ١٩٩١ (٢٥ ی کانونی یەکەم) بە ڕۆژێکی جیهانی دانرا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گشت شێوازەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان.

وێڕای ئەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان یەکێک

بوو لەو مەسەلانەی بە پێی ئەو ڕاگەیاندننامەیەی لە کۆنگـرەی بکین دا دەرچــوو دەیگرتەوە کە لە ڕۆژانی ٤ و ١٥ ئەیلول (سبتمبر) ساڵی ١٩٩٥ بە ڕێــوە چوو، ئەو ڕاگەیاندننامەیە، جەختی کردەوە، (لە ڕەتکردنەوە و زاڵبوونی گشت شـێوازەکانی توندوتیژی کە ڕووبەڕووی ژنان وکچان دەبێتەوە) و ڕوونی کردەوە ژنان ڕۆڵی یەکلاییکەرەوەیان هەیــە لە خێزاندا.بۆیە پێویســتە تعزیــز بکرێ، وە مافی خۆیەتی کە پارێزگاری و پشتیوانی تەواوی لێبکرێــت (بەنــدی ٢٩).جگــە لــەوەی پێویســتە حکومەت، گشــت وڵاتان، کۆمەڵگەی شارســتانی بە گشــت بەش و دامەزراوەکانیوە هان بدرێن بە وەرگرتنی کارڕاییە ســتراتیجیەکان لە بوارەکانی ئەو توندوتیژیانەی ڕووبــەڕووی ژنان دەبێتەوە. وە لــە پێنــاوی ئــەم ئامانجــەدا بەشــی پێنجەمی ڕاپۆرتەکە هەنگاو ومەرجی پێویستی جیاکردەوە، گــەر لەســەر ئاســتی نیشــتمانی بێت یــان لیژنە هەرێمیەکانی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان یاخود ڕێکخــراوە ناحکومییــەکان. بەڵام مەبەســتمان لە توندوتیژی چییە ؟ توندوتیژی دەشــێت جەستەیی یان گیانیی بێت

توندوتیژی جەستەیی

مەبەست لە توندوتیژی جەستەیی تەنها لێدان ناگرێتەوە. بەڵکو توندوتیژی جەستەیی پیاکێشان، ڕاکێشانی قژ، ئازاردانی قۆڵ یان ڕان، خنکاندن لەخۆ دەگرێت. وەدەشێت پیاوێک ئامراز یان چەک بەکاربهێنێ بۆ توندوتیژی لە بەرامبەر ژندا، وەک ئەوەی پێڵاوێک یان کورسی یاخود هەر شتێکی تری پیابکێشێت، بە دار یان پشتێن لێی بدات، بریندارکردن و ڕوشاندنی بە چەقۆ، فڕێدانی لە دەرگای ئۆتۆمبیلەکەیەوە، شێواندنی ڕوخساری، کوێرکردنی چاوی.جگە لەوەی هیچ کەس گومان بەوە نابات کە پیاوی توندوتیژ لە لێدانی ژنی دووگیان سڵ بکاتەوە. وە بێگومان پیاکێشان بە سکیدا کاریگەری لەسەر کۆرپەکەی دەکات. ژنەکەش بێ ئاگایانە ئەوە گرێیدەداتەوە بە کۆرپەکەی سکی وئەو مێردەی کە لێی دەدات، بەو شێوەیە ڕقی لە کۆرپەکەی دەبێتەوە. ژنێک لە کاتێکدا مانگی هەنگوینی بەسەردەبرد دووچاری لێدان بۆوە. بۆیە وێرای سکپڕییەکەی بڕیاریدا پاش گەڕانەوەی ڕاستەوخۆ مێردەکەی بەجێبهێڵێ، تەنانەت پاش لەدایکبوونی منداڵەکەی ڕەتیکردەوە بیبینێ و تەسلیمی مێرد و کەسوکارەکەی کردەوە.

لە شـێوازەکانی تـری توندوتیژی جەسـتەیی بێبەشـکردنی ژنەکەیـە لـە لایـەن مێردەکەیەوە لـە پێداویسـتییە زیندووەکانـی وەک خـواردن و چارەسەر. لەبەر ئەوەی یەکێک لە پیاوەکان بەهۆی بیرچوونـی ژنەکـەی لەدانانی شـیری منداڵەکەی بـۆ نـاو ساردکەرەوە لـە ژنەکـەی تـوڕە بوو، دەرگای چێشـتخانەکەی لێ داخسـت و کلیلەکەی بـرد، بەوە ژنەکـە ناچار بوو لەگـەڵ منداڵەکانیدا بۆنانخـواردن بـڕوات بـۆ ماڵی کەسـوکاری، بێ ئەوەی بتوانێ ڕاستی مەسەلەکە لە لایان بدرکێنێ. وە بەهـۆی بوونی تێڕوانینی جیـاواز لە کۆمەڵگە هەژارەکانـدا بـۆ سـەر مێینـەکان هەنـدێ جار کچان لـە خواردنی سـوودمەند بێبـەش دەکرێن بە مەبەسـتی تۆڵەسـەندنەوە لێیان. وە زۆرترین لـەو کێشـە تەندروسـتیانەی ڕووبـەرووی ژنان دەبێتەوە ئەوانەیە کە پەیوەندیدارە بە مەسـەلەی لەباربردنەوە بە شـێوازە باوەکەی کە کاریگەری خراپ لەسەر تەندروستی بەجێدەهێڵێ.

لە دیاردەکانی توندوتیژی جەستەیی بەندکردنی ژنەکەیـە لەماڵـەوە لە لایـەن مێردەکەیـەوە، یان بێبەشـکردنیتی لە سـەردان و بینینـی ماڵە باوک و هاوڕێکانـی. یەکێـک لـە خوێندکارەکانی زانکۆ تەنها تاوانی ئەوە بوو کە ئارەزووی تەواوکردنی

خوێندنی دەکرد، پێش گواستنەوەی، دەزگیرانەکەی ڕەزامەنــد بوو بە داواکەی، ڕۆژێکیــان لە پۆلەکە دیــار نەما، پــاش ماوەیەک مامۆســتاکانی زانیان کە مێردەکەی لە بەڵێنەکەی پاشــگەزبۆتەوە، بۆیە لەترســی دەرچونی بــۆ زانکۆ کلیلــی ماڵەکەی لە جانتاکەیدا دەرکرد و لە ماڵەوە بەندی کرد. بەڵام شێوازەکانی توندوتیژی جەستەیی کە لەسەر ژنان پیادە دەکرێت لەوە مەترسیدارترە. چی بڵێین بە و جۆرەی ناوی (تاوانەکانی شــەرەف)یان لێدەنرێت کاتێک باوک یان برا تەنها بەهۆی گومانکردنیان لە بوونی پەیوەندیەکی خۆشەویســتی لەگەڵ لاوێکدا کچەکە دەکوژن، یان لەبەر هاوڕانەبوونی لەگەڵیاندا بۆ هەڵبژاردنی مێردێک؟

چی ســەبارەت بە خەتەنەکردنی کچان بڵێین لە میســر و ســودان و وڵاتانی تــری ئەفریفیا بە شێوەیەک بەشێک یان زۆرێک لە جەستەی دیاری کۆئەندامــی زاووزێیان لێ دەکرێتەوە ؟ کردارێکی زۆر توندڕەوانــە و ئازاربەخشــە و دەبێتــە هۆی خوێنبەربوونــی تونــد کــە هەنــدێ جــار کچــان بەهۆیەوە ژیانیان لەدەســت دەدەن، جگە لەوەی دەبێتە هۆی دووچاربوونەوەی ژنان بە زۆرێک لە نەخۆشــییەکانی وەک نەزۆکی و هەوکردنی توند، بەدەر لە لەدەستدانی گشت لەزەتێکی سێکسی.

وه نارەواترین شـێوازەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان توندوتیژی سێکسییە. بۆ بەدبەختی لە وڵاتە عەرەبییەکاندا ناچارکردنی ژنەهاوسـەر لە لایەن مێردەکەیەوە بۆ پیادەکردنی سـێکس لە گەڵیدا بە دیاردەکانـی توندوتیژی دژ بە ژنان دانانرێت گەر باری دەروونی یان تەندروستی یاخود جەستەیی بەهەر شێوەیەک بێت. هەروەها ئەوەی دووچاری ژنانـی کارگـەر دەبێتـەوە لـە گێچەڵپێکـردن و تەنگپێهەڵچنینی سێکسـی لە لایـەن برادەرانی یان لێپرسـراوانی کاریـەوە بـە توندوتیژی سێکسـی دانانرێـت، کە زۆر جار دەبێتە هۆی دەرکردنی لە کارەکەی یان سـەرنەکەوتنی لە شوێنی کارەکەی لەبەر ئەوەی وەڵامدانەوە یان ڕەتکردنەوەی نابێت بۆ ئەو گێچەڵپێکردنانە.

بێگومـان لاقەکردن ڕەتکراوەیە، لەگەڵ ئەوەی لاقەکردنـی مەحرەمەکان بەربـڵاوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشـدالەو کاتەدا نەبێـت قوربانییەکە نەتوانێت تەحەمولـی بـکات، یاخـود لـە لایـەن یەکێـک لە تاکەکانـی خێزانـەوە دەربخرێـت، بەو شـێوەیە لـە ڕۆژنامەکانـدا هەواڵـی پیاوێـک دەخوێنینەوە کە دەسـتگیر کـراوە لەبەر ئـەوەی کچەکەی یان کچی خوشـکەکەی یاخود خوشکەکەی یان کچی ژنەکەی لاقە کردووە لە لایەن هاوسەرگیرییەکەی

پێشـــویەوە. ئـــەوەی گومانـــی تێدا نییە بەشـــێکی زۆر کەمیـــی ئەوانە دەگاتە ڕۆژنامـــەکان، پیاوانی یاســـایی و ئاینیـــی وەک ئـــەوەی لە واقعـــدا ڕوو دەدەن، چونکـــە بیروبـــاوەڕەکان و دابونەریتەکان ڕێگرن لە بڵاوکردنـــەوەی ئەو هەواڵانەدا .وە ئەو کاتـــەی بڵاودەبێتـــەوە لۆمەی ژنەکە یـــان کچەکە دەکرێـــت، کە بـــە مقاوەمـــە نەکردنی پێویســـت و زۆر تاوانی دیکـــە تاوانبار دەکرێت کە کۆمەڵگەی پیاوســـالاری دەســـەڵاتدار پێوەی دەلکێنێ. کچێک لـــە لایەن باوکێوە و دەیەوێـــت لە لایەن یەکێک لە چارەســـەرە دەروونیەکانەوە چارەســـەر بکرێت، دایکەکەی خۆی تاوانبار دەکاتەوە بەوەی هۆکارە لە ئیغراکردنی باوکەکەی بۆیە لاقەی کردووە.

ناچارکردنـــی ژنـــان لـــە لایـــەن پیاوانـــەوە بۆ لەشفرۆشـــی لە لاقەکردن ناڕەواتـــر نییە، تەنانەت گەر ژنەهاوسەر یان کچەکەی بێت. ئەوانە زۆرتر لـــە کۆمەڵگە هەژارەکان، لە خوارووی ڕۆژهەڵاتی ئاســـیا ڕوو دەدات کـــە زۆرێک لـــە دامەزراوەکان دەســـتکەوتی زۆریـــان دەبێـــت و بـــە (گەشـــتی سێکســـی) ناودەبرێت کە زۆر جـــار کچانی منداڵ دەبنـــە قوربانیی، هەروەها وڵاتە عەرەبییەکان لەم دیاردەیە بێبـــەش نین. بۆ نموونە لە دوای جەنگی لوبنان، نرخی ژنەهاوسەر یان خوشک یاخود کچ

لــه زیادبووندا بوو بۆ لەشفرۆشــی و هەوڵدان له ڕووبەڕووبوونەوەی هەڵئاوســانی بەهای دراوی نیشــتمانی و بەرزبوونــەوەی تێچوونــی بژێــوی بەرزبونەوەیەکی شێتانه.

توندوتیژی گیانیی

له زۆربەی حاڵەتەکانــدا توندوتیژی گیانیی له توندوتیژی جەستەیی جیا ناکرێتەوە بەشێوەیەک توندوتیــژی گیانیــی هاوەڵی گشــت توندوتیژییە جەســتەییەکان دەکات... وە ئامانجــی توندوتیژی گیانیی ڕســواکردنی ژنانە بە شێوەیەکی شێنەیی، ژنیش هەســت بەوە ناکات قوربانیی توندوتیژییە تــا نەڕوخێ. لــە شــێوازەکانی ئــەم توندوتیژییە بێبەشــکردنی ژنەهاوســەرە لەدارایــی لــە لایەن مێردەکەیەوە بۆ ئەوەی ناچاری داواکردنی بکات، مێردەکە هاوار بەدەموچاوی بکات، بێزار بێت لێی، یــان ڕەخنەی لێبگرێت لە خۆی و گشــت ئەوانەی دەخوێنن، دەبینن، خۆشەویســتی دەکەن وگشــت ئەوانەی لەگەڵیــدا دەژی، تەنانەت خێزانەکەی، بە بانگەشــەکردنی ئەوەی فێری دەکات تا چاک بێت، جگە لەوەی بە شــێوەیەکی خراپ بەراووردی بە ژنانــی دیکە دەکات، یان شــانازی بە ســەرچڵییە سێکســییەکانیوە دەکات لــە گەڵ کەســانی دیکە،

وە ئەگــەر ناکۆکیان هەبوو دەشــێت پیاوەکە ئەو ڕووداوە بــە ناڕاســت ڕاڤــە بکات، یان بانگەشــە بــەوە دەکات ژنەکە ورووژاندویێتــی بەتایبەت گەر مشــتومڕی لەگەڵــدا بکات، بــەو شــێوەیە ژنەکە هەســتکردن بە لێپرسینەوەی خۆی تێدا دروست دەبێ وهەوڵی ڕاســتکردنەوەی هەڵسوکەوتەکانی دەدات.دەرئەنجامــی هەمــوو ئەوانــە بــاوەڕ بەخۆبوونی بەخۆی نامێنێ وگومان لەخۆی دەکات، تەنانــەت بــڕوا بەو خراپانــە دەکات کــە پیاوەکە دەیخاتــە پاڵی بەوەی گێژە، ناشــرینە، ناشــێت بۆ ژنەهاوسەر یان وەک ژن یاخود دایک. لە کۆتاییدا هەســت بــەوە دەکات کــە لــە ڕووی دەروونی و گیانییەوە (مــردووە)، مردووە وەک مرۆڤ، وەک درکاندنی ئەو ڕاستییە لای یەکێکیان.

بــەڵام توندوتیــژی جەســتەیی کاریگــەری لەســەر دەروونی ژنان دەبێــت. چونکە قوربانیی توندوتیــژی بەردەوام لە حاڵەتی ترســدا دەژی، ترســێک شــەو و ڕۆژ لێی جیا نابێتەوە. وە زۆر جــار پیاوەکە هەڕەشــەی بــە لێدان لێــدەکات، بە شــێواندنی دەموچــاوی، یان تەنانەت بە کوشــتن ئەگــەر هاتوو باس لــەو مامەڵەکردنــە بکات، یان بەرهەڵســتکاری بکات. ئەو ترسە بێدەنگی دەکات و وایلێــدەکات بمێنێتــەوە لەگەڵ مێرد یان هاوڕێ

یاخود بەخێوکەری بێت، بەو شـێوەیە سڵکردنەوە لە توندوتیژی داهاتـوودا دەبێتە بەهێزترین چەک لــە بەردەوامیەتدان بە زۆرداریکردنی، ئەو کاتەی پیــاو بــۆ یەکــەم جــار لەهاوســەرەکەی دەدات بوونی هەر کێشــەیەک ڕەتدەکاتەوە، وەک ئەوەی ڕەتکردنەوەکــەی توندوتیژیەکە نەهێڵێ، یان وەک ئەوەیە بڕوا نەکات کە لێیداوە. وە ئەگەر هاتوو لە منداڵییەوە ڕاهاتبوو لەسەر دیمەنەکانی توندوتیژی و پێــی وایــە ئــەو توندوتیژییــە مەســەلەیەکی سروشــتییە و بێدەنــگ دەبێــت. یــان پێــی وایــە تاوانبارە، بەرپرســە لــەو توندوتیژییەی بەرامبەر هاوســەرەکەی دەیــکات و ئەگەر ژنێکی باشــتر، نەرمتر، بەتواناتر و گوێڕایەڵتر بوایە نەیدەوروژاند تا لێی بــدات. وە پەروەردەکردنی کچان لای ئێمە هاندەری ئەم جۆرە هەستانەیە چونکە لەسەرەتای منداڵیــەوە بەشــێوەیەک پــەروەردە دەکرێــت کە گوێڕایەڵ، کڕنۆشبەر بێت وخۆی بەدەستەوە بدات. وە لە کۆمەڵگەی پیاوســالاریدا وشەی سەرەتا و کۆتایی بۆ پیاو دەمێنێتەوە و ئەوەی تەنها لەسەر کچە گوێڕایەڵی و خزمەتکردنی باوک وبرایە، تا گواســتنەوەی بۆ ماڵی هاوسەرێتی کە پیاوێکی تر دەسەڵاتی بەسەردا دەسەپێنێ. وە ئەوەی بەدەست توندوتیژییــەوە دەناڵێنــێ ڕێزگرتن و متمانەبوون

بەخـۆی لەدەسـت دەدات. هەسـتکردنیش بـەو کەموکوڕیـی و تاوانـە هانی ناسـیاو و هاوڕێیان و تەنانـەت کەسـوکار و ئامۆژگارانی دەدات، بۆ بەدبەختی. پێی دەڵێن گەر چاوەڕوانی بکردایە، گەر بێدەنگ بوایە و وەڵامی مێردەکەی نەدایەتایەوە و وەڵامدانـەوەی بۆ داخوازییەکانی هەبوایە، ئەوەی لێنەدەوەشایەوە. وە دەرئەنجامی هەستکردنی ژنان بـە تاوان زۆربـەی کات و تواناکانی لە هەوڵداندا دەبێت بۆ ڕازیبوونی هاوسـەرەکەی، کە هاندەری دەبێت تا درێژە بە توندوتیژییەکەی بدات.

کاتـی هەسـتکردنی ژنـان بـە بێتوانایـی خـۆی هەسـتی بـە نائومێـدی دەکات و بـاوەڕ بـەوە دەهێنێ کە چەنـد هەوڵی هەبێـت ناتوانێت گـۆڕان لە بارودۆخەکەیدا بـکات. وەچەند ماوەی پشوودرێژی ژنان بۆ توندوتیژی درێژەی هەبێت، هەستکردنی بە نائومێدی و دەستەوەستانی زاڵتر دەبێت، بەوشـێوەیە وا لە ژنان دەخوازرێت هەر لەهەنگاوی سـەرەتاوە توندوتیـژی ڕەتبکاتەوە و قسەکەر بێت لەسـەر ئەوانەی دەرهەقی دەکرێت، چونکە تاوانەکە ئەوەندەی لە پیاوە توندڕەوەکەوەیە لـە خودی ژنەکەوە نییە، پیاوەکەیە نەک ژنەکە کە دەکرێت شـەرم لە خۆی بـکات و دەبێت هەوڵی داواکردنـی ڕێنمایـی و یارمەتـی یاسـایی یـان

دەروونیـــی بدات بەر لەوەی بــە تەواوی هەرەس بهێنێ.

ئەوەی جێی سەرســوڕمانی مەســەلەکەیە کە هاوســەرە توندڕەوەکە بەردەوام تونــدڕەو نییە. دەشێت پەشیمان بێت لە لێدانی هاوسەرەکەی یان داوای لێبوردنــی لێ بکات بەوەی کە ئەنجامیداوە بەهــۆی وروژاندنێوە لەدەرەوەی خواســتی ئەو بــووە، یاخود هــەر لێبوردنێکی تر. بەو شــێوەیە بــە چەپکێک گــوڵ یــان پاکەتێک شــیرینی ڕازی دەکات. بۆیــە ژنەکــە ئومێدی گۆڕانــی بۆ دەکات چونکەجــاری داهاتــوو دەگەڕێتەوە بــۆ لێدانێکی توندتر.

کاریگەری توندوتیژی لەسەر منداڵ

ئەم توندوتیژییە کاریگەرییەکی ئاشکرا لەسەر منداڵاَن بەدەردەخات. هەندێک جار دایکی قوربانی بەهۆی سەرقاڵبوونی بە کێشە و پاراستنی خۆیەوە منداڵەکانــی لــە ســۆز و بایەخدان بێبــەش دەکات ودەشــێت باوکەکەش لــە منداڵەکانی بــدات بەڵام، ئەگەر وایشی نەکرد، لێکۆڵینەوەکان دەریانخستووە ئــەو منداڵانەی بەبەرچاویانەوە لە دایکیان دەدرێت لەلایەن باوکەوە تووشی ئەمانە دەبن:- دڵەڕاوکێ، دەمارگیــری، ئارەزووکــردن بــە پەراوێــزی،

میزکــردن لــە جێـگا، ناڵانــدن بە ئازاری ســەرو گەدەوە، تووشــبوون بە ڕەبــو و هەندێ جاریش بــە دواکەوتــن لــە خوێنــدن. بــەڵام گەنجەکانیان توندوتیژی پیادەدەکەنەوە بەســەر هاوڕێکانیان و تەنانــەت لە یاریکردنەکانیاندا. لە هەموو ئەوانەش گرنگتــر بیرکردنەوەیان دووچاری هەڵەیەکی زۆر دەبێتــەوە: پێیــان وا دەبێــت توندوتیــژی دەبێتــە شــتێکی سروشــتی لە ژیاندا و تەنها ڕێگە دەبێت بۆ چارەسەری کێشەکانیان، وەئەوەی دەیانەوێت لێــی بەدەســتیدەهێنن، کــە ڕقلێبونــەوە لــە ژنان مەسەلەیەکی سروشتییە و لێدانیشی مەسەلەیەکی پەســەندە. وە ئامــارەکان لــە دەرەوە ئامــاژەن بــەوەی لــە نێوان ٪٨٠-٪٥٠ ی ئــەو پیاوانەی لە هاوســەرەکانیان دەدەن لــە خێزانێکــدا ژیاون کە باوکەکە لە دایکەکەی داوە.

هۆکارەکانی توندوتیژی پیاوان

لێرەدا پێویستە پرسیارێک بکرێت: هۆکاری ئەو توندوتیژییانــە چین کە پیاوان دژ بە ژنان بەکاری دەهێنن ؟یەکێک لە بیــروڕا هەڵە باوەکان ئەوەیە پیاوان لــە ئەنجامی ئالودەبوونیــان بەخواردنەوە یــان مــاددە هۆشــبەرەکانەوە توندوتیــژ دەبــن،

وە لەحاڵەتـــی بێهۆشـــی یـــان لە ژێـــر کاریگەری هۆشـــبەرەکاندا پەنا بە توندوتیژی دەبات، ڕاستە مـــەی و هۆشـــبەرەکان هاندەرن بـــۆ توندوتیژی، بـــەڵام تەنها هۆکار یـــان گرنگترینیان نییە، چونکە بۆ بەدبەختی هۆکارەکانی پیادەکردنی توندوتیژی دژ بـــە ژنان لـــە لایەن پیـــاوەوە زۆرن. یەکەمیان، لاوازی جەســـتەیی ژنان بـــەراوورد لە پیاوان. وە کۆمەڵگـــە عەرەبییەکان هەر لە دایکبوونی ژنانەوە بـــە بوونەوەرێکی(بەکەمزانـــی) ناوزەنـــد دەکـــەن، وە دڵخۆشـــی بـــە لەدایکبوونـــی کوڕ جیـــاوازە لە دڵتەنگـــی و خەم لە کاتـــی لەدایکبوونی کچدا. گەر هەموو شـــتێک لە بیر بکرێت دراوســـێیەکم لە بیر ناکـــەم کاتێک بەهـــۆی لەدایکبوونـــی کچێکیانەوە بـــە دیارییەکەوە بۆ پیرۆزبایی ڕۆشـــت، پێی وتم پێویستە سەرخۆشی لێ بکەم نەک پیرۆزبایی.بەڵام لە پاڵ ئەوەشـــدا، فاکتەرە دەروونییەکان پاڵنەری پیاوانـــن بۆ توندوتیژی. باســـمان لەوە کرد ئەگەر کوڕێک لە ماڵێکی توندڕەودا لە دایک بێت دەیکاتە پیاوێکی توندڕەو. زانایانی دەروونزانی پێیان وایە توندوتیـــژی پیاوان پەیوەندیـــدارە بە ئیرەکردنیان بە ژنانەوە لەوەی توانای سکپڕبوونیان هەیە، یان حاڵەتی توڕەبوونێتی لە دایکی و بۆ هاوسەرەکەی دەگوێزێتـــەوە، یاخـــود ئەوەی مێردەکە تووشـــی

دڵەڕاوکێ و توڕەبوون دەکات بایەخدانی ژنەهاوسەرە بە منداڵەکەی لەسەر حسابی ئەو، بەو شێوەیەش دەشێت پەیوەندی سێکسی گرێ بدات لەگەڵ کەسانی دیکە. جگە لەوەی کۆمەڵگە لەسەر بنەمای دەسەڵات ودەستبەسەری بەندە لەبەر ئەوەی بەشێوەیەک تەماشای دەسەڵات ناکات کە توانای زۆرداری بەسەر کەسانی دیکەدا هەیە. لەبەر ئەوەی دەسەڵات یەکسانیخواز نییە لە نێوان پیاوان و ژناندا، تەنانەت لاقەکردنی کچانیش لە لایەن باوک یان براوە لە زیادبووندایە. چونکە سستمی نێرسالاری لە کۆمەڵگەکەماندا وا لە ژنان دەکات لە بارێکی (کەمزان) دا بن وە بەهۆی ئەقڵیەت و نەریتەکانەوە پیاوان ژنان بە موڵکی خۆیان دەزانن، بەوەی ئازادن لە مامەڵەکردن پێیانەوە. و بەخوای خێزان دەزانرێن، خاوەنی هاوسەر و کچ و خوشکەکەیەتی، بە تێڕوانینی خۆیشی مافی دەستبەسەراگرتن وزۆرداری پێدەدات کە هەیبێت بەسەر ژیانیاندا. وە ئەگەر نەیتوانی بە خۆشی بەوە بگات پەنا بە توندوتیژی دەبات. جگە لەوەی ئەم کۆمەڵگەیە هێز و دوژمنکاری وتەنانەت توندوتیژیش بە نیشانەکانی پیاوەتی دادەنێت. وەک ئەوەی لە پەندێکی پێشینناندا هاتووە: (چەک ڕازاوەی پیاوانە)؟ لە کۆمەڵگەکەماندا بەو شێوەیە

پـەروەردەی کوڕدەکـرا. بۆیـە پیـاوی توندوتیژ ڕەخنــە و تەنانــەت ئامۆژگاریەکی باشیشــی پێ قبوڵ نییە.

وە زۆرجار پیـاوی توندوتیـژ دادەمرکێتەوە، باوەڕی بەخۆی و کەســانی دیکــە کەمتر دەبێت، کەســایەتی لاواز دەبێت و دەستەوەستان دەبێت بــۆ کۆنترۆڵکردنــی خــۆی، ئەگەر کەســانی دیکە بەکاریبهێنــن لــە ژیاندا هەســت بــە لاوازبوون و دەستەوەستانی خۆی دەکات، بۆیە بۆ هەستکردن بە دەسەڵاتی، توندوتیژی بەکاردەهێنێ، دەتوانێت تاکـڕەوی بــە ژیانیــەوە بـکات و زۆرداریش بە هاوســەر یان کـچ و خوشـکەکەیەوە بـکات، بۆ نموونــە..... پەندێکی پێشــینان دەڵێـت: (بەردەوام پیاوی توندوتیژ بوونــی گرفتەکەی ڕەتدەکاتەوە، و لۆمــەی ژنــان دەکات بــەوەی بۆتــە مایــەی وروژاندنــی، یــان لــە گرنگیتــی توندوتیژیەکەی کەمدەکاتــەوە، یاخــود درۆ دەکات ســەبارەت ژمــارەی لێدانەکانی بەکاریهێناوە، یان توندوتیژی ئەو لێدانە ڕەتدەکاتەوە. ئەو نکۆڵیکردنەش چاوی کوێر دەکات سەبارەت ڕاستی خۆی و ژیانی.

بۆچی ژنان بێدەنگ دەبن ؟

مافــی خۆمانــە پرســیار بکەین: بۆچــی ژنان بەرگەی هەموو ئەو توندوتیژییە دەگرن؟ لەوەش

زیاتـــر: بۆچـــی لێـــی بێدەنـــگ دەبێـــت و بێدەنگانە گۆشـــەگیر وبەرگەی دەگرێت؟ ئەگـــەر هەندێکیان لەســـەر ئازارەکانیـــان هاتنـــە قســـە ئـــەوا پـــاش بێدەنگبوونیی ســـاڵانێکی درێژی دەردەســـەریی و مەینەتییـــەکان دەبێت. یەکێک لە ژنـــەکان لەلایەن هاوســـەرەکەیەوە ئێســـکی ڕان و شـــانەکانی شـــکا، شـــەویلگەی تێکشکا، هەژدە ســـاڵ بەرگەی توندوتیژی دەگرت پێش ئـــەوەی بوێرانە بتوانێت نهێنیەکـــەی بدرکێنێ و داوای تەڵاق بکات. کچێکی دیکـــە ماوەی چەندین ســـاڵ بەرگەی لێدانی باوک وبراکانـــی گرت و بوێر نەبـــوو کە ماڵ بەجێبهێڵی لـــەو کاتـــەدا نەبێت کـــە هەوڵـــی لاقەکردنیـــان دا وهەڵهات بۆ ماڵی هاوڕێکانی کە کەســـوکارەکەی ناناســـن لە ترســـی ئەوەی نەک پۆلیس باوکەکەی ئـــاگادار نەکات و ناچاری گەڕانـــەوەی بۆ ماڵەوە بکات، ماڵە سروشتیەکەی بە بڕوای خۆیان.

هۆکارەکانـــی بێدەنگیـــی فـــرە بـــوارە: لەوانـــە ِشـــەرمنیی: دەروونبـــەرزی و کەرامەتـــی ئـــەو ژنانـــە هەندێـــک جـــار دەگۆڕرێن بـــێ دەرکەوتنی ئـــەو ئازار و ســـوکایەتیەی دووچاریان دەبێتەوە، تەنانەت ئەگەر لە چینێکی کۆمەڵایەتی بەرزدا یان خاوەن ئاســـتێکی زانســـتی باڵا بن، وێڕای ئەوەی کەســـوکاریش هەندێ جار بەهۆی ئابڕوچوونەوە

ئاگاداری کچەکەیان بـــە بێدەنگبوون دەکەن. جگە لەوەی ترسی لە مێردەکەی دەبێت کە هەڕەشەی زیاتری توندوتیژی لە ئاســتدا بکات ئەگەر هاتوو قســە یان ســکاڵا یاخــود ئابــڕوی بەرێــت. بۆیە بارودۆخــی ژنان لــە کۆمەڵگە پیاوســالارییەکاندا لــە ڕووی ڕامیــاری، کۆمەڵایەتــی و ئابوورییەوە لــە ئاســتێکی نزمدایــە، چونکە لەگەڵ ســەرەتای چاوهەڵهێنانــی کوڕانەوە بەشــێوەیەک پەروەردە دەکرێن کە لە خوشکەکەی و تەنانەت لە دایکیشی بەرپرســە جگــە لەوەی سەرپەرشــتیارە لەســەر ئەخلاقیــی و ئەرکێتــی چاودێری هەڵســوکەوتی بــکات .دەرئەنجامــی ئەوەش ژنان لە پۆســت و زیرەکیــی بــەدەر دەکرێــن.... بەڵکو بــە یەکێک لە شــتومەکەکانی خــۆی دادەنێت، تــەواوی ئازادی هەیە کــە چۆن بیەوێت مامەڵە وســوکایەتی پێوە بــکات: یان ڕووبەڕووئاڕاســتەی ببێتــەوە یاخود لێیبدات تەنانەت گەربیکوژێت.

جگــە لــەوەی ژنــان لــە حوکمــی کۆمەڵگــە سڵدەکەنەوە. بەدەر لەو تێڕوانینە (بەکەمزانینەی) کۆمەڵگە هەیەتی بۆ ژنان کە ناکۆکە لەگەڵ خۆیدا لــە کاتێکــدا بەتەنها بەرپرســیارێتی ســەرکەوتن و شکســتخواردویی خێزانــی لــە ئەســتۆ گرتوە، جگــە لــەوەی پەروەردەکردنــە ڕۆژهەڵاتییەکەی

وایلێدەکات هەســت بــە تاوان بکات بــەوەی ئەو بەرپرســە لــە لێکترازانــی خێزانەکــە وئــەوەش کاریگەری بەسەر منداڵەکاندا دەبێت. بۆیە پێویستە لەســەر ژنان هەســت بــەوە بــکات کــە تاوانبار نییــە، بــۆ ئەوەی لۆمــەی خۆی نــەکات، وە هەر شــتێک کە هۆکاری ناکۆکی بێت نابێتە پاســاو بۆ بەکارهێنانی توندوتیژی. بۆیە بەهۆی هەستکردنی ژنــان بــە تــاوان و ترســی لــە پیــاوی توندڕەو وزۆرداری حوکمی کۆمەڵگە دەبینین قوربانیەکانی توندوتیژی جەستەیی ئەوانەی ناچاری چارەسەر دەبن لە نەخۆشــخانەکاندا نایدرکێنن کە هۆکاری برینداربوونیــان مێردەکانیانە، بۆیە نەخۆشــخانە بەجێدەهێڵــن بــێ ئەوەی ئەو ڕاپۆرتە پزیشــکییە داوا بکــەن کەڕێگەیــان پێ دەدات ســکاڵا بکەن و مەسەلەکەیان لەبەردەم دادگا بەرز بکەنەوە.

ئەوەش لەبــەر ئەوەی زۆرجار ژنان هەســت بــەوە دەکــەن ســکاڵاکردن بــێ ســوودە. وە بۆ کــێ ســکاڵا بکــەن؟ بــۆ پۆلیــس؟ جگــە لــەوەی پۆلیســیش بە پلــەی یەکەم لە پیــاوان پێکهاتووە، ئەوانیــش هیــچ ڕاهێنانێــک یــان ئامادەکردنێکیان پــێ نەکــراوە ســەبارەت چۆنێتــی مامەڵەکــردن لەگەڵ مەســەلەی توندوتیژی دژ بــە ژنان. بەڵکو گاڵتــە بە ژنێــک دەکــەن کاتێــک ڕووی تێدەکەن

لەبــەر ئــەوەی قوربانــی توندوتیژییــە و جەختی
لەوە لێدەکەنەوە کە شایســتەی ئەوەیە بەســەری
هاتــووە. تەنانــەت لــە وڵاتــە پێشــکەوتووەکانی،
وەک کەنــەدا، پۆلیســەکان ملکەچــی ڕاهێنانێکــی
تایبەتــی دەبــن وفێری شــێوازەکانی مامەڵەکردن
دەکرێن لەگەڵ مەســەلەکانی توندوتیژی خێزانیدا،
هەتاکو سەردەمێکی نزیک لە وڵاتە عەرەبییەکاندا
ســەنتەری ڕێنمایــی نەبوو کە ژنــان ئامۆژگاری
یــان بیانپارێــزێ بەشــێوەیەکی کاریگــەر. یاخود
یارمەتیــدەری بێــت لــە بەدەســتهێنانی زانیارییە
یاســاییەکاندا. ڕاســتە لەمــڕۆدا هەندێ لــە وڵاتە
عەرەبییەکانی وەک ئوردون، فەلەستین ـ مەغریب،
تونــس و لبنان، دامــەزراوەن و دەکرێت ڕێنمایی
یاســایی و یارمەتــی دارایی و گیانیی پێشــکەش
بــە قوربانیانی توندوتیــژی بکەن، بەڵام تا ئەمڕۆ
ژمارەیان کەممە و پێداویســتیەکانی ســنوردارە.
جگە لەوەی کێشــە لە خودی یاســاکەدا هەیە: بۆ
نموونە یاسا لە لوبنان دا، سزای ئەو کەسە دەدات
کــە بە لێدان هێرش بخاتە ســەر ئەوی دی، بەڵام
یاســا دەستگیری ئەو مێردە ناکات کە لە ژنەکەی
دەدات تەنها لەو کاتەدا نەبێت کە زیانی جەستەیی
تونــدی لــێ کەوتبێتــەوە و ڕاپۆرتیکی پزیشــکی
بەدەستبهێنێ بە پوچەڵکردنەوەی حەوت ڕۆژ.خۆ

ئەگەر هەموو ڕۆژێک لییدا بێ ئەوەی ئەو لێدانە هیچ ئاسەوارێکی لەسەر جەستەی بەجێهیشتبێ دەکرێت بەپێی ڕاپۆرتە پزیشکییەکە یاسایەک نەبینێتەوە کە بیپارێزێ. وە ئەگەر کەسێکی لێدراو سکاڵای لەسەر لێدەرێکی نامۆ تۆمار کرد و پاشان سکاڵاکەی پوچەڵکردەوە، مافی گشتی دوای کەسی تاوانبار دەکەوێت. بەڵام ئەگەر ژنەکە سکاڵاکەی ڕاکێشایەوە مافە گشتیەکەیش لەدەستدەچێت تا ئەو کاتەی ڕاپۆرتێکی پزیشکی بە پوچەڵکردنەوەی دە ڕۆژ بەدەست دەهێنێ، با ئەو جۆرە ڕاپۆرتە بەدەست بهێنێ ئەگەر بوێر بوو و پەی بەوە برد کە مێردەکەی یان براکەی لییداوە، ئەوا دەبێت ئەو لێدانە زۆر توندوتیژ بێت و ئاسەوارێکی کاریگەری لەسەر جەستەی بەجێهێشتبێت .جگە لەوەی مافی ژنەکە نییە ماڵی هاوسەرێتی بەجێبهێڵێ. بەڵکو مافی مێردەکەیەتی بەزۆر بیگەڕێنێتەوە.یاسای باری کەسیتی لە لوبنان ملکەچی دادگا ڕۆحی و شەرعییەکانە وگشت دادوەرەکانی پیاون. وە وڵاتە عەرەبیەکانی کە دادگاکان تیایدا شارستانین دادوەری ژن نابینین وەک لە میسردا هەیە، یان گشت دادوەرەکانی پیاون. و زۆر بە دەگمەن بتوانن لە تێڕوانینی نێرسالارەیان بۆ ژن دەرباز بن، بۆیە ژنان دەبنە قوربانی ئەو تێڕوانینە و بەو شێوەیە

دەمێننــەوە لــەو حوکمانــەی دەریدەکــەن. نمونە لەسەر ئەوە ئەو ژنە ڕۆژنامەنووسە ڕۆشنبیرەی لە پاش شــوکردنی بە پیاوێک بۆی دەرکەوت کە بێتوانــا و کەم هێزە لە سێکســدا وە لەبەر ئەوەی زۆربــەی پیاوان لەوانــە پیاوانی ئایینی ئەوە ڕەت دەکەنەوە کە عســمەتی ژن لە دەستی خۆیدا بێت ئەو کاتەی گرێبەســتی هاوسەرێتی تۆمار دەکەن، ئەو پیــاوە ڕەتیکــردەوە تەڵاقی بــدات وجەختی لێکــردەوە تــا ئەوکاتەی گــەورە دەبێت و تەمەنی بەسەر دەچێت لە عسمەتی خۆیدا دەیهێڵێتەوە ئەو کاتەش جگە لەخۆی هیچ پیاوێکی دیکە نایهێنێت و ناشتوانێت مندالی ببێت و سکاڵاکانی لە دادگاکاندا هیچ ســودێکی پێ ناگەیەنێت، ساڵانێکی بەو شێوە نامۆیــە بردە ســەر: نە ژنە و نە بەســاڵاچوو، نە شووی کردووە و نە تەڵاقدراو.

بــەڵام گرنگترین ئــەو هۆکارانــەی وا لە ژنان دەکات خۆڕاگــر وبێدەنگ بمێنێتەوە: ترســێتی لە نەبوو (مجهول) و لە یاساکانی باری کەسێتی. وە ئەوەی جێی سەرنجە وڵاتە عەرەبیەکان هەموویان واژویــان لەســەر ئــەو پەیماننامەیە کــردووە کە لە دەســتەی نەتەوە یەکگرتــووەکان دەرچووە و دژ بــە هەموو توندوتیژییەکە دژ بــە ژنان لەگەڵ ئەوەی زۆربەیان خۆپاراستنیان لەسەر ئەو بەندە

کردووە کــە پەیوەندیدارە بە باری کەســێتییەوە. بۆ ؟ لەبەر ئەوەی لەســەر جیــاکاری دژ بە ژنان بنیاد نراوە. جگــە لەوەی زۆربەی ژنان لە ڕووی ئابوورییەوە ســەربەخۆ نین وپشــت بــە پیاوان دەبەســتن وهیچ پیشــە یان وەزیفەیەکیان نییە تا بتوانن پشــتی پێ ببەســتن بۆ زامنکردنی ژیانێکی بــاش. وە ئەگەر کچەکە ماڵی باوکی بەجێهێشــت ناتوانێــت بەتەنها لــە کۆمەڵگەیەکدا بژی کە وەک سۆزانی تەماشای بکەن، ئەو کات هەموو پیاوێک هەوڵی هێرشــکردنە سەر و لاقەکردنی دەدا، بۆیە ئەو کچە وایدەبینێ کە شــوکردن لــە توندوتیژی بــاوک و براکانی و.....هتد دەربازی دەکات بەوەی لــە ماڵێکــەوە کە توندوتیژی تێدا پیــادە دەکرا لە لایــەن باوک وبراکانێــوە گوێزراوەتەوە بۆ ماڵێک کە مێردەکەی هەمان توندوتیژی بەرامبەری پیادە دەکات وە ئەگــەر ئەو ژنەی شــوی کردووە ماڵی هاوسەرێتی بە جێهیشت ناتوانێت خۆی بەخێو بکات یــان بگەڕێتەوە بۆ ماڵی کەســوکاری کە زۆربەی جار دەستەوەســتان دەبن لە ئاســت بەرگەگرتنی خەمێکــی زیاتردا. جگە لــەوەی مێردەکەی تەڵاقی دەدات بــێ ئەوەی نەفەقەی بداتێ تەنها لەو کاتەدا نەبێت کــە بــەرەو ڕووی دادگا دەبێتەوە ئەوەش ئەوە دەخوازێــت پارەیەکی زۆر بدات بە پارێزەر

که زۆرجار ناتوانێت ئەو بڕە پارەیە دابین بکات.

سەرچاوە:

کتاب(١٧ ابواب) -المرأة و العنف الممارس عليها: نازك سابا يارد.

ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن و توندوتیژی خێزانیی

ئامڕازەکانـی ڕاگەیاندن لە ئێســتادا بۆتە جێی ســەرنج و بایەخدانمان، تا ئەو ئاســتەی لە گشت کاتێکدا بۆ هەر شوێنێک بچین گەمارۆمان دەدەن، بــە شــێوەیەک بوینەتــە بەشــێک لــە ناوەڕۆکی ئەوانــەی دەیبینین یان دەیبیســتین یاخود ڕۆژانە لــەو ئامڕازانــەوە دەیخوێنینــەوە. ئەمــە وا لــە توێژەرەوەکان دەکات لێکۆڵینەوەی ئەو ناوەڕۆکانە بکەن ســەبارەت لێکەوتنەوەی زانینی ئاســەوار و دەرئەنجامەکانی لەســەرمان. بەدەر لە مەسەلەی توندوتیزی خێزانیی هیچ مەســەلەیەکی دیکە نییە تــا پێویســت بکات ببێتــە جێی بایەخ وپاراســتنی توێــژەرەوەکان وەک مەســەلەیەکی توندوتیــژی خێزانیی کە ڕۆژانە لەم ئامڕازانەوە دەیبینین.

بۆیە تا ڕادەیەک کاریگەر بین بەو توندوتیژیەی لــە ئامڕازەکانــی ڕاگەیاندنەوە دەیبینیــن؟ وە ئایا ئــەم ئامڕازانە ڕۆڵیان هەیە لــە بەرەنگاربوونەوە یان ســنوردانان لە ئاست ئەم کێشە کۆمەڵایەتییە مەترسیانەی کە توشی دڵەڕاوکێ و خەوزڕاندنیان دەکردیــن، جگــە لــەوەی ژیانــی تێکدەدایــن و

وهەڕەشەی لە گیانی خێزانیمان دەکرد ؟

ئەمەیــە کە ئەم بابەتە هەوڵدەدات بە کورتی و پوختی وەڵامی بداتەوە. بەڵام پێش وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە، دەکرێت مانای توندوتیژی خێزانیی دیاری بکەین بەدەرخستنی شێوە و جۆرەکانی کە تیایدا دەردەکەوێت.

پێناسەی توندوتیژی

بەهۆی جیــاوازی بایــەخ و تایبەتمەندییەکانی توێژەران لەو ڕووەوە دیاریکردنی پێناسەیەک بۆ توندوتیژی دەکرێــت قورس بێت، ئەوەش بەهۆی جیاوازی بایەخ و تایبەتمەندییەکانی توێژەران لەو ڕووەوە، چونکە زانایانی سیاســەت بە ڕێگەیەکی جیاوازتر لە زانایانی کۆمەڵناســی پێناســەی لێوە دەکەن، ئەوانیش بە ڕۆڵی خۆیان پێناسەیان جیاواز دەبێت لە زانایانی دەروونزانی، یان زانایانی تاوان و یاسا. هەروەها هەندێ جاریش بە پێی جیاوازی خوازیاری کەرەستەکان و جیاوازی چوارچێوەی بارودۆخەکانیــوە پێناســەکەی دەگۆڕێــت. وێڕای ئەوەش بــۆ هەریەک لە چەمکەکانی توندوتیژی و توندوتیــژی خێزانیی ئەم پێناســەیە دەخەینە ڕوو لەبــەر ئــەوەی لە لایەک دەوەســتێتە ســەر بنەما سەرەکیەکانی توندوتیزی جگە لەوەی بایەخ دەدات

بــە توندوتیژی خێزانیی کە لە لایەکی دیکەوە ئەم بابەتە لەخۆ دەگرێت.

توندوتیژی بەوە دەناسـرێت کە: (ڕەفتار یان کردارێکە خەسڵەتی دوژمنکارانە لەخۆ دەگرێت لە لایەنێکــەوە پیادە دەکرێت کە دەشــێت ئەو لایەنە تــاک یــان کۆمــەڵ یاخــود چینێکــی کۆمەڵاَیەتی بێت یــان دەوڵەتێک بێت بە ئامانجــی بەکارهێنان وکڕنۆشــبردنی لایەنــی دیکــە لــە چوارچێــوەی پەیوەندیەکــی هێــزی ناهاوســەنگدا لــە ڕووی ئابووری و سیاســییەوە کە دەبێتە هۆی ڕوودانی زیانی دارایی یان گیانیی یاخود دەروونیی بۆ تاک یــان کۆمەڵ یاخــود چینێکــی کۆمەڵاَیەتی و هەر دەوڵەتێکی دیکە).

ئەگەر ویســتمان ئــەم چەمکە بەســەر خێزاندا جێبەجێ بکەین ئەوا توندوتیژی خێزانیی بە یەکێک لــە ڕێگەگرتنی ڕەفتاری دوژمنکارانــە دادەنرێت کە بەهۆی بوونی پەیوەندییەکی ناهاوسەنگ دێتە ئاراوە لە چوارچێوەی سستمێکی دابەشبوونی کاردا لە نێوان ژنان و پیاوانی نێو خێزان، وە ئەوەی لێیدەکەوێتەوە بۆ دیاریکردنی ڕۆڵ و شوێنی هەر یەکێک لە تاکەکانی خێزان، بە پێی ئەو سستمە ئابووری و کۆمەڵایەتییە باوەی لە کۆمەڵگەدا هەیە.)

ئەگــەر ویســتمان بــە وردی و پســپۆرییەوە

پێناسـەی توندوتیژی دژ بە ژنان بکەین دەڵێین: (ڕەفتار یان ئەو کردەوەیەیە کە ڕووبەڕووی ژنان دەبێتـەوە بە شـێوەیەکی تایبەت ئەگـەر ئەو ژنە ژنەهاوسـەر یان دایک یاخود خوشـک و کچیش بێـت، بە پلـەی جیاواز ناسـراوە بە جیـاکاری و چەوسـاندنەوە و ئازار و ئـەو دوژمنکارییەی لە ئەنجامی بوونی پەیوەندییەکی هێزی ناهاوسەنگی نێـوان ژن و پیـاودا دێتە ئـاراوە لـە کۆمەڵگە و خێزان وەک یەک، دەرئەنجامی زاڵێتی دەسـەڵاتی پیاوسـالاری لە ڕووی ئابووریی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییەوە.)

وە ئەگـەر لە پێناسـەی پێشـوو ووردبینەوە ئەوەمـان بـۆ دەردەکەوێـت کـە توندوتیـژی شـێوازی جۆربەجـۆر وەردەگرێـت لە شـێوەی سوک و ئاسانەوە تاشـێوازی ئاڵۆز، دەشێت ئەو توندوتیژییە دەروونیی، جەسـتەیی، پەروەردەیی، کۆمەڵایەتی یان سێکسی بێت. وە ئەو شێوازانەی توندوتیژیش بە ڕێژەی جیاواز لە کۆمەڵگەدا پیادە دەکرێت.

تا چ ئاستێک ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن کاریگەریان دەبێت بە خستنەڕووی ناوەڕۆکە توندڕەوەکان؟ وە تا چ ئاسـتێک دەشـێت ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن وەبەرهـەم بێـت بـۆ کەمکردنـەوەی ئەم کێشـە

کۆمەڵایەتییە یان دەجەنگێت لە ئاستیدا؟

ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن و توندوتیژی

لـە دوای جەنگی جیهانیی یەکەمەوە بایەخ درا بە لێکۆڵینە وە لەسەر توندوتیژی و ئاسەوارەکانی لەســەر تــاک و کۆمــەڵ بــە شــێوەیەک ڕێــژەی تاوانەکان و توندوتیژی و کێشە کۆمەڵایەتییەکان لە دوای ئەو ماوەیەوە بە شێوەیەکی ئاشکرا ڕووی لــە زیادبوون کــرد و پاڵی بــە توێژەرەوەکانەوە نــا بــە دوای هــۆکار و پاڵنەرەکانــدا بگەڕێــن، جگــە لــە هەوڵدان بــۆ زانینی ڕۆڵــی ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن لەو ڕووەوە کە بوونە هۆکار لەبەردەم خولْقاندنــی کێشــە کۆمەڵایەتییــەکان لە لایەک و دیاریکردنــی ڕۆڵیان بۆڕووبەڕووبوونەوەیان لەو کێشــانە لە ڕوویەکــی دیکــەوە. لێکۆڵینەوەکانیان بــە دەرئەنجامــی زۆر گەیشــت دەشــێت بە پێی ڕیزبەنــدی دەرئەنجامــەکان بەم شــێوەیە کورت بکەینەوە:

- بیردۆزی کاریگەری بەهێز یان ڕەها (بیردۆزی فیشەکی ڕاگەیاندن):

خاوەنەکانی ئەم بیردۆزە یان ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن کاریگەری بەهێز و ڕاستەوخۆیان هەیە لەسەر تاک و کۆمەڵ تا ئەو ئاستەی دەگاتە ئاستی زاڵبوون ودەسەلاَت. وە ئەو کارتێکردنە بەهێزە کاریگەرە وەک فیشەک و هیچ کەس لێی دەرباز نابێت.

- بیردۆزی کارتێکردنی سنوردار بۆ ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن:

بیردۆزی فیشەکی ڕاگەیاندن هەژێنرا و جوڵەی خستە بەردەم دەرئەنجامی لێکۆڵینەوە مەیدانییەکاندا کە لێکۆڵەرەوەکان ئەنجامیاندا لە مەیدانی زانستە دەروونییە کۆمەڵایەتییەکاندا بەشێوەیەک کاریگەری ئامڕازەکانی ڕاگەیاندنی ڕوونکردەوە بەوەی زۆر سنوردارە کە بەراوورد کرا بەو کاریگەرییەی لە ڕێی ئامڕازەکانی ترەوە ڕوو دەدەن ناویلێنرا فاکتەرە ناوبژیکەرەکانی وەک خێزان، ئاڕاستەکانی تاک، سەرکردەی بیروراکان، پارتەکان، وە فاکتەری زۆری تر، ئەو فاکتەرانە بێ کاریگەریتی ڕەها یان بەهێز لە گۆڕاندا بوون بۆ ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن لەسەر تاک.

بیـــردۆزی کارتێکردنی ناوەند بـــۆ ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن:

ئەم ئاڕاستەیە لە کۆتایی شەست و حەفتاکاندا دەرکەوت، خاوەنەکانیان پێیان وایە کە کاریگەری ئامڕازەکانـــی ڕاگەیاندن لەســـەر تـــاک کاریگەری زۆری دەبێـــت بەســـەر فاکتـــەر و گۆڕانـــکارە دەروونییەکانـــەوە، جگە لـــەوەی جەختکردنەوەی بەهێزیان هەبوو لەســـەر مەودای دەروونیی بوو. واتە شـــێوازی تاکـــەکان لە بـــەردەم ئامڕازەکانی ڕاگەیاندنـــدا بەهێزترە لە ئامڕاز و گۆرانکارییەکان کەوا دەکات کاریگەرییەکە بە شێوەک لە شێوەکان مامناوەند بێت.

بیردۆزی کارتێکردنی بەهێز:

خاوەنـــی ئەم بیـــردۆزە پەی بـــە کاریگەرێتی ئامڕازەکانـــی ڕاگەیانـــدن دەکات لەســـەر تـــاک و کۆمەڵگـــە. بەڵام لـــە مەهامـــی ئـــەو کاریگەرێتییە نـــە کەم دەکاتـــەوە و نە زیادەڕۆیی تێـــدا دەکات. بـــەڵام بە بەهێزی و کاریگەرێتـــی ئەگەر فاکتەری دیاریکـــراوی پاراســـت، ئەگەر بـــە دواداچوونمان

هەبوو بۆ شێوازی دیاریکراو لە هەڵویستی دیاریکراودا وەک دووبارەکردنەوەی نامەی ڕاگەیاندەکان، پاشان گشتگیری و دواتر گونجان وڕێککەوتن. ئەگەر ئەو بارودۆخ و فاکتەرانە پارێزرا ئەوا کاریگەرێتییەکە بەهێز دەکات.

ئاسەوارەکانی بڵاوکردنەوەی توندوتیژی لە ڕێی ئامڕازەکانی ڕاگەیاندنەوە:

ترس لە بڵاوکردنەوەی توندوتیژی و تاوان لە ڕێی ئامڕازەکانی ڕاگەیاندنەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی بینەر و بیستەر و خوێنەرەکان بە شێوەیەکی زیاتر لە کەسانی دیکە وەریدەگرن. وە هەندێ لە توێژینەوەکان جەختیان لە بوونی پەیوەندییەکی بەهێز کرد لە نێوان ڕەفتاری دوژمنکارانە وتووشبوون بەو ناوەڕۆکانە.

گرنگترین ئەو ئاسەوارانە کە بەهۆی بینینی توندوتیژییەوە بەجێدەمێنێت بەم شێوەیەیە:

١- لابردنی توندی ئاسەوارە دەروونیی و سۆزدارییەکان لای تاک کە ڕاکێشی بەکارهێنانی ڕەفتاری دوژمنکارانە دەکات بەرامبەر ئەوانی دیکە. ڕەفتاری تاکی توندڕەو (واتە ئارەزووکردن

به بینین) دەوەستێتە سەر ڕادەی هەستکردن و
.درککردنی به خەفەکردن و دڵتەنگی و دڵەڕاوکێ

٢- تەعزیزکردنی ڕەفتارەکان بە کردار لەناو ماڵدا، بە شێوەیەک بینینی توندوتیژی یان خوێندنەوەی لەسەر تعزیزکردن و پاڵپشتکردن لەو ڕەفتارەی کە هەیە لە لای بینەر ئەوەش لەبەر ئەوەی کەسی توندڕەو فاکتەری توندوتیژی لە ناوەوەیدا دەخوڵقێنی -ڕەفتارە توندڕەوەکەی ناو تەلەفزیۆن وا دەبینێ کە ئەزموونێکی ڕاستەقینەیە.

٣-فێربوون و نەریتەکان:

ئەوەی ئاشکرایە یەکێک لە ڕێگەکانی فێربوونی مرۆڤ لاساییکردنەوە ولێکچوونە، لێرەوە مەترسی نیشاندانی فیلمەکانی توندوتیژی دێتە ئاراوە لەبەر ئەوە هەندێک وەک خۆی تقلیدی دەکاتەوە.

ڕۆڵی ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن لە ڕووبەڕووبوونەوەی دیاردەی توندوتیژیدا:

ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن بە شێوە جۆربەجۆرەکانیوە دەتوانێت ڕووبەڕووی

شێوە جیاجیاکانی دیاردەکـانی توندوتیژی خێزانی ببێتەوە. با لە ڕۆڵی وشیارکردنەوە و ڕۆشنبیرییەوە دەست پێبکەین بۆ ئەم ئامڕازانە، لە واقعدا قسەکردن لەسەر توانا وشیارکەرەوەکان ـ ڕۆشنبیرییەکان ڕاکێشمان دەکات بۆ وەستان لەبەردەم دووگریمانەی سەرەکیی لەوانە:

گریمانەی یەکەم:

ئەگـەری ئاڕاسـتەی خـراپ، ئـەم بیـردۆزە بانگەشە بۆ ئەوە دەکات کە ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن یارمەتیدەرە لە بڵاوکردنەوەی توندوتیژیدا ئەوەش لە ڕێیَ ناوەڕۆکەکانـی دەیخاتە بەردەم جەماوەر لـە ڕێی تەلەفزیـۆن و ڕۆژنامە و ڤیدیـۆ و فیلمە سینەماییەکانەوە – هتد.

بۆیـە خاوەنـی ئـەم بیـردۆزە داوا دەکات چاودێرییەکـی تونـد هەبێـت لەسـەر ناوەڕۆکـی ئامـڕازە توندڕەوەکانی ڕاگەیانـدن وەک ئازاردان بـە ژنان، منداڵ، خـاوەن تەمەن، یـان هەر تاکێک لـە تاکەکانی خێزان، هەروەهـا وایدەبینن کە پلانی بەرنامەیـی ئامانجدار لە گـەڵ چاودێریدا دەتوانن ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن بگۆڕن بۆ شێوازی کاریگەر بۆ ڕووبەڕووبونەوەی توندوتیژی خێزانیی.

بهڵاَم گریمانەی دووەم، گریمانەی ئاڕاسـتەی

چالاک یان بەشداربوو، کە تێڕوانینی چوارچێوەی چاودێــری وبەرنامــەی بنیادنەرانــە دەبەزێنێ بۆ ئــەوەی بگاتــە ئاســتی یارمەتیدانــی ئامڕازەکانی ڕاگەیاندن و بەشــداری ڕاســتەوخۆ و ڕاســت بۆ ڕووبەڕووبونەوە لە کێشەی توندوتیژی خێزانیدا ئەوەش لە ڕێی هەوڵی وشیارکەرەوە و خوێندراو و تەواو کە لە چوارچێوەی سیاسەتێکی نیشتمانیدا جێبەجــێ بکرێــت. ئــەوەش ئــەوە دەگەیەنێت کە دەشــێت ئامڕازەکانــی ڕاگەیانــدن بەکاربهێنرێت لە ڕێگــەی هەڵمەتەکانی ڕاگەیاندنــەوە کە هەوڵی ئاڵوگــۆڕی زانیارییــە هەڵــەکان دەدات دەربارەی چەمکــی توندوتیــژی، جگــە لــە مەترســی و ئاســەوارەکانی لەســەرخێزان و کۆمەڵگــە. بــە زانیاری ڕاستەقینە و ورد ئەوەش بە بەکارهێنانی ئامڕازەکانــی ڕاگەیاندن کە تایبەتمەندکرا بێت بەم ئامانجەوە.

لــە کاتــی ئاخاوتــن لەســەر ســتراتیجیەتی ڕاگەیاندنــدا هەوڵــی ڕووبەڕووبونــەوەی ئــەم دیاردەیە دەدرێت وە ئێمە لە واقعدا قســە لەســەر سیاســەتێکی پەیوەندی دەکەین کە لەسەر گەلێک کۆڵەکە وەستابێت بۆ ئەوەی سەرکەوتن بەدەست بهێنــێ. بێگومــان گرنگترین ئــەو بنەمایانە پێدانی ژمارەی ڕاستە لەســەر سروشت و قەبارەی ئەم

کێشەیە وپاشان خەسڵەتەکانی پێکهاتە دەروونیی و کۆمەڵایەتی و تەمەنیی و ڕۆشنبیریەکانە.

پاش ئەوە دیاریکردنی لایەنە مەبەستدارەکان بە وشیارکردنەوە لەم هەڵمەتەدا ؟ خەسڵەتەکانی چین؟ دیاریکردنی ڕادەی زیانەکان یان ئاسەوارە خراپەکانی کە توندوتیژی بەجێی دەهێڵێ لەسەر خێزان و کۆمەڵگە ناوخۆیی و گەورەکاندا دەچێتە چوارچێوەی ئامانج یان ئامانجەکانی ئەم هەڵمەتەوە. وە پێویستە ئەوانەی بەم هەڵمەتە هەڵدەستن ئەوە لە بیر نەکەن کە دەبێت تەرکیز بخەینە سەر ناوەڕۆک و ئاڕاستەکانیدا لەسەر بنەما کۆمەڵایەتی، ڕۆشنبیری و دەروونییەکانی کۆمەڵگەی ئوردونی جیادەکاتەوە لەوانی دیکە. هەروەها ئایین ڕۆڵی سەرەکیی لەم بوارەدا دەگێڕێ کە دەشێت یان دەبێت وەبەرهەم بێت لە ڕوونکردنەوەی ئاسەواری خراپ بۆ توندوتیژی لەسەر کۆمەڵگە. وە زیدەڕۆیی لەو ئایەتە پیرۆزانەی کە بانگەشە بۆ لێبوردەیی و دوورکەوتنەوە لە هەڵچوون وستەمکار و ستەم دەکات. لێرەدا ڕاویژکاران و پیاوانی ئایینی دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ بگێڕن لەم بوارەدا.

هەروەها بەڕێوەبەرانی ئەم هەڵمەتە نیشتمانییە دەشێت ڕای دەستەبژێرانی خاوەنڕا لە کۆمەڵگەدا

وەربگرن بۆ ئەوەی وەک کۆمەڵەکانی فشار و کاریگەر بن لەوانی دیکە. کە بە شێوەیەکی گشتی ئەو کەسایەتیانە لە کۆمەڵگەکانی جیهانیی سێیەمدا ڕۆڵی گەورە دەگێڕن بۆ کاریگەری خستنە سەر تاکەکانی تری کۆمەڵگە ناوخۆییەکان، بە مەرجێ خۆیان باوەڕیان بەو هەڵمەتە هەبێت.

لەو مەسەلە سەرەکییانەی کە پێویستە لە نەخشەسازی هەڵمەتەکانی ڕاگەیاندندا چاودێری بکرێت لە بواری ڕووبەڕووبوونەوەی توندوتیژی خێزانیدا نەخشەکردنی ووردە بۆ نامە بەکارهاتووە ڕاگەیاندنەکان. کە مەسەلەکە وا یان لێدەخوازێت کە بزانن چۆن ئامڕازە قایلکردنە دیارەکان بەکار دەهێنن وەک ڕوون و ئاشکرا، ووردی و ڕاستی، تەواوی ونەرم ونیانی و پاشان کورتی.

لە کۆتاییدا لەم بارەیەوە هەندێ لە ڕاسپاردە دەخەمە ڕوو:

- بە پێی توانا کەمکردنەوە لە ئێزگە یان بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان کە هانی توندوتیژی دەدات یان ئەو چەمکانە لەخۆدەگرێت کە پەیوەندیدارە بە توندوتیژییەوە یان هاندەر دەبێت لەسەری.

- نەخشەکێشانی بەرنامەکانی ڕاگەیاندن کە مافەکانی ژن، منداڵ و تەمەنی گەورەی تێدا ڕوون

بکرێتەوە.

- ڕاهێنانی ڕۆژنامەنووسان لە بواری مەسەلە پەیوەندیدارەکان بە ژنان و منداڵان و خێزان.

- پشتیوانیکردنی ئەو بەرنامانەی چارەسەری ناوەڕۆکی مەسەلە و بابەتەکان دەکات کە پەیوەندیدارە بە یەکسانیی لە نێوان ڕەگەزەکاندا.

- کارکردن بۆ چاککردنی وێنەی ژنان لە ئامرازە جۆربەجۆرەکانی ڕاگەیاندندا لە ڕێی بەرنامەی ڕۆشنبیرییەوە کە تیایدا گرنگێتی ڕەتکردنەوەی ئەو توندوتیژییە بکات کە دژ بە ژنان پیادە دەکرێت و مەترسی ئەوە لەسەر نەوەکان.

- دوورکەوتنەوە لە نمایشکردنی ئەو فیلم و زنجیرانەی کە ژنان وەک ئەقڵییەتێکی پیلانگێڕ و ئاژاوەگێر نیشان دەدات.

- دوورخستنەوەی ئامرازەکانی گەیاندنی جەماوەری لە بەرنامە ڕاگەیاندنەکان کە

ناوەڕۆکەکەی مامەڵە لەگەڵ چارەسەری کێشەکان و ناکۆکییە خێزانییەکان دەکات بە توندوتیژی و ئازار و هێز.... وجەختکردن لەسەر چارەسەری مەسەلە ناکۆکییەکانی ناو خێزان بە تێگەیشتن و ئەقڵ و شێوازە زانستیەکان.

- ڕێکخستنی ناکۆکییەکان بە دوورکەوتنەوە لە توندوتیژی.

سەرچاوە :

وسائل الاعلام و العنف الاسرى- على راضى الحسنين-لجنة العلاقات الخارجية- مجلس الشعب المصري.

مركز الدراسات أمان

www.amanjordn.drg

گێچەڵپێکردنی سێکسی دژ بە ژنان

ئەو توندوتیژییانەی لە سەرتاسەری جیهاندا ڕووبەڕووی ژنان دەبێتەوە فرەجۆر و فرەبوارن، گێچەڵپێکردنی سێکسی دژ بە ژنان لە ئیمڕۆدا بەیەکێک لە مەترسیدارترین و کاریگەرترین جۆری توندوتیژی دادەنرێت و ئەو دیاردەیەیە کە کۆمەڵگە بەگشت چینە ڕامیاری و کۆمەڵایەتییەکانەوە دەیانەوێ بە هۆی چەندین هۆکاری جۆربەجۆرەوە پەردەپۆشی بکەن و بیکەنە بازنەی بێدەنگبوونەوە، ئەوەش بە هۆی تووشبوونی ئەوانەی جەستەی ژنان لە لەزەتێکی کاتی خۆیان یان لە گەمەیەکی ڕامیاریدا تەسککردۆتەوە وسوودمەندی هەندێ کەسانی دیکە بەوەی ژنان بە ژمارەیەک دەزانن لە خشتەی پڕۆژە و دەستکەوتە مادییەکانیاندا، جگە لە ترساندنی لایەنی سێیەم لە خاوەن قوربانیان بە ئابڕووبردن وناوزڕاندن کە لەو کاتەدا بەدەر لە ئاسەوار و کاریگەرە خراپەکانی بۆ سەر ژنان لە ڕووی جەستەیی و دەروونییەوە، ژنان بێدەنگبوون بە باشترین چارەسەر دەزانن. وە دەشێت گێچەڵپێکردن بەشێوەیەکی بەردەوام هەڵقوڵاوی هەر ململانێیەک بێت کە هەندێکجار دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی کەسایەتییەکان و هەندێکجاری

دیکـــەش بۆ پێکهاتـــەی خودی دامــودەزگاکان، لە کاتێکــدا مــەرج نییــە هەموو ناکۆکییــەک ڕووە و گێچەڵپێکــردن بگۆڕێت کە بێگومــان بۆ هێنانەدی ئەوەش پێویســـت بە داماڵینی هەر خورەوشتێکی مرۆڤایەتیانە دەکات بە پەیوەندییەکانی کارکردنەوە یان بەگشتگیرکردنی دامودەزگاکە.

پسپۆرانی بواری پەروەردەی جنسی پێیانوایە گێچەڵپێکردنــی سێکســی کارێکە دەرهاویشـــتەی هۆشمەندییەکی مەبەســتدارە، مرۆڤ لە ئەنجامی خواســت و ئارەزوویەکی جنسیدا پێی هەڵدەستێ بە شــێوازی جۆربەجۆری بینین، بیســتن و هێما بــۆ کــردن تەنانەت لــە هەندێ کاتدا بە شــێوازی جەســتەیی ڕاســتەوخۆ وەک دەســتبۆبردن، نزیکبوونەوەی جەســتە یان جولاَندنی هەســت و تێربوونی لەزەتێکی جنسیدا دەبێت.

دیــاردەی گێچەڵپێکردنی سێکســی پێناســە و تێڕوانینــی جۆراوجۆر لە ئاســتیدا هەیە، هەندێک پێیانوایــە کە دیاردەیەکی توندوتیژییە دژ بە ژنان و چەندین شــێوەی زارەکی، ســەیرکردن، جووڵە یــان گێچەڵی مادی ڕاســتەوخۆ لــە خۆدەگرێت و مــەرج نییە جنس تەنها پاڵنەری ئەو دیاردەیە بێت چونکە هەندێکجار دەشێت مەبەست لێی پاڵنەری پەیوەندی زاڵێتی و دەســەڵات یان ئارەزووکردن

بە لاوازی و بێتوانایی یاخود سوکایەتیکردن بێت بە لایەنی بەرامبەر، بێگومان ئەوەش مەسەلەیەک نییە تەنها تایبەت بێت بە ژنانەوە، بەڵکو مەسەلەی کۆمەڵگە، خێزان، مافی مرۆڤ و ڕێزگرتنە لە کەرامەتی جەستە گەر ئەو جەستەیە ژن بێت یان پیاو، جگە لەوەی بچوککردنەوەی ژنان لە بابەتێکی جنسیدا نەهێشتنی کیانێکی تری مرۆڤانەی ڕۆشنبیری، ئابووری، کۆمەڵایەتی سیاسییە و هەوڵدانێکە بۆ پەراوێزخستنی ژنان تەنها لە گۆشەیەکدا لەژێرناوی ¬گۆشەی بابەتی جنسی کە بەشێوەیەکی گشتی سوکایەتیکردنە بە ڕەگەزی مێ. بۆیە وێڕای پێشکەوتن و گەشەسەندنی کۆمەڵگە دواکەوتووەکان بەڕووی جیهاندا و هاتنە کایەوەی چەندین چەمکی نوێی دیموکراسییەت، مافی مرۆڤ، جیهانگیری... بارودۆخ و ئازارەکانی ژنان بە گشتی لە سەرجەم بوار و چوارچێوەکانی ماڵ، کار، خوێندن، کۆمەڵگەو دەوڵەتدا ڕوو لە زیادبوون دەکات جا ئەو ژنە سەڵت بێت یان خێزاندار ئەوەش بە هۆی بەربڵاویو بەرفراوانی ئەو دیاردەیەیە دەرهەق بە ژنان کە دیاردەیەکی هەمەڕەنگە لە ڕووی زارەکییەوەو بە شێوازی نوکتە، توانج، ئاماژەکردن بۆ جەستە و پرسیاری جۆراوجۆری

سێکسی و هەندێ سەیرکردنەوە دەبێت پاشان تەشەنەکردنی ئەو شێوازە لە قسەکردنەوە بۆ دەستبۆبردن و گرتن و هەستکردن و چڕنوک کە جۆرێکیتر لە زیان و ئازار بە ژنان دەگەیەنێت. بۆیە لە ڕوانگەی بەدەر لەو گێچەڵپێکردنانەی لە چوارچێوەی کۆمەڵگە و خوێندنگەدا ڕووبەڕووی مندالان یان خوێندکاران دەبێتەوە وەک چۆن لێکۆڵینەوەیەکی کۆمەڵەی ئەمریکی ژنانی زانکۆ هێما دەکات بەوەی لە پێنج خوێندکاردا چواریان دووچاری گێچەڵپێکردنی جەستەیی و زارەکی بوونەتەوە. هەروەها سەرەڕای ئەو گێچەڵپێکردنانەی گەر بە ڕێژەیەکی کەمیش بێت لە کۆمەڵگەدا ڕووبەڕووی پیاوان دەبێتەوە وەک چۆن لە ولایەتی ئایوای ئەمریکی سەنتەرێکی تایبەت بۆ چارەسەری قوربانیانی پیاوان دروستکراوە و بارەگاکەی لە - دافنبورت – ە. وێڕای سەرجەم ئەو گێچەڵپێکردنانەی ژنان لە نێوەندی ژیانی گشتیدا ڕووبەڕوویان دەبێتەوە لە شوێنەکانی (ڕێگاوبان، هاتووچۆ، شەقام، کۆڵانەکان، بازاڕ و باخچەکان...) وە جگە لەو توندوتیژیانەی بەدەر لە شوێنی کارکردنندا دووچاری ژنانی فەرمانبەر دەبێت وەک لە توێژینەوەیەکی ساڵی ٢٠٠٦دا هاتووە بەوەی ٧٤٪ ی ژنانی فەرمانبەر

له هەردوو شـــاری ســـلێمانی و هەولێـــر پێیانوایە
له نێوەندی خێزانەکانیشـــدا توندوتیژیان دەرهەق
دەکرێت ئەوەش ئاماژە بەو سیســـتەم وشـــێوازە
پەروەردەکردنـــە دەکات کـــە لـــە سەرتاســـەری
نێوەندەکاندا سســـتمێکی تاکڕەهەند و گشـــتگیر و
هەڕەمییـــە کـــە هەمیشـــە بێگەڕانەوە بـــۆ تاکەکان
بڕیارەکان لەســـەرەوە بۆ خوارەوە دادەچۆڕێ و
بەردەوام لەو چوارچێوەیەدا پیاو دەسەڵاتدار و ژن
بێدەســـەڵات، پیاو بڕیاردەر وژنیش جێبەجێکەری
بڕیـــار، پیاو بەهێز و ژن لاواز، پیاو چەوســـاوە و
ژن چەوســـێنەر، پیاو قســـەکەر و ژن گوێگر، پیاو
تاوانبار و ژن قوربانیـــی، پیاو فەرمان دەردەکات
و ژنیش جێبەجێکەری فەرمانەکە دەکات... ئەمە و
ســـەرەڕای ئاماژەکردن بە جۆرەکانی توندوتیژی
کـــە لە هەمان توێژینـــەوەدا هاتووە بەوەی جۆری
دەروونیـــی بەپلەی یەکـــەم ٧٠٪ و گێچەڵپێکردنی
سێکســـی ٢٠٪ ی ڕێژەکـــەی پێکهێنـــاوە، ئەوەش
ئەو ڕاســـتییە دەردەخات کـــە مامەڵەکردن لەگەڵ
ژنانـــدا تـــا ئیمـــڕۆ لـــە جەســـتەدا کورتکراوەتەوە
وئەوەنـــدەی ژنـــان وەک مێینەیـــەک مامەڵەیان لە
گەڵدا دەکرێـــت وەک هاوولاَتی یان فەرمانبەرێکی
کارا و بەتوانـــا خوێندنەوەیـــان لەئاســـتدا ناکرێت
ئەوەش هۆکارێکی گرنگە لەبەردەم دەرنەخســـتنی

تواناکان و جێنەکردنەوەیان لە شـوێنی شـیاودا. بۆیـە لێـرەوە دەمـەوێ باسـەکەم چڕو تایبەت بکـەم بـەو گێچەڵپێکردنانـەی لـە ئیمـڕۆدا ژنان دووچاریان دەبێتـەوە لـە نێوەندەکانی کارکردن بـە گشـتی وخوێنـدن و بـواری تەندروسـتی بە تایبەتی بەوەی بەدەر لە بەرفراوانی ئەو کێشـەیە بێدەنگبوون و شاردنەوەی حاڵەتەکان وایکردووە کێشـەکان ئاڵۆزتـر و بەربڵاوتـر بـکات ئەوەش لەو ڕوانگەیـەوەی هەریەک لـەو بوارانە دەرگاو دەروازەی چوونـە ژوورەوەیـە بـۆ هێنانـەدی ژیانێکی ئازاد و یەکسانیخوازی نێوان ڕەگەزەکان، جگـە لـەوەی لێکۆڵینـەوە لەمـەڕ ئـەم دیاردەیە مەترسـی وقورسـایی خۆی هەیە، چونکە ژمارە و ئامارەکان تەنها گوزارشـت بە لایەنێکی کەمیی ئەو ئازارانە دەکەن کـە لە دونیای ئیمڕۆدا ژنانی کارگـەر تیایـدا دەژین، ئـەوەش بەهـۆی بوونی چەندیـن هـۆکارەوە گرنگترینیان لە هەسـتیاری بابەتەکـەدا خـۆی دەبینێتـەوە بـەوەی زۆربەی قوربانیانـی گێچەڵپێکـردن لـە عەیبـە و تانـە و تەشـەنە، ئابڕووبردن و ناوزڕاندن دەترسن چونکە دەرئەنجام لە کۆمەڵگەدا بە پلەی یەکەم پەنجەی تاوان بۆ ژنان درێژ دەکرێت ئەوەشە وایلێدەکات سەبارەت درکاندنی ئازارەکانی ئازایەتی و بوێری

لەدەستبدات.

مامۆستا (عزە سلێمان) بەڕێوەبەری سەنتەری مەسەلەکانی ژنانی میسر هێما بۆ ئەوە دەکات کە دیاردەی گێچەڵپێکردنی سێکسی لە کۆمەڵگەی میسردا لە ڕوانگەی هەستیاری بابەتەکەوە چۆتە چوارچێوەی (بێدەنگبوونەوە) بەدەر لەوەی ئاماژە بە نەبوونی ژمارە و ئامار دەکات کە گوزارشت لە ڕادە و ئاستی گێچەڵپێکردنەکان بکات، جگە لەوەی پێی وایە ئەوەشە وادەکات قسەکردن لەسەر کاریگەرییەکانی ئەو دیاردەیە قورستر بێت، لە لایەکی دیکەوە مەترسی قوربانیان بەلەدەستدانی کارەکەیان هۆکارێکی دیکەیە و هەروەک چۆن دەیان نموونەی دیار هەن کە ژنانی ڕق ئەستوور کردووە بەرامبەر شوێنی کارەکەیان بەهۆی ئەو گێچەڵپێکردنانەی لەلایەن بەرپرسی یەکەمی کارەکەیانەوە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە سەرەڕای ئەوەی لە ناخیاندا هەست بەبەندبوونی خۆیان دەکەن بەرامبەر پێداویستی و دابینکردنی بژێوی ژیانیان کە وایلێکردوون هەمیشە هەست بەلاوازی و بێهێزی داکۆکیکردن بکەن بەرامبەر بەو گێچەڵپێکردنە ناڕاستەوخۆیانەی دەرهەقیان دەکرێت ودەشێت هەندێک جار هۆکاری گێچەڵپێکردن هەستکردن بێت بە ئیرەیی بۆ

کەســی بەرامبەر بەوەی خاوەنی شــتێک بێت لە کەســانی دیکەدا بوونــی نەبێت لەوانــە (جوانی، دەوڵەمەندی، لاوی، جیاکاری لە هەڵســوکەوت.... هتد)،ساڵی ١٩٧٦ سستمی دادوەری ئەمریکی هێما بۆ گێچەڵپێکردنی سێکسی بەشێوەیەک دەکات کە جیــاکاری ڕەگەزییە لە کاتێکدا لە فەرەنســا وەک تاوان سەیر ناکرێت. لەلایەکی دیکەوە گێچەڵپێکردن دژ بە خوێندکارانی کچان دیاردەیەکی بەرفراوانە و شــێوازی جۆربەجــۆر لەخــۆ دەگرێــت لــە نێوەندی خوێندندا قوربانیانیش بەهۆی مەترســی لەدەســتدانی خوێندنەکەیانــەوە بێدەنگبــوون بــە چارەسەر دەزانن، لێرەوە خاتوو(ی،ن) کە تەمەنی ٢٤ ســاڵە و دووەم ســاڵی خوێندنێتی لە بەشــی زمان دەڵێت: بەهۆی ڕەتکردنەوە و ملکەچنەکردنم بۆ ژووانێکی خۆشەویســتی کە لەلایەن مامۆستا بەڕێزەکەمــەوە داوام لێکــرا ســاڵێک لــە خوێندن دواکەوتــم هیچ کــەس لەخێزانەکەم بــەم کارەی نەدەزانی تەنها هاوڕێکانم نەبێت لەترســی ئەوەی لەخوێنــدن دوورم نەخەنــەوە، خاتــوو (ی) لــە قســەکانیدا وتی:خۆشبەختانە ســاڵی داهاتوو ئەو مامۆســتایە هیــچ وانەیەکی پــێ نەدەوتین، لێرەدا ئەگەرچی خاتوو (ی) قوربانی بەساڵێکی تەمەنیدا لە پێناو کڕنۆش نەبردن و ملکەچنەکردن بۆ حەز و

ئارەزووە سێکسیەکانی مامۆستاکەی و هاوشێوەی ئـەو نموونەیـەش زۆرە بەڵاَم کەسـانێکیش هەن بەهـۆی هەر هۆکارێکی کورتکردنەوەی ڕێگە یان مەترسـی ڕاکـردن بێت لە دەرنەچـوون ملکەچی واقعەکە دەبن ئەگەرچی لە هەمان کاتدا کەسانێکی دیکەش هەن تا ئیمڕۆ بەدەسـت سازشـکردنەوە دەناڵێنـن ولەهەمـان کاتـدا مامۆسـتاش هەیـە چاوەڕوانـی بەڵـێ لـە خوێندکارەکانـی دەکات و هەڕەشـەیان بـە دەرنەچوون ومانـەوە لێدەکات، خاڵێکی تری هۆکارەکان پەیوەستە بە هەستکردنی قوربانیان بەوەی تاوانبار بەسزای خۆی ناگات و لێپرسـراوەکەیان بەهۆی مەترسـی لە دەستدانی ناوبانگـی کارەکـەی گوێیـان لێناگرێـت واتـە لێکدانەوەی بەرپرسی یەکەم لە بەرژەوەندییەکانی خۆی وپێشـێلکردنی مافی گشـتی ژنانی کارگەر. لەلایەکـی دیکـەوە سـەلماندنی گێچەڵپێکـردن کـە دەشـێت ڕاسـتەوخۆیان ناڕاسـتەوخۆ بێـت قورسـترین کارە لەلایـەن ژنانـەوە بـەوەی لـە کۆمەڵگـەدا بەهۆی چەندین هـۆکارەوە ناتوانرێت بەبەڵگەوە ڕاستیەکان بخرێنە ڕوو. بەدەر لە بوونی ئـەو هۆکارانـە و چەندین هۆکاری دیکـە بابەتی گێچەڵپێکردنی سێکسـی دژ بە ژنـان بەدوورە لە تێگەیشـتن و دەرخسـتنی وێنەیەکـی ڕاسـتەقینە

هــەروەک لە لێکۆلینەوەیەکی تایبەت بە پەیمانگای ژنــان لــە پایتەختی ئیســپانیادا هاتــووە ژمارەی ئەوانەی بوێرانە سکالاَی خۆیان پێشکەش دەکەن لە ٪٢٥ ی کۆی گشــتی حاڵەتەکانی گێچەڵپێکردن تێپــەڕ ناکات هەر بۆیــە گێچەڵپێکردنی سێکســی ناشرینترین و ناڕەواترین جۆری ئازاردانە بۆ ژنان و مەترسیدارترین وێنەی ستەمە بۆ مرۆڤایەتی.

-خاتــوو (س،ه) ی فەرمانبەر باســی لەوەکرد کە چۆن بەرپرســەکەی زۆرجار بێ هیچ کارێکی دیاریکــراو بەشــوێنیدا دەینارد وچــۆن لەیەکێک لەدانیشــتنەکاندا هەوڵی دەستبردن بۆ قژی دەبرد بەپاساوی ئەوەی لەجێی باوکێتی و جاربەجاریش داوای ماچــی لێدەکــرد دەرئەنجام بەهــۆی ڕەتکردنەوەی (س،ه) پەراوێزی و فەرامۆشــکردن و دواکەوتنی لە پلەکاندا بووە مایەی ئازارێکی زۆر بۆی...نموونەی خاتوو (س) ئەوەمان بۆ دەردەخات بەهــۆی نەبوونی هیچ پشــتیوانییەکی یاســایی و کولتوری نێرســالاریانەی کۆمەڵگە هەمیشە ژنان لە ڕیزی پێشــەوەی قوربانیانــن و بێدەنگبوون و بێدەنگنەبوونیان دەرئەنجامێکی خراپی دەروونیی لەســەریان بەجێدەهێڵێ و هەمیشــە بێمتمانەیی و بڕوانەکردن بەهیچ مرۆڤێک ڕەنگدانەوەی لەسەر قۆنــاغ بەقۆناغــی ژیانیاندا بەدەردەخــات، لێرەوە

دەمـــەویّ بچمـــە ســـەر گرنگتریـــن ئـــەو کاریگەر و ئاســـەوارانەی گێچەڵپێکـــردن لەســـەر ژنـــان بەجێیدەهێڵێ. لـــە ڕاپۆرتێکی کۆمەڵـــەی ئەمریکی ژنانی زانکۆدا هاتووە خوێندکاران زیاتر هەســـت بەشـــەرم، تووڕەبـــوون، تـــرس وشـــڵەژان دەکەن وکەمتریـــن بـــاوەڕ و زۆرتریـــن هەســـتکردن بـــە نائومێدی لەناخیاندا چەکەرە دەکات ســـەبارەت بە ئەزموونی زانکۆ یان پاش دووچاربوونەوەیان بە گێچەڵپێکردنی سێکســـی، خوێندکاران دەڵێن: ئێمە لـــە زانکۆدا وازمان هێناوە لەخاوەن گێچەڵەکان و ئەو شوێنانەی بەهۆیانەوە بێبەشبووین لێی بەڵکو دەناڵێنین بە خەوزڕاندن و جەختکردنەوە.

-خاتـــوو (و،ب)ی ٢٢ ســـاڵ ســـکرتێرە بـــوو لەیەکێـــک لەبەڕێوەبەرایەتیەکانـــدا وتـــی: مـــاوەی چەنـــد مانگێکـــە لەدڵەڕاوکێدا دەژیـــم و بەردەوام بەهـــۆی ڕەوشـــتی بەڕێوەبەرەکەمـــەوە بێتاقەتـــم ســـەرەڕای ئەوەی ڕۆژانـــە چەنـــد کاتژمێرێک لە نووســـینگەکەیدا کارەکانمـــان پێکەوە بـــوو بەڵاَم هەمیشـــە بیرم لەڕێگەیەک دەکردەوە بۆ خۆلادان یـــان خۆدوورخســـتنەوەم لـــەو ســـەیرکردنانەی بەشـــێوەیەک کاریگەری خراپی خســـتبووە ســـەر بـــاری دەروونیم تەنانەت ئەو کاتەی بۆ ماڵەوەش دەگەڕامەوە هەستم بە بێزاری و تووڕەبوون دەکرد

کــە ئەوەش زۆرجــار ڕەنگدانــەوە و کاردانەوەی خراپی بۆســەر دوو کچەکەم هەبــوو، تەنها خۆم بەرپرســی یەکەمیان بووم و بێگومان پێویستی و زەرورەتم بە کارەکەم و بەرپرســیارێتی خێزانیم هەمیشــە ناچاری مانــەوەو بەردەوامیی دەکردم لــە کارەکەمدا هەروەک لــە ڕاپۆرتێکی پەیمانگای ژنانی پایتەختی ئیسپانیادا هاتووە بەوەی زۆربەی ئەوانەی لەدەرەوەی ماڵ کاردەکەن بەنەخۆشــییە دەروونیەکانــی وەک دڵەڕاوکــێ، شــەونخونی، تــرس، خەمســاردی و خەوبینینــەوە دەناڵێنــن.
- فوزیــە بوجریــو- مامۆســتای دەروونــزان لە کۆلێژی وێژەیی و زانستە مرۆڤایەتیەکانی بەشی دەروونناســی لــە زانکــۆی (عنایە) دەڵێــت: ئەو کاتەی ژنان ناڕەزامەندی دەردەبڕن سەبارەت بە گێچەڵپێکردنەکانی دەرهەقیان دەکرێت لەو کاتەدا مەسەلەکە ئاڕاســتەی بەدواکەوتن¬ وەردەگرێ وهەســتکردنیش بەوە دەبێتە هۆی دروســتبوونی هەڵچوونــی دەروونیی بەتایبــەت گەر بارودۆخی ئــەو ژنــە ڕێگــر بێــت لەبەجێهێشــتنی شــوێنی کارەکەی یــان خوێندنەکەی، بۆیە مانەوەی لەژێر فشــارگەلێکدا دەبێتــە هــۆی هەڵچــوون لەهەمان کاتدا ڕاکردن، یان بەجێهێشــتنی شوێنی کارەکەی لە داهاتوودا کاریگەری بۆ ســەر پەیوەندییەکانی

دەبێت بەشـێوەیەک ئەو ئەزموونە خراپە لەناخ و دەروون و مێشـکیدا چەکەرە دەکات و هەمیشـە بەئاگاوە مامەڵە لەگـەڵ پەیوەندییەکانیدا دەکات، وە لەکاتێکدا گەر ئەو ژنە خاوەن کەسـایەتییەکی لـەرزۆک و لاواز یان خۆڕاگر نەبـوو لەداهاتودا کاریگەری زۆری لەسـەری دەبێت بە شـێوەیەک هەمـوو پەیوەندییەکـی هاوسـەرگیری ڕەت دەکاتـەوە چونکـە لەهەمـوو پیاوێکـدا وێنەیەکی ئـەو پیاوانە بەدیـدەکات کە گێچەڵی سێکسـیان پێکردووە وبێگومان لە ناخیدا نموونەیەکی خراپی پیاوانـی تۆمارکـردووە بەڵام ئەو کاتـەی ژنەکە دەچێتە ژێربـاری ئەو گێچەڵانـەوە وتوانرا یاری بەهەسـت و جەستەی بکرێ ئەو کاتە ڕەنگدانەوە و کاریگەری تەواوی بەسـەر ماڵ و خێزانیشـیدا بەدەردەکەوێت و هەمیشە بەرامبەر هاوسەرەکەی بێزاربـوون دەردەبڕێـت و هێدی هێدی مامەڵەی لەگەڵ پیاوەکەیدا بەرەو گۆڕان دەچێت، دەرئەنجام جیابونـەوە وتەلاَقـی لێدەکەوێتـەوە.وە زۆرجار بێزاربوونی ژنان لە نێوەندی کارەکانیان سەبارەت بەو گێچەڵپێکردنانەی دووچاریان دەبێتەوە وایان لێدەکات کارەکانیان بەجێبهێڵن و بڕۆنە ماڵەوە.

–ابراهیـم قویـدر– بەڕێوەبـەری یەکێـک لە ڕێکخـراوەکان دەڵێت: زۆرێک لە ژنان هەن پاش

ئەوەی دووچاری گێچەڵپێکردن دەبنەوە ئارەزووی گەڕانەوە بـۆ ماڵەوە دەکەن کـە کاریگەرییەکەی لەســەر ڕێـڕەوی گەشــەکردن وبەهێزکردنــی کارکردن بە ئاشکرا دەردەکەوێت چونکە وەرگرتنی مرۆڤەکان بۆ هەر کارو پۆســتێک لەسەر بناغەی زانین و تواناو لێهاتوویی و پسپۆرییان نییە بەڵکو پێــوەر و خاڵی دیکە دەبێتە مافدارێتی دامەزراندن وەک (جوانیی، جوانکاری شێوە.. هتد).

_ ابو شیما – سەبارەت بەم دیاردەیە دەمانباتە گوزەرێک بەنێو جیهاندا کە لەڕێگەیەوە ســەرجەم ئازارەکانــی ژنــان بەدەردەخــات، لــەم ڕووەوە گەشــتەکەی لەبارەگای نەتەوە یەکگرتووەکانەوە دەســت پێدەکات بــەوەی مفوەزێــک لەکاروباری پەناهەنــدەکان بەنــاوی (رودلوبــرز) دەســتی لەکارکێشایەوە بەهۆی تۆمەتبارکردنی بەدیاردەی گێچەڵپێکردنی سێکسی پاشان ڕاپۆرتێکی کۆمەڵەی ژنانــی زانکۆی ئەمریکی لە ئەمریکادا ئاماژە بەوە دەکات سێبەشــی بەشداربووان لەڕاپرسییەکدا کە تەمەنیان لەنێوان (١٨–٢٤) ســاڵدایە ڕووبەڕووی یەکێــک لەشــێوازەکانی گێچەڵپێکردنی سێکســی دەبنــەوە لــە کۆلێــژی خزمەتگــوزاری کۆمەڵ و کۆلیژەکانــی تــری زانکــۆ تایبەت و گشــتییەکان لەهەمــوو وڵاتاندا، هەر بۆیە پســپۆڕان ئاماژەیان

بـەوە كـرد كـە سـەرجەم ئەوانـەی دووچـاری گێچەڵپێکردنـی سێکسـی دەبنـەوە لـە ئاسـتێکی بەرزدان بەشـێوەیەک جێی سەرسامییە بەتایبەت لەڕوانگەی بانگەشـەی گشـتی بـۆ بایەخدان بەم بابەتـە لەچوارچێـوەی ئـەو تـاوان و گومانانەی ڕووبەڕووی کەسـایەتیە بەناوبانگەکانی دەبنەوە وەک سـەرۆک کلنتـۆن و دادوەری دادگای باڵاکلارینـش تۆماس، بوب باکـوود. لە تازەترین وگەورەتریـن ڕوپێوی وەزارەتی بەرگری سـاڵی ١٩٩٥ دا کـە تایبەت بووە بە کارگەرەکانی (هێزی چەکداری) هێما دەکات بەوەی ٧٨٪ ی ژنان و ٣٨٪ ی پیاوانـی کارگەری هێزی چەکـداری ئاماژەیان بە سـکاڵای گێچەڵپێکردنی سـێکس کردۆتەوە وە ئـەو ژمارانە بەرزترن لەوانـەی لە هێزی یەدەکدا هاتووە، ڕاپۆرتێک لە کونغرسدا باس لەوە دەکات کە ٦٠٪ ی ژنان و ٢٧٪ ی پیاوانی کارگەر لەهێزی چەکـداری و پاسـەوانی نەتەوەییـدا لـە مـاوەی خزمەتکردنیانـدا دووچاری یەکێـک لەجۆرەکانی گێچەڵپێکردنی سێکسی دەبنەوە.

شوێنی سێیەمی گەشتەکە ئەمریکای لاتینییە و نـووسـەر وڵاتـی تشیلی دەکـات بەنموونە بەوەی یەکێکە لە وڵاتە محافزکارەکان لەڕووی کۆمـەڵایەتییەوە بـەوەی پاش سێ مـانگ لە

ئیقرارکردنی تشیلی بەدەرچوونی یاسایەک سەبارەت بەبەرەنگاربوونەوەی ئەو دیاردەیە بەرپرسان ئاماژە بە زیادی ژمارەی سکاڵاکان دەکەن لەو بارەیەوە، وە لەئەوروپادا مفوەزێکی ئەوروپی بۆ کاروکاروباری کۆمەڵایەتی (تانادیامنتوبولو) لەو کاتەی خوێندکار بووخۆی بەیەکێک لەقوربانیانی گێچەڵپێکردنی سێکسی دادەنێت دەڵێت: قەبارەی ئەم دیاردەیە لەنەتەوە یەکگرتووەکاندا لە ڕووی کردارەوە هەستپێنەکراوە و ٪٣٥ی ژنان لە شوێنی کارەکەیاندا دووچاری جۆرێک لە جۆرەکانی گێچەڵپێکردنی سێکسی دەبنەوە، وە ئامارەکانی مفوەزییەی ئەوروپی ئاماژە بەوە دەکات کە لە ماوەی ساڵی ڕابردوودا ٪٥٠ ی ژنانی کارگەر دووچاری گێچەڵپێکردنی سێکسی بوونەتەوە لەلایەکی دیکە لە لێکۆلینەوەیەکی پەیمانگای ژنان لەپایتەختی ئیسپانیا- مدریددا هاتووە لە ساڵی ٢٠٠٥ دا ملیۆنێک وسێسەد وەدە هەزار ژنانی کارگەر دووچاری جۆرێک لە جۆرەکانی گێچەڵپێکردنی سێکسی بوونەتەوە بەو واتایەی ٪١٥ ی کۆی گشتی ژمارەی کارگەرەکان لە ئیسپانیادا کە دەگاتە هەشت ملیۆن وچوارسەدوسی وپێنج هەزاری ژنانی کارگەر، هەروەها لێکۆڵینەوەکەی ئاماژە

بەوە دەکات چل هەزار ژنانی کارگەر بەهۆی ئەو هۆکارەوە گۆڕانکاری لەکارەکانیاندا دەکەن، پاشان دەرئەنجامی ئەو ئامارەی لە ئیسرائیلدا ئەنجامدراوە لەلایەن دەسەڵاتی بەرزکردنەوەی شوێنگەی ژنان لە نووسینگەی سەرۆک وەزیران و پەیمانگای (جیووکرتوجرافیادا)دەریخستووە شەش سەد کارگەری سهیۆنی لەناوەندە جیاوازەکاندا بەشداریان تیادا کردووە و٣٥٪ی گێچەڵپێکردنە سێکسییەکان لەلایەن بەرپرسی ڕاستەوخۆوە جێبەجێدەکرێت وە ٢١٪ی حاڵەتەکان لەلایەن بەرپرسە گەورەکانەوە جێبەجێدەکرێت لە شوێنی کارەکاندا جگە لەوەی دەرئەنجامەکان دەریانخستووە کە سێ بەشی ئەو ژنانەی دووچاری گێچەڵپێکردنی سێکسی بوونەتەوە بەهۆی ترس یان شەرمکردنەوەیە هەنگاویان بۆ چارەسەرکردن نەناوە پاشان گەشتەکە بەرەو ئاسیامان دەبات و لەڕاپۆرتێکی فەرمانڕەوای یاباندا ئاماژە بەبەرزبوونەوەیەکی ئاشکراو دیار دەکات سەبارەت بەو گێچەڵپێکردنانەی دژ بەژنانی کارگەی یابان دەکرێت لەماوەی ساڵی ڕابردوودا بەبەراوورد لەگەڵ ساڵانی پێشووتر وەپشتئەستوور بەو ڕاپۆرتە تۆماری مەسەلەکانی گێچەڵپێکردنی سێکسی کراوەتەوە لە شوێنگەی

کارکردندا بەوەی لەئاست بەرزبوونەوەدایە، ساڵی ١٩٩٩ بەڕێژەی ٣٥٪ بەبەراوورد لەگەڵ ساڵی ١٩٩٨ وە زیاتر لەنیوەی ژنانی کارگەر دووچاری گێچەڵ بوونەتەوە و زۆربەیان سکاڵایان لەبەرپرسی کارەکەیان کردووە بەوەی هیچ لێپێچینەوەیەکی سزا یان بەربەستێکی لەبەردەم گێچەڵکردندا دانەناوە، بەپێی یاسای نوێی کار کە لەیابان دەرچووە لەساڵی ڕابردوودا ئاماژە دەکات بەوەی بەرپرسیاریێتی لەکاری گێچەڵپێکردنی سێکسی لە شوێنی کارکردندا لەئەستۆی کارگێڕی کۆمپانیاکاندایە ئەوەش بەهۆی زیادبوونێکی بەرچاو لەتاوانەکانی گێچەڵپێکردنی سێکسی لەم دواییەدا لە وڵاتدا بەتایبەت لەشوێنی کار کە بۆتە هۆی بەرزبوونەوەی پەرچەکرداری گشتی دژیان پاش ئەوەی لە ڕابردوودا جێی کەمترین بایەخدان بوو. پاشان هەندێ لە توێژەرە ئەکادیمیەکانی وڵاتی (سین) بۆ زانستە کۆمەڵایەتیەکان دەڵێن:بە شێوەیەکی هەڕەمەکیی توێژینەوەیەکیان ئەنجامدا بەوەرگرتنی نموونەیەک لەژنان سەبارەت ئەو بێزاربوونە سێکسیانەی ژنان ڕووبەڕوویان دەبێتەوە لەلایەن پیاوانی برادەریانەوە بەوەی ٤٨٪ یان دووچاری قسە، نوکتە، توانج و لۆمەی جنسی بوونەتەوە و ١٣٪ یان دیاری و پێشنیاز

خراوەتە بەردەمیان بەرامبەر بەپێکەوەبوون و پەیوەندی سێکسی، لە کاتێکدا ٢٦٪ لەوانە لە شوێنی کارەکانیان دووچاری دەستێوەردان ودەستگرتن و ماچکردن بوونەتەوە. لەهەمان لێکۆلینەوە ودەرئەنجامی شیکردنەوەی ٤٠ سکالاَ سەبارەت گێچەڵپێکردن دەرکەوتووە کە گشت پیادەکەری گێچەڵپێکردنە سێکسییەکان لەپیاوان ٩٠٪ یان لەتەمەنی سی ساڵیدان و زۆربەیان ژیانی هاوسەرێتیان پێکهێناوە و ٦٧٪ یان سەرقاڵی پۆستی سەرکردایەتین و٧٧٪ی تەمەنی ئەوانەی دووچاری گێچەڵپێکردنی سێکسی بوونەتەوە ٢٢ تا٢٥ ساڵیدان و زۆربەیان سەرقاڵی پۆستی نوسینگەیی یان لەبواری تەکنیکیدا کاردەکەن، ئەمە جگە لەوەی گشت حاڵەتەکانی گێچەڵپێکردن لە شوێنگەی کاردایە و کەمینەی حاڵەتەکان لە شوێنگەی گشتی یان لەماڵدا ڕوودەدەن لەکاتێکدا ٢٥ ٪ ی ڕەوشتەکانی گێچەڵپێکردن بریتییە لەگرتن، تێکەڵبوون بەمەبەست، نوکتەی جنسی، قسەکردن پاشان داواکردنی پەیوەندی جنسی بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ.

ابراهیم قویدر ئاماژە بەوە دەدات پاش ئەوەی لە نیشتمانی عەرەبیدا ڕێکخراوەکە بەشێوەیەکی ترسناک سەرنجی بڵاوبوونەوەی بابەتێکی کرد

لەمــاوەی بەرزبوونــەوەی حاڵەتەکانی ســکاڵای ژنانــی بــواری کارگێری دژ بە لێپرســراوەکانیان بەوەی لەژێر ناوی خوازیاردا گێچەڵیان کردووە و هەروەها لە میســردا ژمارەکان ئاماژە بەمەترسی دەکەن و ئەوە بەئاگا دەهێننەوە کە لە نێوان سەد ژندا ٦٨ یان دووچــاری گێچەڵپێکردن دەبنەوە لە چوارچێــوەی کارکردنــدا گەر ئــەو گێچەڵپێکردنە زارەکیی یان جەستەیی بێت.

–عــزە ســلیمان– بەڕێوەبــەری ســەنتەری مەســەلەکانی ژنانــی میســر ئامــاژەی بــەوە کــرد کــە دیــاردەی گێچەڵپێکردنــی سێکســی لە ڕوانگەی هەســتیاری مەســەلەکەوە مەسەلەیەکی (بێدەنگبــوون)ی لــە کۆمەڵی میســریدا پێکهێناوە بــەدەر لەنەبوونــی هۆشــمەندی ســەبارەت بەڕووبەڕووبوونــەوەی ئــەو شــتانە ئەمــە جگە لەوەی لــە جزائردا گێچەڵپێکردنی سێکســی بۆتە مۆتەکانی ژنانــی کارگــەر و خوێندکارانی جزائر کــە ڕۆژانــە ئــازاری ژیانیــان دەدات بــەدەر لەو یاســایەی تاوانباریان دەکات، ئەوەشە وایکردووە زۆربــەی ژنانــی جزائری بێدەنگبــوون هەڵبژێرن بەهۆی مەترســیان لەناوزڕاندن لەنێو ئەو کۆمەڵە بێبەزەییــەی نــاوی ژنــان دەزڕێنــێ بێ ئــەوەی جیاکاریی بکات لە نێوان ئەوەی تووشی بووە یان

قوربانییـــه، ئەوانـــەی لە ناو زڕاندن سـڵناکەنەوە پێ‌َش ئەوەی لــەدەرگای دادگاکان بدەن دەکەونە بیرکردنەوەیەکـی قووڵــەوە و زۆرێــک لە کچان و ژنانــی مغــرب دەناڵێنــن بەهــۆی بەربــڵاوی گێچەڵپێکردنــی سێکســییەوە کــە لــە زۆربــەی دامودەزگاکانــی کەرتــی تایبەتدا لەلایەن دەســت و پێوەنــدەکان و لێپرســراوانی کارەوە ڕوو دەدات بــەوەی زۆرجــار ئیســتغلالی دەســەڵات و پۆســتەکانیان کــردووە، پاشــان لەناوجەرگەی موســوڵمانانداکــە گــۆڕی دواپێخەمبــەری لێیــە بارودۆخــی ژنان بەهۆی نەبوونــی تێکەڵبوون لە شــوێنەکانی خوێنــدن، کار وجیاکردنەوەی تەواو لەنێوان هــەردوو ڕەگەزداو بوونی بیروباوەڕێکی چەســپاو لەلایــەن فەرمانڕەوایــان وگۆشــکردنی خەڵکەکــە بــەو بیروبــاوەڕە هــەر لەمنداڵیــەوە شــاراوەیی بەخــۆوە دەبینــێ، ئــەوەش ئــەوە ناگەیەنێــت کە لەم دیاردەیــەوە بەدووربن بەڵکو دەکرێت بووترێت ڕوودانی لەئاســتێکی تەسکدایە و لەئاســتی تاکدا نەگەیشتۆتە دیاردە بەشێوەیەک لەگەڵ وڵاتانی دونیادا بەراوورد ناکرێت، سەرەڕای پارێزگاریکردنــی کۆمــەڵ بەڵام کرانــەوە و هاتنە دەرەوەی ژنــان بــۆ کارکردن لەهەندێ شــوێنی تێکەڵبوونــدا بۆتە مایــەی ئــازاری گێچەڵپێکردن

بۆیـــان. لەبەدواداچونـــی یەکێـــک لەلاپەرەکانـــی ئیمرۆی ســـعودیە فەرمانبەرێک لەکەرتی تایبەتدا ســـەبارەت بـــەم دیاردەیـــە دەڵێـــت: زۆرێـــک لـــە هاورێیانـــم پێیانوایـــە لـــەرووی ســـۆزدارییەوە ئیســـتغلالی پیاوانـــی برادەرم دەکەم بەمەبەســـتی سوود وەرگرتنم لێیان سەبارەت بەجێبەجێکردنی پێداویســـتییەکانم لەماڵـــەوە و دەرەوە کە ئەوەش دووره لە راســـتییەوە، گرفتەکـــەی من تەنها ئەوە بوو کە وەک مرۆڤ مامەڵەم لەگەڵ ئەو برادەرانەدا دەکـــرد چونکـــە ناتوانم گومان یان نیـــازی خراپم لەگـــەڵ هیچ کەســـدا هەبێـــت ئەگەرچـــی لەهەمان کاتدا گومان لەهیچ کەسی دیکەش ناکەم ئەوەش بانگەشـــەی یەکێـــک بوو لـــەو بـــرادەرە دەروون نەخۆشانەی هەوڵی بەیەکگەیشتنی دەدا لە گەڵمدا لەسەر بناغەی تێروانینی هەڵە بە و بیروباوەرەی پێـــی وابـــوو تەنها لەگـــەڵ ئـــەودا مامەڵەکردنێکی تایبـــەت و کراوەم هەیە بەڵام کە ماندوو بوو بۆی دەرکـــەوت کـــە ئاماژەکانی بێســـوودە و ئیدی بە هەموو شێوازێک هەوڵی ناوزراندنمی دەدا بەوەی پەیوەنـــدی لـــە نێوانمانـــدا هەیـــە، لەلایەکـــی دیکە سەرەرای ئەوەی پێویســـتە نێوەندی نەخۆشخانە وبـــوارە تەندروســـتییەکان بەگشـــتی شـــوێنگەی ئارامیـــی ودڵنیاکەرەوەی هەر مرۆڤێک بێت کاتێک

دووچـــاری نەخۆشـــیەکی کاتـــی یان هەمیشـــەیی دەبێتـــەوە بـــەلاَم خاتـــوو (ب،ی) بـــە بێـــزاری و نائومێدییەکی زۆرەوە باســـی لەوە کرد سەرەڕای ئەوەی تێگەیشتنی بۆ پیشەی پزیشک بە ئەرکێکی زانســـتی، مرۆڤایەتـــی وئەخلاقیی....هتـــد دەزانـــی و هەمیشـــە خوێندنـــەوەی بۆیـــان وەک مرۆڤێکی جیاواز ودڵســـۆز و پاک بوو بەڵام پێی وابوو گەر زۆرلێکردنـــی خێزانەکـــەی و ناچاری ونەخۆشـــی کوشـــندە زۆری بـــۆ نەهێنێ ســـەردانی پزیشـــکی پســـپۆر ناکات چونکە دەڵێت: ئـــەو کاتەی بێباکانە جەســـتەی خۆم خستە بەردەم پشـــکنینی پزیشک ئەوپەڕی ئیستغلالی بێهێزی و نەخۆشییەکەمی کرد بێ هیچ هەســـتکردن بەبەرپرسیارێتییەک ئامێری پشکنینەکەی بەنێو سنگ و مەمکمدا دەبردو دەهێنا بەشـــێوەیەک ســـەرســـامیی کردبـــووم. نموونـــەی هاوشێوەی خاتوو (ب) لە کۆمەڵگەدا زۆرن بەوەی دەرئەنجامـــی ئـــەو نێوەندە وایلێکـــردون لەلایەک دووچـــاری دڵەڕاوکـــێ وخەمۆکـــی وقێزەوەنیـــی ببنەوە لەو بـــوارەدا و لەلایەکی دیکە بەردەوام لە ململانێـــدا بژین لە نێوان درکانـــدن و نەدرکاندنی ئـــەو دەســـتدرێژییانەی زۆرێـــک لـــە پزیشـــکان لەپاڵ پیشـــەکەیاندا ئیســـتغلالی نەخـــۆش، هاوەڵی نەخـــۆش.... دەکەن لەپێنـــاوی تێربوونی لەزەتێکی

کاتــی خۆیــان بێئــەوەی لایەنی قوربانیــی بەهیچ شــێوەیەک بتوانێت لایەنی تاوانبار ئاشــکرا بکات چونکە دواتر قسەکردنی بێ بەڵگە هیچ ئەنجامێک نادات وهەر باســێکیش لەو بارەیەوە پزیشــکەکە دەتوانێــت بێباکانە بەبیانووی پیشــەکەیەوە خۆی لــێ قوتار بکات بەدەر لــە بڕواپێنەکردنی لەلایەن دەوروبــەر و کۆمەڵگــەوە بەهــۆی مێینەبوونێوە، بێگومان ئەوەش پەیوەستە بە ناوشیاری کۆمەڵگە و کولتــوور و داب ونەریتــی بــاوەوە دەرئەنجام لەڕوانگــەی ئــەو تێڕوانیــن و بیروبۆچوونانــەوە ژنــان بەگشــتی لەئاســت ئــەو گێچەڵپێکردنانەی ڕووبەڕوویــان دەبێتــەوە دووجــۆر هەڵوێســت وەردەگرن: بێدەنگبوون یان درکاندنی ڕاستییەکان کە ئەنجامیی هەردووبارەکە نائارامیی و پەشێوی دەروونیی بۆ ژنــان لێدەکەوێتەوە چونکە دواجار ئــەوە کۆمەڵگەیە بەرپرســیارێتی یەکــەم و عەیبە دەخاتە ئەســتۆی ژنان و بەشێوەیەک لێکدانەوەی بــۆ دەکات کــە گێچەڵپێکــردن بــە ژنــان تەنهــا بەرپرســیارێتی پیاوان نییە بەڵکــو بەپلەی یەکەم لــە ئەســتۆی خۆیاندایە، لەو ڕوانگەیەی دەشــێت ڕەوشــتێک یان هەڵسوکەوتێکی دیاریکراوی ژنان هانــدەر بووبێت بۆ گێچەڵپێکــردن پێیان بێگومان ئەوەش بــەردەوام تێڕوانینێکی دادپەروەرانە نییە

وهۆکارەکــەی دەگەڕێتەوە بۆ ئــەوەی لەزۆربەی کۆمەڵگەکانــدا ژنــان بەچاوێکــی نزمتــر وکەمتر ولاوازتر سەیردەکرێت بۆیە بەردەوام وادەزانرێت ســەرچاوەی هەمــوو هەڵەیەک ژنانە و هەمیشــە ڕاستی وڕاستگۆیی لای پیاوە، بۆیە گەر شوێنگەی پێگــەی ژنــان لەبارودۆخێکی یەکســان بوایە ئەو کاتــەش کۆمەڵگە گوێڕایەڵی بــۆ ژنانیش دەکردو تێڕوانینیش بۆی تێڕوانینێکی دادپەروەرانە دەبوو بێ هیچ لایەنگیری لایەک و فەرامۆشکردنی لایەکی دیکە.

سەرچاوە:

التحرش الجنسي بالمرأة

ڕێبەری هەشقکردن بۆ ڕەتکردنەوەی توندوتیژیی

بەشێوەیەکی گشتی سەدەی بیستەم بە دیاردەی توندوتیژیی دەناسرێت، بەشێوەیەک کە هیچ ناوچەو شوێن و ڕۆشنبیرییەک لێی بەدەر نابێت، شێوازی توندوتیژییەکەش زیاتر ڕووبەڕووی ژنان و مندالان و بەساڵاچووان دەبێتەوە، واتە چین و کۆمەڵە لاوازەکانی کۆمەڵگە کە پێویستە بپارێزرێن و بایەخی زیاتریان پێبدرێت،

بوونی توندوتیژیی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بەجەنگەڵستان دەشوبهێنێ، لەو کاتەی توندوتیژیی دەبێتە ئەلتەرناتیڤ بۆ قایلبوون، سەلماندن، ئاخاوتن و دیالۆک توندوتیژیی دەبێتە هەڕەشەیەکی مەترسیدار لەسەر ئەقڵی مرۆڤایەتیی.

جۆرەکانی توندوتیژیی زۆرن و بەپێی شوێنی ڕوودانی جیاوازیی بەخۆوە دەبینێ، لەوانە توندوتیژیی دامەزراوەیی، کۆمەڵگەیی، سیاسیی و خێزانیی.

توندوتیژیی خێزانیی بە بەناوبانگترین جۆری توندوتیژی دادەنرێت، گەر دژ بەژنەهاوسەر یان کوڕان و کچان ئەنجامبدرێت.

ڕاپۆرتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ٢٠٠١ دا ئاماژەی بەوە کردووە لە نێوان هەر سێ ژنێکدا ژیانــی یەکێکیان دووچاری یەکێک لە شــێوەکانی توندوتیژیــی بۆتەوە، گــەر بەشــێوەی لێدان یان ئابڕووبردن یاخود دەســتدرێژی سێکسی وخراپ مامەڵەکردنــی بووبێت، هەروەها ســاڵانە ژمارەی ئــەو ژنانــەی دووچــاری توندوتیژیــی خێزانیــی دەبنــەوە بەنزیکــەی دوو ملیــۆن ژن ناوزەنــد دەکرێــن و ڕێژەی(٪٧٠) ی کۆمەڵگــە پێکدەهێنن، جگــە لــەوەی(٪٢٥) ی هۆکارەکانــی ئــەو جۆرە توندوتیژییانە لەهەوڵی خۆکوژی ژناندا بەرجەستە بــووە، جگــە لــەوەی لــەم دواییــەدا و لەوڵاتــە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا ڕێژەی توندوتیژیی بەم شێوەیە بووە:

-(٪٩٥)ی توندوتیژییــەکان ڕووبــەڕووی ژنەهاوســەرەکان بۆتەوە، لەکاتێکــدا تەنیا(٪٥) ی ڕووبەڕووی مێردەکانیان بۆتەوە.

-بەهەمــان شــێوە و نزیکتــر لــەو ڕێژەیــەوە ئەوروپا دەگرێتەوە، بەڵام لەکۆمەڵگەکانی جیهانی سێیەمدا لەوانە ئوردن ڕێژەکە بەم شێوەیە بووە:

-(٪٩٧)ی ڕووبــەڕووی ژنــە هاوســەرەکان بۆتەوە و(٪٣) ی دژ بە مێردەکانیان ئەنجامدراوە، جگە لەوەی ناساندنی کێشەی توندوتیژیی خێزانیی

بەتایبەتی دژ بەژنان لەسەرەتای حەفتاکاندا بووە، وە زۆرێــک لەلێکۆڵینــەوەکان هەوڵی دیاریکردنی قەبــارەی کێشــەکە و هۆکارەکانیانــداوە، بــەڵام دەرئەنجامەکانی سنووردار بووە.

دەستپێکی مێژوویی

کێشەی توندوتیژیی ڕەگ و ڕیشەیەکی قووڵی لەخۆگرتــووە، چونکە مێژوو پــڕە لەو نموونانەی بونەتە هــۆی لەناوچوونــی مرۆڤایەتیی بەرامبەر بەکەســە لاوازەکان بەگشتی و ژنان و منداڵان بە تایبەتی.

لەکۆنــدا بــێ بوونــی هیــچ مافێــک منــداڵ بەموڵکیەتــی تایبەتی باوانیــان دادەنران و دەبوو پێوەی پەیوەستبن هەروەک چۆن ژنان بەموڵکی مێردەکانیان دەزانران.

هەروەها عەرەبەکان لەپێش ئیسلامدا لەترسی شــەرمەزاریی و عەیبــە کچەکانیــان بەزیندوێتی زیندەبەچاڵ دەکرد....

بەدەر لەدەوڵەتــە عەرەبییەکانیش توندوتیژیی لەوڵاتانــی تریشــدا بوونــی هەبووە، بــۆ نموونە لەخێزانــی پێنجەمــی ســەردەمی فیرعەونییەکاندا ڕێگە بەفرەژنی دراوە، بەو شێوەیە ژنان دەبوونە ژێر دەستەی گەورەترین کوڕیان کە بەدەستکەوتی

کــوڕی گەورە ناســرابوو و میراتەکانیش تەنیا بۆ ئەو دەمایەوە.

هەروەها ژنانی یۆنانی لەلای یۆنانییە کۆنەکان مامەڵەی کڕین و فرۆشتنیان پێکراوە، جگە لەوەی بەنەنگییــەک لەکاری شــەیتان دەزانران و لەکاتی ڕوودانــی هەر ســەرنەکەوتن و نوشوســتییەکدا کچــان دەکرانــە قوربانیــی پەیکــەرەکان، وێڕای ئەوەی لەشاری (ئەسبرتە)دا و لەکاتی لەدایکبوونی دە کچــدا، حەوتیــان لەلایــەن باوکەکانیانــەوە دەکوژران.

هەروەهــا شارســتانییەتی ڕۆمانییــەکان پێیانوابــووە کــە ژنــان دەبێت نەگۆشــت بخۆن، نەپێبکەنــن و نەقســەش بکــەن، جگــە لــەوەی بەنەنگییــەک لــەکاری شــەیتان دادەنــران، بۆیــە پێیان وابووە شــایەنی ڕیســوایی و کەنەفتیین لە کۆمەڵگەدا و بەپێویســت زانراوە کە گشت ژیانیان لەخزمەتکردنی مێردەکانیاندا بێت وکڕنۆشــبەری پەیکەرەکان بن.

لەوڵاتی هنددا چارەنووســیی ژنان گرێدراوی چارەنووسیی مێردەکانیان بووە بەشێوەیەک ژنێک پــاش مردنی مێردەکەی لەژیــان بێبەش دەکرێت، بۆیە ناچار دەبێت خۆی فڕێداتە نێو ئەو دارەی بۆ ســووتاندنی جەســتەی مێردەکەی ئامادەکراوە تا

بەزیندویێتی لەگەڵیدا بسووتێ، هەروەها کۆمەڵگەی هندۆســی ڕیســوای پیاوێک دەکات کە لە خێزاندا وتوویژ لەگەڵ ژنەکەی بکات.

لەئەوروپادا ژنان ملکەچی شێوازی کۆیلایەتی بوون بەشــێوەیەک تاساڵی(١٧٩١)ی م نەیانتوانی بوێرانــە دەنگیــان بەرزبکەنــەوە، جگــە لــەوەی تاکۆتایی سەدەی هەشــتەمی میلادی کچان مافی هەڵبژاردنــی هاوســەریان نەبــووە، بەو شــێوەیە تاساڵی(١٨٨٢)ی م لەمافی موڵکییەت بێبەشبوون، وە یاسای ئینگلیزیی ســاڵی(١٨٠١) بەبڕی شەش بنســات ڕێــی بەفرۆشــتنی ژنەهاوســەر دەدا بەمەرجی ڕەزامەندیی مێردەکەی و ئەو یاسایەش لەســاڵی(١٨٠٥)دا پووچەڵکرایەوە، بەو شــێوەیە لەبەریتانیادا ژنان نیوەی کرێی پیاویان وەردەگرت تاســاڵی(١٩٧٨) م وە تــا ســاڵی(١٩٤٥) یش مافی دەنگدانیان بەدەست نەهێنا.

ئەوەی جێــی ئاماژەیە بایەخــدان بە دیاردەی توندوتیژی خێزانیی مەســەلەیەکی نوێی ڕێژەییە، بەشێوەیەک ساڵی ١٨٧٥لە نیویۆرکدا کۆمەڵەیەک دامــەزرا بۆ بەرگرتنــی زۆرداری لەســەر منداڵ، ساڵی ١٨٩٩ لە ئینگلترا کۆمەڵەی مەلەکی دامەزرا بۆ هاوڕێیەتی منداڵان.

هەروەها ئامڕازەکانی ڕاگەیاندنیش لەڕۆژنامە

و کتێب و ئێزگە بینراو و بیستراوەکاندا ڕۆلێکی گرنگیان گێڕا لەجولانی هەستی میللەتان ڕووەو توندوتیژیی دژ بەمندالان و ژنان لەڕێی زیادکردنی بلاوکردنەوەی ئەو حالەتانەی دووچاری توندوتیژیی بوونەتەوە.

پێناسەی توندوتیژیی:

لەڕووی مێژووییەوە وشەی توندوتیژیی (violence) وشەیەکی لاتینی و لێکدراوە بە(vis) واتە (هێز) کە ڕابردووی وشەی(fero)یە و بەمانای هەلگر دێت، بەو واتایەی وشەی توندوتیژیی بەمانای هەلگری هێز دێت کە کەسێک بەرامبەر کەسێکی تر یان بەرامبەر هەر شتێک بێت پیادەی دەکات.

پێناسەی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ توندوتیژیی:

بەکارهێنانی ئەنقەستی هێزی بازووە یان هەڕەشەکردنە بە بەکارهێنانی دژ بەخۆی یان کەسێکی تر یاخود دژ بەکۆمەلێک یان کۆمەلگەیەک کە دەبێتە هۆی یان لەوانەیە ببێتە هۆی بریندار بوون یان ئازاری جەستەیی یاخود پەرەنەسەندن و بێبەشبوون کە دەبێتە هۆی چاوپۆشیلێکردنی

بەرژەوەندیی تاکەکان، خێزانەکان و کۆمەڵگەکان.

توندوتیژی خێزانیی:

ڕەفتارێکــی دوژمنکارانەیــە بەرامبــەر یەکێک لــە تاکەکانــی خێــزان ئەنجامدەدرێــت و لەکاتــی دەرچوونیــدا بــۆ دەرەوەی چوارچێــوەی خێزان سزای یاسایی دەبێت گەر ئەو ڕەفتارە جەستەیی یــان سێکســی یاخــود دەروونیــی و کۆمەڵایەتی بێت.

شێوەکانی توندوتیژیی

-توندوتیژیی جەستەیی:

بەکارهێنانی هێزە بەشــێوەیەکی مەبەســتدار نــەک ڕێکــەوت، وەکــو بەشــێک لەمامەڵەکردنی بــاوکان یان کەســێکی تر لەبری خــۆی بەرامبەر بە منداڵەکەی یان ژنە هاوسەرەکەی بەمەبەستی ئازاردانیان.

-توندوتیژی سێکسی:

بەکارهێنانــی جەســتەی کچانــە لەلایــەن گەورەکانــەوە لەپێنــاوی تێربوونــی ئــارەزووە سێکسییەکانیان لەڕێگەی هێرشکردنی ڕاستەوخۆ

یان ترساندنیان یاخود لەڕێگەی گەمەکردنەوە.

-زیناکردنی کەسوکار:

پێک گەیشتنی سێکسییە لەنێوان ئەو کەسانەی لـەڕووی کۆمەڵایەتـی و ئاییینیـەوە ناشـێت هاوسەرگیریی ئەنجامبدەن.

-توندوتیژیی گیانی:

یەکێکە لەڕەفتارە دەروونییە ڕوخێنەرەکان کە لەم پێنج خاڵەی خوارەوەدا خۆی دەبینێتەوە:

-ڕەتکردنەوە:

بەمانای ڕەتکردنەوەی خێزان دێت سـەبارەت پەیبردن بەبەهای منداڵ یان ژنان.

-ئەشکەنجەدان:

بەشێوەیەکی زارەکیی لەڕێی خێزانەوە هێرش دەخرێتـە سـەر منـداڵ یـان ژنان بەشـێوەیەکی وا کەشـوهەوایەکی پـڕ لەتـرس و مەترسـیی لەدەوروبەریاندا دەخوڵقێنێت.

-کەلاخستن:

ڕێگریی لەمنداڵ یان ژنان دەکرێ بۆ وەرگرتنی شـارەزایی کۆمەڵایەتی سروشتی ئەوەش لەڕێی

ڕێگریکردنی لەدروستکردنی هاوەڵ و باوەڕهێنانی بەوەی تەنیایە لەجیهاندا.

-فەرامۆشکردن:

لێرەدا منداڵ یان ژنان بێبەشدەکرێت لەو ڕەفتارە وریاکەرەوانەی پێویستییان پێیەتی کە دەبێتە هۆی سەرنەکەوتن و شکست لەوەڵامدانەوەی کۆمەڵایەتیدا بەڕێگەیەکی گونجاو، لەهەمان کاتدا دەبێتە هۆی کەمیی گەشەی هەڵچوون و ئەقڵی و زانیاریی.

-شێواندن:

لەم ڕێگەیەوە منداڵ یان ژنان بەرەو ڕەفتارێکی دژ بەکۆمەڵگە دەچن و لەهەمانکاتدا خێزان هاندەری ئەو ڕەفتارە لادەرەیان دەبێت.

شێوازەکانی توندوتیژیی ئەمانەن:

-جەستەیی:

وەک لێدان، ڕاکێشانی قژ، بۆکس، خنکاندن، گاز و کوشتن.

-سێکسیی:

وەک پەنابردنــی ئەویتــر ڕووەو نزیککردنەوە بەزەبــری هێز یان هەڕەشــەکردن بــۆ هێنانەدی پەیوەندیی سێکسیی لەگەڵ کچانداو گێچەڵپێکردنیان لــەڕووی ســێکســییەوە، جنێــودان بەئاخاوتنــی ناشــیرین بۆ ناچارکردن و ئەنجامدانی کردەوەی سێکسی کە لەلای کەسێک جێی قبووڵ نەبێ.

-کۆمەلایەتی:

وەک ســەپاندنی گەمارۆی کۆمەلاَیەتی لەسەر کەســەکان، تەســککردنەوەی پەتــی خنکانــدن و دەرفەتی کارلێکردنی لەگــەڵ جیهانی کۆمەلاَیەتی دەرەوەداو کەمتریــن ئاســت بــۆ تێوەچوونــی لەکۆمەڵگەدا.

-دەروونی:

وەک جنێودان، فەرامۆشکردن، چاودێرییکردن، ڕیسواکردن، بەگیرهێنان، وەسفکردن بەقسەکردنی ســووک، تاوانبارکردنی بەخــراپ و خراپەکردنی بەگومان.

*ئەو هۆکارانەی دەبنە هۆی توندوتیژیی:

-١ ئـەو توندوتیژییـەی لەڕێـی نەوەکانـەوە دەگوێزرێتەوە(بۆماوەیی):

لـێکۆڵـینـەوەکـان بـایـەخـێکـی زۆر دەدەن بــەڕووداو و شــارەزاییـەکـانـی لەکاتی منداڵیدا دووچـاریـی دەسـتدرێژیی بـۆتـەوە، بەشـێوەیەک لێکۆڵینەوەکان دەریانخستووە (٢٢٪) بۆ (٩٠٪) ی باوکانی دەستدرێژیکار بۆ سەر منداڵەکانیان ئەوانەن کە بەمنداڵی دووچـاریـی دەسـتدرێژیی جەسـتـەیی بـوونـەتـەوە لـەلایـەن باوکیانەوە، لـە لێکۆڵینەوەی سـاڵـی(١٩٩٩) دا کـە لەمیسر وحەزەری پارێزگای ئیسماعیلیەدا لەلایەن فاتمە و کەسانی ترەوە ئەنجامدرا سەبارەت بەخێزانیی میسری دەرکـەوتــووە ئـەو بـاوکـانـەی لەکاتی منداڵیاندا دووچــاری توندوتیژیی بوونەتەوە هێندەی دوانـزەجـار هەمان ئـەو توندوتیژییانە بەکاردەهێننەوە بەبەراوورد بەوانەی لەژیانیاندا دووچـاریـی توندوتیژیی نەبوونەتەوە (حەوت هێندە لەحاڵەتەکانی توندوتیژیی جەستەیی و پێنج هێندەی تر لەحاڵەتەکانی توندوتیژیی گیانی).

هەروەهـا لێکۆڵینەوەکان بەربـڵاوی ڕەفتاری

تاوانبارییان لەدوانەکاندا بەدیکردووە بەتایبەت لەو دووانانەی کوڕن، لە کاتێکدا لێکۆڵینەوەکان هیچ جیناتێکی شازی جیاکەرەوەیان بەدینەکردووە کە تایبەت بێت بەدووژمنکاریی.

٢- خەسڵەتی دەستدرێژکاران:

ئەو خەسڵەتانەی دەستدرێژکاران لەکەسانی تر جیادەکاتەوە زۆرن لەوانە:

نرخدانانی خراپ بۆ خود، هەستکردن بەگۆشەگیریی، ناڕەحەتی لەهەموارکردنی خەفەکردندا، دوانەخستنی ئارەزووەکان، ناڕەحەتی لەزاڵبوون بەسەر توورەبووندا، دلڕەقی، دووژمنکاریی، کەمیی توانا ژیرییەکان و پشتبەستنی بەفیرۆدەر بەکەسانی تر، وە ناکرێت بوونی تێکچوونە دەروونییەکان فەرامۆش بکرێت بەتایبەت دلەڕاوکێ، خەمۆکیی، وەرگرتنی مادده مەست و بێهۆشکەرەکان وەک هۆکاریکی ڕاستەوخۆ و گرنگ بۆ ڕوودانی ئەو دەستدرێژکردنانە، هەروەها تەمەنی دایک یان باوک دەگرێتەخۆ لەکاتی هاوسەرگیرییدا و بوونی دایک

یــان باوک وەک تاکە باوان بــۆ منداڵ، دووچاری دەکاتــەوە بۆ شــارەزابوونی خــراپ مامەڵەکردن لەکاتــی منداڵیــدا بەیەکێک لەهــۆکارە گرنگەکانی ڕوودانی ئەو دووژمنکارییە دادەنرێت.

-٣ ژنــان زیاتر ڕووبــەڕووی توندوتیژیی دەبنەوە:

-هێیەنەکان:

(٨٥٪) ی ژنــان لە لایــەن پیاوانەوە دووچاری توندوتیژیی دەبنەوە.

-تەمەن:

بڵاوبوونەوەی توندوتیژیی زیاتر تەمەنی(١٨-٢٩)ساڵ دەگرێتەوە.

- کار:

ڕێــژەی توندوتیژیــی خێزانیــی لە نــاو ژنانی کارکردوو لەدەرەوەی ماڵ کەمترە وەک لە ژنانی ناو ماڵ.

-شوێنی نیشتەجێبوون:

لەناوچــەی ســەعیددا زیاتــرەو ڕێژەکــەی بریتییــە لــە(٤٢,٢) وەک لەناوچــەی بەحــری بەڕێژەی(٪١١,٥).

بوونی نەخۆشییەکی دەروونیی یان ئەندامیێتی درێژخایەن یاخود کەموکوڕیی ئەقڵیی.

٤- خەســڵەتی ئەو خێزانانەی دووچاریی توندوتیژیی دەبنەوە:

یەکەم / خوێندن:

توندوتیژیــی خێزانیی لەو بــاوک و مێردانەدا بڵاودەبێتــەوە کــە نەخوێنــدەوارن یــان ئاســتی خوێندنیــان نزمــە بەســێ هێنــدەی ئەوانــەی خوێندەوارن.

دووەم / باری ئابووری و کۆمەڵایەتی:

نزمبوونەوەی ئاســتی کۆمەڵایەتی و ئابووری خێزانــەکان بەفاکتەرێکــی گرنــگ دادەنرێــت لەبڵاوبوونــەوەی توندوتیژیــی خێزانیــدا، چونکە هەژاریی دەبێتــە هــۆی زیادبوونــی ژمــارەی قەیرانــەکان لەکاتــی ژیانداو پەیوەندیــدار دەبێت

بەنزمبوونەوەی سەرچاوەکانی پشتیوانیی ماددی و کۆمەڵایەتــی لەکاتی ڕوودانی قەیرانەکاندا، جگە لەکەمیی تەمەنی باوکان و دایکان، تەشــەنەکردنی مادده سڕکەر و بێهۆشکەرەکان و بەرزبوونەوەی ڕێژەی ناکۆکیی ژن و مێردەکان.

سێیەم / فشارە جووڵەییەکان:

فشــارەکان ئەمانــە دەگرێتــەوە: حەوانــەوە، کێشــەکانی دارایــی، قەرەباڵغــی زۆر، ماڵــی نائامادەکراو، کەمیی تەمەنی هاوسەرەکان، فشاری کار، هەروەها کێشە هاوسەرگیرییەکان بەتایبەتی درێژخایەنەکان بەگەورەترین فشــار دادەنرێت و دەبێتە هۆی توندوتیژیی دژ بەمنداڵان.

چوارەم/ وەرگرتنی مەی و مادده سڕکەرەکان:

ڕێکخــراوی تەندروســتی جیهانــی لەڕاپۆرتی ســاڵی(١٩٩٢)دا ئاماژەی بەوە کردووە کە(٩٧٪)ی حاڵەتەکانی توندوتیژیــی نێو خێزانەکان لەڕێگەی کەســایەتیی ئالــوودەوە ڕوودەدات، هەروەهــا ئاشکرابوونی توندوتیژیی خێزانیی لەو خێزانانەدا بەدیدەکرێت کە باوکەکانیان فرۆشیاری مەی یان مادده بێهۆشکەرەکان بوون.

لەلێکۆڵینەوەیەکی ساڵی(١٩٩٧)دا کە لەمیسر ئەنجامدراوە دەرکەوتووە منداڵانی ئالوودە زیاتر دووچاریی وازهێنان دەبنەوە لە خوێندن بەتایبەتی کچان، ئەوەش بەهۆی پێویستیان بەدابینکردنی نانی ڕۆژانە یان بۆ بایەخدان بەخوشک و براکانیان یاخود ناچارکردنیان بەکاری لەشفرۆشی.

پێنجەم / قەبارەی خێزان:

یەکێکە لەفاکتەرە گرنگەکانی دیاردەی توندوتیژیی خێزانیی بەتایبەتی لەلێکۆڵینەوە میسریی و عەرەبیەکاندا، ئەم دیاردەیەش زیاتر لەنێو ئەو خێزانانەدا بەربڵاوە کە ژمارەیان زۆرە.

٥- فاکتەرە ژینگەییەکانی توندوتیژیی:

بەشێوەیەکی گشتیی ژینگە لەزۆربەی لایەنەکانی ژیاندا ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت و بەشێوەیەکی تایبەتی کاریگەریی دیاری هەیە لەدەرکەوتنی کێشەی توندوتیژییدا و دەکرێت سوود لەزۆرێک لەو تیۆرانە وەربگیرێت کە باسیان لەو بوارە کردووە.

١- تیۆری فشاری ژینگەیی

ئەم تیۆرە پێیوایە فشارە ژینگەییە جۆربەجۆرەکان کاریگەریی هەیە ئەگەر هاتوو لەڕێی ژاوەژاو یان جەنجاڵی، یاخود بەهۆی پیسبوون و جیاوازی فیزیکی فشاری ژینگەییەوە بێت، بەو واتایەی ئەو مرۆڤەی لەژینگەیەکدا دەژی بەهۆی زۆرێک لەکێشە ژینگەییەکانەوە دەناڵێنێت وەک جێنشینی ناوچە هەڕەمەکی و جیاوازەکانەوە کە دەناڵێنێت بە جەنجاڵی و خراپی باری نیشتەجێبوونەوە، جگە لەکەمی تایبەتمەندێتی و خزمەتگوزاریی و پێداویستییەکانی ئەو ژینگەیە کە ڕووە و توندوتیژیی پاڵ بەمرۆڤەکانەوە دەنێت، شتێکی سروشتییشە ئەگەر ئەو توندوتیژییە ئاڕاستەی کەسایەتییە لاوازەکانی نێو کۆمەڵگە بکرێت کەژنان و منداڵانن.

٢- تیۆری نزمخوازی کۆمەڵایەتی

ئەم بیردۆزە وایدەبینێت ناکۆکییەکانی نێوان مرۆڤەکان بەزیادبوونی دانیشتوان ڕوو لە زیادبوون دەکات بەڕێژەیەکی گەورەتر لەڕێژەی زیادبوونی سەرچاوە ژینگەییەکان، لێرەوە ناکۆکی و کێبڕکێکانی نێوان مرۆڤەکان دەسەپێت سەبارەت سەرچاوە دیاریکراوەکان و بەو شێوەیەش ڕووە و توندوتیژیی دەگۆڕێت، ئەوەش یەکانگیربۆتەوە

بـــەوەی لەمیسر ڕوودەدات، بەشـــێوەیەک ئـــەو بنەچە کشتوکاڵییەی میســـر دەشێت لەدوورەوەو لەسنووری(٦ ملیۆن) دۆنمدا بێت، پاشان ژمارەی دانیشتوان چەندجارێک دوو هێندە بووە، لەکاتێکدا ئـــەو بنەچەیـــە بەشـــێوەیەکی کاریگـــەر زیـــادی نەکـــردووە، بـــەو شـــێوەیە تێبینـــی نزمبوونەوەی چانســـی تـــاک دەکرێـــت لەداهاتـــی نەتەوەییدا کە لەکۆتاییدا یارمەتیدەر دەبێت لەزیادکردنی دیاردەی توندوتیژیی لەمیســـردا بەشـــێوەیەکی گشـــتیی و ڕووەو ژنـــان و منداڵانیش بەشـــێوەیەکی تایبەتی، چونکە بە کۆمەڵەی لاوازی کۆمەڵگە دادەنرێن.

٣- تیۆری بێبەشبوونی ژینگەیی

ئەم تیۆرە پێیوایە ئەو ژینگەیەی پێداویســـتیی تاکەکانـــی تێر ناکات هەســـتی بێبەشـــبوونیان تیا دەچێنێـــت و بـــەرەو توندوتیژیـــی پاڵیـــان پێـــوە دەنێـــت، بۆ نموونە دەشـــێت تێبینـــی ئەوە بکرێت ناوچـــەی ســـەعید لەمیســـردا وەک ژینگەیـــەک بەشـــێوەیەکی ڕێژەیـــی لەبێبەشـــبوون دەناڵێنێت بەبەراورد بەناوچەی ئاویی لەمیســـردا لە زۆرێک خزمەتگوزاریـــی و پێداویســـتی و بوارەکانـــی وەبەرهێنـــان، بۆیـــە تەشـــەنەکردنی توندوتیژیـــی لەناوچـــەی ســـەعیدا زیاتـــرە وەک لەناوچـــەی

ئاویی.

٤- تیۆری داماڵکانەوە

ئــەم بیــردۆزە بــاس لــەوە دەکات کــە ئــەو ژینگەیەی دەبێتە هۆی خەفەکردنی تاکەکان بەرەو توندوتیژیی ڕاکێشــیان دەکات، بــەو واتایەی ئەو دەوروبــەرە ژینگەییــەی یارمەتیــدەری تاکەکانی نابێت بۆ هێنانەدی خودی خۆی و ســەرکەوتنیان بــەرەو توندوتیژیی ڕاکێشــیان دەکات، نموونەی ئەوەش دەبینین ئەو ژینگەیەی بەهەندێک لەلاوان گەمــارۆدراوە یارمەتیدەری نابێــت لە دابینکردنی کار یــان داهاتــی گونجــاو، یاخــود نیشــتەجێ و بنیادنانــی خێــزان و دەرئەنجامــی گشــت ئــەو خەفەکردنانــەش سروشــتییە کۆمەڵێک لەگەنجان ببینین مەیلــی توندوتیژیان هەبێت بەشــێوەیەکی گشــتی و بەتایبەتیش ڕووەو ژن و منداڵ بەهۆی ئەوەی بە کۆمەڵەی لاواز وەسف دەکرێن.

٥- تیۆری فەرامۆشکراوەکان:

ئەم تیــۆرە پێیوایە ژینگە فەرامۆشــکراوەکان یارمەتیدەرن بۆ توندوتیژیی، لەبەر ئەوەی ناوچە فەرامۆشــکراوەکانی لەدەوروبــەری شــار یــان لادێکانــدا دروســتدەبن و لەهەمانکاتدا بەدەســت

وەلاخستنی دەوڵەتەوە دەناڵێنن بەهۆی بایەخنەدان بەپێداویستی و خزمەتگوزارییەکانیان، هەموو ئەوانە هەستی فەرامۆشکردن و بایەخنەدان لە ناخی دانیشتواندا دەچێنێت، بەشێوەیەک دەبێتە هۆی لاوازی و ئارەزووکردنیان بە تۆڵەسەندنەوە و پاشان بەرەو توندوتیژی هەنگاو دەنێن، جگە لەوەی ئەوانەی لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە فەرامۆشکراون وەک کۆمەڵەی (خۆڵڕێژەکان) هەمان هەستیان تێدا دروست دەبێت ولە کەسانی توندوتیژتر دەبن.

٦- تیۆری فێرکردن:

ئەم تیۆرە پێی وایە توندوتیژی ڕەفتارێکە کە بەهۆی چوارچێوەی ژینگەوە وەریدەگرێت وفێری دەبێت گەر لە ڕێی پیادەکردنی تاکەکان بێت لەگەڵ کەسانی دیکەدا لە ژیاندا یان لەشاشەوە بێت، وە بێگومان فیلم و زنجیرەکانی توندوتیژی لەسەر شاشە یارمەتیدەرە لە زیادبوونی ئەم دیاردەیە.

٧- کاریگەری وەرزەکانی کەشوهەوا:

توندوتیژی لە وەرزی هاویندا تەشەنە دەسێنێت بە ڕێژەی (٣٣،٧٪) زیاتر لە زستان کە ڕێژەکەی (١٧،٧٪) وە لە ڕۆژدا زیاتر لە شەو کە ڕێژەکەی

(٥٦٪): (٤٣،٩٪).

چۆن توندوتیژی دەرهەقکــراو مامەڵە لە گەڵ توندوتیژیدا دەکات لە ڕووی دەروونییەوە

زۆربەی ئەو کەسانەی هێرشیان کراوەتە سەر کارلێکردنــی دوژمنکارانەیان لەگەڵ باوک و دایک و مێردەکانیانــدا دەبێتە تاکە پەیوەندی ناســینیان تا پێکگەیشــتنیان بمێنێ، بۆیــە توندوتیژی تیایاندا دەوروژێت وبە جۆرێک لە پەیوەندیەکی مازوخی و وێرانکەرانەی خود پەردەپۆشی دەکەن

کاریگەری توندوتیژیی

توندوتیژیی کاریگەرییەکی فەوتێنەری لەســەر وەزیفــە دەروونییەکان هەیە، وە شــاردنەوەی یان ڕەتکردنەوەی لەنێو خێزاندا وا لە مرۆڤەکان دەکات نەتوانن مامەڵە لەگەڵ فشارە توندەکاندا بکەن.

جگــە لــەوەی دووبارەکردنــەوەی توندوتیژیی سێکسی یان ئەوەی باوکان دەبنە هۆکاری کاریگەریی دەروونی بەهێز و لاوەکیان بەخۆوە ڕاکێشکردووە، وەڕاکێشکردنی توندوتیژیی جەستەیی بەتوندوتیژیی سێکسییەوە وا لەکاریگەرە ڕاستەوخۆ و پاشەنگەکان

دەکات ســەختتر بێت، هەروەها هەستکردنی بەهێز بەتاوان لەکاتی ڕوودانی دەستدرێژیی سێکسییدا وا دەکات وازهێنانی سەخت بێت، ئەگەرچی کاریگەریی دەبێــت بەســەر ژیانــی داهاتــووی لاقەکراوەکاندا بەشێوەیەکی کەمتر لەتوندوتیژیی جەستەیی و ئەو ڕێکنەکەوتنە دەگەڕێتەوە بۆ فریودانی ڕەتکردنەوە و ترس لەشورەیی کۆمەڵایەتی.

وێڕای ئــەوەی لێکۆڵینەوەکان ئەوە بەدیدەکەن کە ئەو نەخۆشــانەی بەدەســت شــلۆقە دەروونییە بەهێزەکانــەوە دەناڵێنــن بۆتــە هــۆی گلدانەوەیان لەنەخۆشخانەکاندا کە زۆرجار مێژوویەکی پێشتریان هەیە لەگەڵ ئەو توندوتیژییانەی دووچارییان بۆتەوە لە کاتی منداڵیدا یان لەلایەن هاوسەری ژیانیانەوە.

کاریگەرییە دەروونییەکانی توندوتیژی ئەمانە دەگرێتەوە:

-لەدەســتدانی بــاوەڕ بەخۆبــوون لەلایــەن کەسەکانەوە، هەروەها ڕێزگرتن لەخۆی.

-هەســتکردنی کەسێک بەتاوان سەبارەت بەو کارانەی ئەنجامی دەدات.

-هەستکردن بە پشتبەستن بە ویدی.

- هەستکردن بەخەفەکردن و خەمۆکی.
- هەستکردن بە بێتوانایی.
- هەستکردنی بەسەرپێشۆڕکردن و نەنگی.
- دەرکەوتنی نەخۆشییە دەروونیی و جەستەییەکان.
- هەستکردن بەئارامی و ئاشتیی دەروونی و عەقڵیی.
- هەستکردنی بە لەدەستدانی دەستپێشخەری و توانای بڕیاردان.

بەناوبانگترین شڵوقە دەروونییەکانی بەرهەمهێنەرن بۆ توندوتیژیی بریتیین لە:

یەکەم:- شلۆقی و نیشانەکانی خەمۆکیی

لێکۆڵینەوەکان دەریانخستووە ئەوانەی دەستدرێژیی خراوەتە سەریان زیاتر خەمۆک و کەمتر نرخ بۆ خۆیان دادەنێن و دەشێت ببێتە هۆی هەوڵدانی خۆ لەناوبردن، ئەوەش لای هەرزەکاران و پێگەیشتووان ڕوو لەزیادبوون دەکات.

دووەم:- شلۆقی هەڵسوکەوت

پەروەردەکردنی توند کە منداڵ بێزار دەکات و لەڕووی جەستەییەوە سزا و ئازاری

دەروونیی دەدات گەشـــە بە لایەنی دووژمنکاریی دەدات و لەهەمانکاتدا وایلێدەکات ســـەرنەکەوتوو بێــت لەپەرەپێدانی زاڵبوونی بەســـەر توورەیی و دووژمنایەتیدا.

ئەو منداڵەی دووچاری توندوتیژیی بۆتەوە بە ڕادەیەکی زۆر و جیاواز دوژمنایەتی لە ئەندێشـەیدا هەیە، جگە لەوەی لەدەرەوەو ناوەوەیدا ڕەفتارێکی دووژمنکارانەی بەهێزی تێدایە.

هەروەهـــا پەیوەندیەکـــی کۆمەڵایەتـــی تێکشـــکاویان لەگـــەڵ خـــزم و کەســـوکاردا هەیە، بەدەســـت گێرەشێوێنی و تێکچوونی بەردەوامەوە دەناڵێنن، لەچالاکییە کۆمەڵایەتییەکان دەکشێنەوە، ترســـێکی لەڕادەبەدەریان هەیـــە لەبێگانەکان و لە شەرمکردنی بەهێز دەناڵێنن.

سێیەم: تێکچوونە دڵەڕاوکێکان

دەرکەوتـــووە پەیوەندییـــەک هەیـــە لەنێـــوان تێکچوونـــە دەروونییەکان و ئـــەو توندوتیژییانەی لەکاتی منداڵیـــدا یان لەلایەن هاوســـەری ژیانەوە هەیە، بەتایبەتی توندوتیژیی سێکسی، بەشێوەیەک دەرکەوتـــووە کـــە ڕێـــژەی(٤٥: ٨٣٪) ی ئـــەو

کەسایەتییانەی دووچاری توندوتیژیی سێکسی بوونەتەوە نیشانەی دیاری تێکچوونی دڵەڕاوکێیان تێدایە، جگە لەوەی شلۆقییەکانی مەترسیشیان تێدا تەشەنە دەسێنێت.

وێڕای ئەوەی کەسەکان زیاتر لەئێوارندا سێکسی دەبن و هەست بەدڵەڕاوکێ و خرۆشانێکی بەهێز و بێ متمانەیی بەخۆیان و گومانکردنی خراپ بەکەسانی دیکە دەکەن بەشێوەیەک وایان لێدەکات زیاتر دووچاری مەترسی و خەمۆکیی ببنەوە، هەروەها توندوتیژیی دەبێتە هۆی ڕوودانی تێکچوونی دەروونیی گشتیی و ترس لەشوێنە فراوانەکان.

جگە لەوەی مەترسیەکان لەنێوانیاندا بڵاودەبێتەوە بەتایبەتی ترسیان دەبێت لەتاریکی وشوێنە قەرەباڵغ و بەرفراوانەکان و مەترسییە کۆمەڵایەتییەکاندا.

چوارەم: تێکچوونە زانیاری و گەشەکردنەکان

ئەو منداڵانەی دووچاری توندوتیژیی بوونەتەوە لە زمان و قسەکردنیان خەوشی بەدیدەکرێت، کە کاریگەریی لەسەر زیرەکیان هەیە لە ڕووی زارەکییەو، جگە لەوەی ئاستەکانی منداڵ

ڕوو لەنزمبوونەوە دەکــەن لەپێوەرەکانی وەزیفە ئەقڵییە گشتییەکاندا بەهۆی لەدەستدانی بایەخدانی دەوروبەر بەگەشەکردنی تواناکانی.

بەو شێوەیە گەشکەی ناڕاست لەو نەخۆشانەدا بڵاودەبێتــەوە کــە لــە کاتــی منداڵیــدا دووچاری توندوتیژیی بۆتەوە .

پێنجەم:هەوڵە خۆکوژییەکان

بیروڕاو هەوڵە خۆکوژییەکان بەســکاڵاکردنی ئەوانــە دادەنرێــت کــە دووچــاری توندوتیژیــی بوونەتــەوە، لەهــەر قۆناغێکــدا بەڕوودانــی جیادەکرێتــەوە ئەگــەر ڕاســتەوخۆ لەکاتــی توندوتیژییــدا بوێت یان لەپاشــێوە یاخود لەکاتی گەورەیی و تەمەنی پێگەیشتندا بێت. هەروەها ئەو کچانەی لەکاتــی منداڵیدا دووچــاری توندوتیژیی سێکســی بوونەتەوە بەدەســت زۆرێک لەڕەفتارە خراپەکانــی وەک هەوڵە خۆکوژییــەکان دەناڵێنن، جگە لە شــێواندنی خــود و چالاکییە دژوارییەکان بۆ یاسا و بەتایبەت ئەگەر ئەو دەستدرێژییکردنانە لەکەسوکاریانەوە بێت.

شەشەم: مەی وەرگرتن و ماددە کاریگەرەکان لەڕووی دەروونییەوە

(٢٠٪ - ٦٥٪) ئەوانەی مەی و ماددە کاریگەرەکان وەردەگرن لەڕووی دەروونییەوە لەکاتی منداڵیاندا دووچاری توندوتیژیی بوونەتەوە، جگە لەوەی بەڵگەی زۆر هەن لەسەر پەیوەستیبونی وەرگرتنی مەی و ماددە کاریگەرەکان لەڕووی دەروونییەوە بەتوندوتیژیی خێزانی بەشێوەیەک پێگەیشتووەکانی لەکاتی منداڵیدا دووچاری توندوتیژیی بوونەتەوە لەتەمەنێکی زووتردا ئالودەی دەرمان و مەی دەبنەوە بەبەراورد لەگەڵ ئەوانەی ڕووبەڕووی توندوتیژیی نەبوونەتەوە

ئاسەوارە کۆمەڵایەتییەکانی توندوتیژیی

- تەڵاق و پەرتەوازەبوونی خێزان.
-خراپی و شلۆقی پەیوەندییەکان لەنێوان کەسوکاری مێرد و ژنەکەدا.
-وازهێنانی منداڵان لەخوێندنگە.
- پەروەردە نەکردنی منداڵان و پەرتەوازەبوونیان بەپێگەیاندنێکی دەروونیی و کۆمەڵایەتی ناهاوسەنگ.

-تاوانباركردنــی تاكەكانــی ئــەو خێزانانــەی توندوتیژییان تێدایە.
-دووژمنــكاری و توندوتیژیــی لای تاكەكانی ئەو خێزانانەی توندوتیژییان تێدایە.
-لەدەســتدانی گونجانــی ڕێكخســتنی خێــزان بەڕێگەیەكی زانستی ڕاست.

كاریگەریــی توندوتیژیــی نێــوان هاوسەرەكان لەسەر منداڵان

-ڕاكردن لەخوێندنگە:

٢،٢ ملیــۆن، ٧٨٪ لــە ناوچە گوندنشــینەكان (كچان: ٤٥٪).

-سەرنەكەوتن لەخوێندندا.

-كرێی منداڵان:

١٦٪ (٧-١٥ ســاڵ)، ٦٠٠٠٠ منــداڵ كــە وەك خزمەتكار كاردەكەن.

-دەربەدەریی:

(منداڵانــی سەرشــەقام دەگرێتەوە (١٠٠٠٠- ٣٠٠٠٠).

-كاركردن لەتۆڕەكانی داوێن پیسی.

ئەوانــەی دەســتدرێژییان کراوەتەســەر چۆن دەردەکەون

(یەکەم) نیشانە جەستەییەکان:

-١بۆکس لەشــوێنە جیاوازەکان و ئاسەواری برینە سارێژکراوەکان.

-٢برینــداری و بۆکس لەدەم وچاو و هەردوو چاودا.

-٣نیشانەکان کە شێوازی ڕێکخراو وەردەگرن و ئەو شــتانە پێچەوانە دەکاتــەوە کە لێدراوە پێی یان جێشــوێنی دیارە وەکو تەلی کارەبا، قامچی و پشــتێنی ئاسنین یان لێدان بەقوڵغی پشتێن، یاخود جێشــوێنی دانی مرۆڤ، گوشــینی توندو فشاری بەهێز لەسەر قۆڵ و شانەکان.

-٤درز و شــکاوی لەقــۆڵ و قــاچ و دەفــەی شاندا.

-٥شوێنەواری سووتاویی، بەهۆی جگەرە یان کەوچک و شــتی تر لەسەر قاچ و دەست و پشت و دەفەی شان.

-٦برینداربوون لەسەردا.

-٧شــکاوی لەئێسک و ئێســقانی دەســت و قاچەکان.

(دووەم) نیشـــانەکانی جۆشـــخواردن و هەڵسوکەوت

-١دووژمنکاریــی و توورەیــی، پاشەکشــە و تەنیایی.

-٢مەترسی ڕۆیشتنەوە بۆ ماڵ و ترس لەکاتی گریانی کەسێکی تر یان لەکاتی پشکنینی پزیشکیدا.

-٣ هەڵبەز و دابەزی هەوەس لەنێوان دڵەڕاوکێ و خەمۆکیی و ترس و توورەییدا.

-٤ دێوەزمــەی دووبــارە و تێکچوونی خەو و سەر گێژبوون لەکاتی بەئاگاهاتندا.

-٥ســکاڵای خــود لــەڕووی جەســتەییەوە بەبەردەوامــی وەکو (ســەرئێشــە، ئــازاری گەدە، ئازار بەگشتیی، سەختی لەهەناسەداندا).

-٦خراپەکاریــی و یاخیبــوون، هەســتکردن بەتاوان.

-٧ تەنیایــی لــەڕووی کۆمەڵایەتییــەوە و هەســتکردن بەنەنگــی، قورســی لەتێگەیشــتن و چارەسەری کێشە کۆمەڵایەتییەکاندا.

-٨ مەترســییە نەخۆشــییەکان بەتایبەتــی مەترسی لەتاریکیدا.

(ســێیەم) نیشــانە جەســتەییەکانی

ئاماژەن بە ئازاردانی سێکسی

لەکاتــی نەبوونــی بەڵگــە جەســتەییەکاندا چەســپاندن یان دیاریکردنی ئازارە سێکسییەکان کارێکــی قــورس دەبێت، بــەڵام هەندێــک ئاماژە هــەن کە جێی تێبینی و بەڵگەن لەســەر ئازاردانی سێکسی لەوانە:

١- نارەحەتــی لەڕۆیشــتن یــان لەکاتــی دانیشتندا.

٢- ئازار یان خوراندنی ناوچەکانی کۆئەندامی زاوزێ.

٣- پیســبوونی جلوبەرگی ناوەوەی کەســێک بەخوێن یان دڕاندنی.

٤- دۆزینــەوەی نەخۆشــی لای کەســێک کــە زۆرجار لەڕێگەی سێکسییەوە دەگوێزرێتەوە.

٥- بوونــی برینداریی یان ڕووشــانی ســارێژ لەبەشی دەرەکییدا.

٦- کاتی میزکردن یان پیسایی ئازار بەخۆیەوە ڕاکێش دەکات.

تــەوەری ســەرەکیی بــۆ بەرگرتن لەتوندوتیژیی

بــۆ بەرگرتــن لەتوندوتیژیی چەنــد تەوەرێکی سەرەکیی هەن کە بە گشتی پێویستە لەیەک کاتدا

کاریان لەسەر بکرێت، چونکە هەریەکەیان ئەویتر تــەواودەکات بەشـێوەیەک دەشـێت لــە کۆتاییدا هاوکاری توندوتیژیی بکات دژ بەژنان بەگشتی و منداڵانیش بەشێوەیەکی تایبەتی.

-١تــەوەری وورد بونــەوە لەســەر پەروەردەیەکی دروست:

ئامانجــی کۆتایی ئەم تەوەرە درێــژ مەودایە، ئەوەش خۆی لەدۆزینەوەی پیاوێکدا دەبینێتەوە کە لەداهاتــوودا ژن و منداڵەکەی لەڕێی دامەزراندنی پەروەردەیەکی دروســتەوە بپارێزێت بۆ منداڵان ئەگــەر لەنــاوەوەی خێزان یــان لەدامەزراوەکانی فێرکــردن و ڕاگەیاندنــدا بێــت کەپێویســتە ئــەو زانیارییــە ئاینییانــە بڵاوبکاتــەوە کــە ئامــاژە بەمامەڵەکردنــی باش و چاکە دەکــەن بۆ ژنان و منداڵان جگــە لەهاوکاریکردن و بەهای ئارامیی و هەڵکردن و تەواوکاریی لەنێو

یــەک خێــزان و کۆمەڵگــەدا بەشــێوەیەکی گشتیی.

تەوەری ژینگەیی:

ئەم تــەوەرە جەخــت لەدابینکردنی ژینگەیەکی گونجــاو دەکاتــەوە بــۆ گەشــەکردنی تاکــەکان

گەشـــەکردنێکی کۆمەڵایەتـــی بەتاڵ لەبێبەشـــبوون و خەفەکـــردن یـــان فشـــاری ژینگەیـــی بەگشـــتیی، ئەوەش ســـەرەتای سنووردانان دەخوازێت لەگشت پیـــس بوونێک لەڕێگـــەی هەواو ئـــاو و ژاوەژاوەوە بێـــت، هەروەهـــا فراوانکردنـــی شـــارە نوێـــکان و دەرچـــوون لەدۆڵـــی بەرتەســـک بۆ دانانی ســـنوور لەدیاردەی قەرەباڵغی و کەمی ســـەرچاوەکان جگە لەڕووبەڕووبوونەوەی کێشەی ناوچە هەڕەمەکی و پەراوێزکراوەکان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەکان و سنووردانانی فشارەکان لەسەر مرۆڤ، هەروەها لەکاتـــی بایەخـــدان بەژینگـــەی ناوچە بێبەشـــەکان لەخزمەتگوزاریی و وەبەرهێنانەکان، ئەگەر لەڕووی خێڵایەتی بێت یان لەهەر شوێنێکی تردا.

تەوەری پەرەپێدانی بەردەوام:

ئەمە تەوەرێکی ســـەرەکییە بۆ بەرهەمهێنانی پەرەپێدانێکـــی بەردەوام کە پێداویســـتی نەوەکانی ئێســـتا تێردەکات بێ شـــێواندنی پێداویستییەکانی داهاتـــوو کەپەرەپێدانـــی کۆمەڵایەتـــی، ئابـــووری، ڕۆشـــنبیریی و ژینگەیـــی فـــراوان دەگرێتـــەوەو لەکۆتاییدا بەشـــدار دەبێـــت لەدابینکردنی ژیانێکی باشـــتر و دواڕۆژێکـــی پڕشـــنگدارتر لەژیانـــی مرۆڤدا و دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی توندوتیژیی

بەشـێوەیەکی گشتیی و توندوتیژیی دژ بەژنان و منداڵان بەشێوەیەکی تایبەتی.

پارێزگاریکردن لەتوندوتیژیی

پاراستنی سەرەتایی

پاراسـتن لەتوندوتیژیی لەپێـش لەدایکبوونی منداڵەوە دەستپێدەکات ئەوەش لەڕێی هەڵبژاردنی باشـی ژن و مێـرد بۆ یەکتریی، چونکـە تا چەند هاوسەری ژیان لەکۆمەڵگەیەکی باش و بێ گرفتدا بێت ئەوەندە لە قسەکردن و ڕەفتاری توندڕەوانە ئاسانتر وەلای دەنێت.

هەڵبژاردنـی هاوسـەری ژیـان بناغەیـە بـۆ ڕووبەڕووبوونەوەی توندوتیژیی و پاراسـتن لێی ئەوەش بەخـۆلادان لەجیناتی نەخۆشـیی و پاش ئـەوەش شـێوازی مامەڵەکردنـی نێـوان باوکان و منداڵەکانیـان دێتـە ئـاراوە کەچەنـد کـەش و هەواکەی بەخەسڵەتەکانی ئاشتی و خۆشەویستی و چاودێریـی ناسـرابێت، ئەوەنـدە ژینگەیەکـی تەندروسـت دەبێـت بـەدوور لەتوندوتیژیـی و دووژمنکاریـی، لێـرەوە ڕۆڵـی پیاوانـی ئایینی و پەروەردەیی دێتە ئاراوە.

پاراستنی لاوەکیی

دەشێت هۆکاری نەخۆشیی ببێتە سەرهەڵدانی توندوتیژیی گەر لەڕووی کۆمەڵایەتی، دەروونیی، ئەندامیێتــی و ئابووریـیــەوە بێـت و بێگومـان دیاریکردنی پیشکات بۆ چارەسەری ئەو نەخۆشییە جۆربەجۆرانە و مامەڵەکردن لەگەڵیدا زۆر گرنگە و دەبێــت کۆمەڵگــە ئامادەیــی هەبێت لــە دانانی بنکەی پێویستی چارەسەر بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئــەو حاڵەتانە و پێدانی چارەســەری پێشـکات و بەدواداچوونیان، لێرەوە ڕۆڵی پزیشکی دەروونیی و پسپۆڕانی بواری کۆمەڵایەتی و دەروونیی دێتە کایەوە.

چارەسەری سیانی

دەشــێت توندوتیژیــی ببێتــە هــۆی ڕوودانی تەشــەنەکردنی دەروونیــی یــان ئەندامیێتــی کــە وایلێــدەکات پێویســتی بەئامادەکــردن هەبێـت لەبنکــە تایبەتییەکانــدا، وە پێویســتە کۆمەڵگە کار بۆ ئاســانکاریی دروســتکردنی ئــەو بنکانە بکات وسیاســەتی پارێزگاریکــردن بگرێتــە بەر پشــت ئەستوور بە ڕەفتاری کۆمەڵایەتی و ئایینی.

زۆرێک لــەو حاڵەتانە وەلاَمدانەوەیان هەیە بۆ پاراســتنی ســیانیی و وەک هاووڵاتییەکی ئاسایی

دەگەڕێنــەوە بۆ ژیان ئەوەش پێویســتی بەڕۆڵ و بەدواداچوون هەیە بۆ خۆلادان لەکارەسات.

ڕێگەکانی پاراستن لەتوندوتیژیی

١- دروســتکردنی ناميلکــه، شــانۆگەری، فيلمەکان و ئامڕازەکانی تر کە باس لەو زانيارييانە بکات کە ڕێگە دەدات بە توندوتیژیی دژ بەژنان و کچان و کوڕان لــە ڕێی بوونی دابونەریتەکانەوە، هەروەهــا ســەبارەت بەمافەکانيــان لــەو ژيانەی خالّییــە لەتوندوتیژیــی و خزمەتگوزارییەکانــی بۆيان دابينکراوە.

٢- پێکهێنانی وەرشــەی کار لەگــەڵ ئەوانەی دووچــاری توندوتیژیــی بوونەتــەوە ســەبارەت بەگفتوگۆکــردن لەســەر توندوتیژیــی و هۆکار و دەرئەنجامەکانی بــەوەی چۆن بەرەنگاری ببنەوە و بەرەو کوێ هەنگاو بنێت لەکاتی ڕوودانيدا.

٣- ڕێکخستنی وەرشــەی کار لەگەڵ ئەوانەی دووچاری توندوتیژیی بوونەتەوە بۆ متمانە بوون بەخۆيان و سەربەخۆيەتی و مافەکانی مرۆڤ.

٤- خســتنەڕووی ڕێگەکان بۆ پاراستنی خود بەشێوەيەک ئەو کەسانەی دووچاری توندوتیژیی بوونەتەوە دەتوانن فێری پشتبەستن بن بەخۆيان

لەبەرەنگاربوونــەوەی توندوتیژیــداو پەرەپێدانی هەســتکردن بەکەرامــەت و ئــەوەی گونجاوە یان نەگونجاوە بۆیان.

٥- هانــدان بــۆ پابەندبــوون بەرێکەوتننامــە نێودەوڵەتییەکانــی پەیوەندیــدارە بەیاســادانان و شــێوازەکانی تر بۆ پاراســتنی مافەکانی مرۆڤ و سەرپەرشتیکردنی جێبەجێکردنی.

دۆزینەوەی پێشوەخت بۆتوندوتیژی

-١راهێنانی سەرەتایی خزمەتگوزاریی تەندروستیی لــەڕووی وەچەخســتنەوەوە جگە لەمامۆســتایان و کارکردوان لەخوێندنگەکان و گشــت ئەو کۆمەڵانەی مامەڵــە لەگەڵ ئەو کەســانەدا دەکەن کــە دووچاری توندوتیژیــی بوونەتــەوەو دەرکەوتنی نیشــانەکانی توندوتیژیی جەستەیی یان سێکسی، یاخود دەروونیی بەرەچاوکردنی توخمی کۆمەڵایەتی و تەمەن.

-٢ بناغەدانانــی تۆڕەکان بۆ زانیارییەکان لەنێوان کۆمەڵگەی شارستانی و حکومەتداو ئەوەی ڕێ بەزوو دۆزینەوەی توندوتیژیی دەدات.

-٣ ناساندنی هاووڵاتیان بە وێنە جۆربەجۆرەکانی توندوتیژیی.

-٤ هاندانی ئەو هەڵمەتانەی هاوولاتیان هاندەدات بۆ ڕاگەیاندنی هەر کارێکی توندوتیژیی کە دەیبینین یان گوێبیستی دەبین.

-٥ نیشـــانەکردنی ئەو کەسایەتییانەی دووچاری مەترســـی بوونەتـــەوە بـــۆ یارمەتیـــدان و گەیاندنـــی خزمەتگوزارییـــەکان بۆیـــان لەڕێـــی خوێندنگـــە و کۆمەڵـــە ناوخۆییەکانی کۆمەڵگـــە و خزمەتگوزارییە کۆمەلایەتییـــەکان واتە (وەلامدانـــەوەی هاوئاهەنگیی لەڕێی دەستە سەرەکییەکانەوە)، هەروەها لە گەورەوە بۆ بچووک.

ڕێگەکانی خۆتێهەڵقورتاندن

-١ چـــوار گۆشـــەی ســـەرەکیی لەخۆدەگرێت (تەندروســـتیی، دەروونیی، یاسایی و خۆپاراستن).

-٢ مامەڵەکردووەکان دەشـــێت لـــەم بوارانەدا بێت:

-ئەنجامدانـــی توێژینـــەوە لەســـەر ئـــەو دیاردەیـــە و بڵاوبوونـــەوەو کاریگەرییەکانـــی و ڕادەی ســـەرکەوتنەکانی بەدەســـتهاتن پـــاش دەستێوەردانەکانی پێشوو.

-گەڕان بـــەدوای نەریتی وڵاتان و بیروباوەڕە ئاینییەکان لەسەر ئەو شتانەی پاڵدەنێت بەڕێگرتن

له توندوتیژیی.

-هاندانی یاسادانەر بۆ دەرچوونی ئەو یاسایانەی توندوتیژیی بەتاوان دەزانێت و کارکردن بۆ جێبەجێکردنی.

-دۆزینەوەی شوێنی ئارام بۆ ئەو کەسانەی دووچاری توندوتیژیی بوونەتەوە بۆ سکاڵاکردن بێ ترس لەتۆڵەسەندنەوە.

ڕۆڵی کارکردوان لە بواری تەندروستی یان فێرکردندا

دابینکردنی ڕۆڵ بۆ مامۆستایان و کارکردووانی تەندروستی لە کارراییە فەرمیی و نافەرمییەکاندا، بە شێوەیەکی وەکیەک و ئەوانەی تایبەتن بە سکاڵاکانەوە. بە زامنکردنی ئەوەی کارکردووان لە هەردوو بواری تەندروستی و وفێرکردندا بێت و ملکەچی لێپرسینەوە بن بەرامبەر کیانە سەربەخۆکان.

سەرچاوە:

کتاب الدليل التدريبي لنبذ العنف

اعداد: د. عادل المدني(استاذ الطب النفسي جامعة الازهر)

د. محمد خليل (استاذ علم النفس و وكيل كلية الاداب جامعة)

توندوتیژی خوێندنگەیی

یەکێک لە قوتابخانەکانی کچان لە (مدینە المنورە) ڕووداوێکی غەمباری بەخۆوە بینی، بووە هۆی لەدەستدانی گیانی دوو خوێندکار و تووش بوونی پێنج خوێندکاری تریش کە دووچاری بەرکەواندنی جۆر بەجۆر بوون، هەندێکی زۆر مەترسیدار بوو ئەنجامی گاڵتەجاری گەنجێک، پیادەی سەرچڵی و نمایشی بە ئۆتۆمبیل دەکرد بۆ دەرخستنی کارامەیی و توانای شێتانەی خۆی.

- خوێندکارێک لە قۆناغی سەرەتاییدا لە یەکێک لە خوێندنگەکانی دەستەی مەلەکی لە جبیلی پیشەسازیدا لە لایەن مامۆستاکەیەوە بە پێڵاوەکانی دووچاری لێدان بووە بە هۆی ناکۆکی لە گەیاندنی وەرەقە بۆ تۆمارکردنی ناوی خوێندکارە دابڕاوەکان.

- فەرمانبەرێک لە کۆمپانیای گەیاندن لە کاتی دەوامیی فەرمیدا بە لێدان هێرشی کردە سەر مامۆستایەک لە یەکێک لە خوێندنگە سەرەتاییەکان لەبەردەم فەرمانبەرانی خوێندنگەکە و مامۆستایان و هاوڕێ و کۆمەڵێکی زۆر لە خوێندکارانی خوێندنگەکە.

- باوکی منداڵێک کە دەرئەنجامی شەڕ و ناکۆکی خۆی و یەکێک لە هاوتاکانی خوێندنگەکەیان کوژرا مەرجی بری ٣,٥ ملایینی ڕیالی دا بۆ لێبوردن لە تاوانبار فواز محمد مشع بە حوکمی(١٤) ساڵ یان بە سزای تۆڵە سەندنەوە.

- کارگێڕی قوتابخانەی ناوەندی لە ڕۆژهەلاَتی ڕیازدا خوێندکارێکی بە ناوی نیشتمان دەستگیر کرد، لە کاتێکدا (سی دی) سێکێس لەڕێگەی کۆمپیوتەرەوە نیشانی برادەرەکانی ئەدا، کە بابەتی ڕووتی لە خۆ گرتبوو بە دانانی نرخی (٥٠) ڕیال بۆ هەر (سی دی)یەک.

ئەمانە نمونەن بۆ هەندێ لەوانەی بەشێوەیەکی بەردەوام لە ئامرازەکانی ڕاگەیاندندا دووبارە دەبینەوە و ئاماژەی ترسناکن لەسەر ڕەفتارە لادەرەکان لە نێوان خوێندکارانی خوێندنگەکاندا و سەبارەت ئاستی بەرزبوونەوەی توندوتیژی تیایدا.

ئایا دەکرێت بووترێت خوێندنگەی هاوچەرخ

لەمـــڕۆدا وەک هێڵێکـــی داکۆکیـــکاری دووەم بـــۆ ڕووبەڕووبوونەوەی مەترسییەکانی تاوان و لادانی نەوجەوانان ســـەنتەری کۆمەڵایەتی لەدەســـتداوە ؟ وە ئایـــا دەکرێت بـــە چالاکی لە دروســـتکردنی ڕەفتـــاری وەکیەکیـــدا هاوبەشـــی بکەیـــت؟ و ئایا ڕۆلی پڕۆگرامە خوێندنگەییەکان چییە لە پێکهاتنی وشیاری ئەمنیی لای تازەپێگەیشتووەکان ؟ لەبەر ئەوەی خوێندنگە یەکەیەکی فێرکردنی بنەڕەتییە و مامۆستا شانە زیندووەکەیەتی، کتێبەکانی ئامێری دەمارگیریەکەیەتـــی ؟؟؟ ئـــەم توێژینەوەیە ئەنجام درا.

١- خوێندنگە:

لـــە لێکۆلینەوەیەکدا بە ناونیشـــانی (قاوشـــی نەوجەوانـــان) – کێشـــە و هـــۆکار – ی د. عدنان الدوری: وتی هەندێ لە لێکۆلینەوە و توێژینەوەکان تاوانی بەشـــداریکردنی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ دەخەنـــە پـــاڵ دروســـتکردنی هەمـــان بـــەش یان گەشـــەکردنی هەنـــدێ لـــە ســـەرەتاکانی یاخـــود نیشـــانەکانی بۆ ئەوەی لە کۆتاییدا ببێتە بەشـــێکی فەرمیی.

٢- کتێبی خوێندنگەکان:

لـــە لێکۆلینەوەیەکـــدا بـــە ناونیشـــانی: ڕۆڵـــی پڕۆگرامـــی فێرکردن لە بلاَوکردنەوەی وشـــیاری

ئەمنیی لە نیشتمانی عەرەبیدا: کە لە لایەن عاکف یوسف سوفان ئەنجامدراوە سەرنجی ئەوەمدا کتێبی خوێندنگەکان بایەخ بە بەها بنیادنەرەکان دەدەن، واتە ئەوانەی بەشداریدەکەن لە بنیادنانی وەکیەکی خوێندکاراندا بەڵام بایەخ بە بەها خۆپاراستنەکان نادەن کە خوێندکاران لە چوونە ناو تاوان ولادان دەپاریزێ، ئەوەش لای خوێندکاران یارمەتیدەرە لە دروستکردنی ڕای گشتی و لایەنە گشتییەکان دژ بە ڕەفتارە تاوانکاریەکانی، وەک فەرمان بە چاکە و لادان لە خراپە، جگە لەوەی بایەخ بە مەودای چارەسەری نادات و بەتایبەت لە تاوانەکانی وەک زینا و وەرگرتنی مادە بیهۆشکەرەکان و دزین و کوشتنی بە مەبەست.

-٣ مامۆستا:

-لە لێکۆلینەوەیەکدا بە ناونیشانی: کتێبی پەروەردەی ئیسلامی نوێ بۆ قۆناغی سەرەتایی لە وڵاتی ئیمارات و ئارامیی دەروونی منداڵ - زانکۆی ئیمارات - کۆلیجی پەروەردە - ١٩٩٨ م دا لێکۆڵینەوەکە گەیشتە ئامانجی دۆزینەوەی ڕادەی بایەخدانی کتێبی پەروەردەی ئیسلامیی نوێ بە قۆناغی سەرەتایی بە ئارامی منداڵ، چونکە وانەکانی بیروباوەڕ لە دەروونی منداڵدا باوەڕ بوون بە یەزدان و گەڕانەوە بۆ لای بەهێز

دەکات لە ناخۆشی و دڵتەنگی وتەنگانەکاندا، جگە لەوەی ئارامیـــی دەروونی لە دەروونـــی منداڵاندا دەچەســـپێنێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشـــدا پێویستی بە ڕاهێنانـــی مامۆســـتایان هەیـــە بۆ شـــیکارکردن و تەغتیەکردنی چالاکییەکانی بەشێوەیەک کە ئامانج بپێکێ.

کاریگەریتی خوێندنگە لەســـەر زاڵبوون بەسەر توندوتیژیدا:

-لـــە زۆربـــەی وڵاتانـــی جیهانـــدا دامـــەزراوە پەروەردەییـــەکان لە کاری خۆپاراســـتن لە تاوان و ڕەفتاری لادەردا هاوبەشی دەکەن بەشێوەیەک وایلێهـــات خزایـــە نێوەنـــدی بەرنامـــەی خوێندنی خوێندنگەکانـــەوە هـــەروەک ئـــەوەی لـــە فنلندا و ئوســـترالیا هەیـــە. بەشـــێوەیەک فنلنـــدا پشـــتی بە دامـــەزراوە کۆمەڵایەتییـــە ئەهلـــی و حکومییەکان بەســـت کە دامەزراوە پەروەردەییەکانیش یەکێک بـــوو لـــەوان و بابەتـــی خۆپاراســـتن لـــە تاوانیش تێهەڵکیشـــی بەرنامەکانـــی خوێندنـــی خوێندنگـــە ئامادەییەکان بوو بەوەش دەرئەنجامی بەرجەستەی بەدیهێنـــا. بەشـــێوەیەک فنلندا بوو بـــە یەکێک لەو وڵاتـــە کەمینانـــەی لـــە جیهانـــدا توانیـــان تێکرای تاوان نـــزم و کەم بکاتەوە، لەگەڵ بەرزبوونەوەی

ڕێژەی منداڵان لە سعودیە ئەم داواکارییە ڕوو لە زیادبـــوون دەکات بە پێی داتای ئەژماری تەمەنی دانیشتوان بۆ ئەو دانیشـــتوانەی ئاماژە بۆ ئەوانە دەکات تەمەنیان دەگاتە ١٤ ســـاڵ یان کەمتر و بە پێی دوا ئەژمـــار دەگاتە ٤٩،٢٣٪ لە کۆی ژمارەی دانیشتوان.

دیارترین کێشەکان:

١- سەرچڵی:

بەدرێژایی سی سالی ڕابردوو ئامارە فەرمییەکانی وڵاتـــی عەرەبی ســـعودی ئەنجامـــی ڕووداوەکانی هاتووچۆی بەم ژمارانە تۆمار کرد:

-ژمـــارەی ڕووداو (١٥٥١٣٢٦) ملیـــۆن و پێنج ســـەد و پەنجا و یەک هەزار و ســـی سەد وبیست و شـــەش.وە ژمارەی برینداربووەکان گەیشـــتە (٥٨٨٠٨٤) پێنج ســـەد و هەشـــتا و هەشت هەزار و هەشـــتا و چوار لە کاتێکدا ژمارەی مردووەکان گەیشـــتنە (٧٨٤٦٧) حەفتـــا و هەشـــت هـــەزار و چوارســـەد و شەســـت و حـــەوت. هەروەهـــا ســـاڵانە ئامـــارە فەرمییـــەکان نزیکـــەی (٤٠٠٠) چـــوار هەزار مردوویان تۆمار کردووە. وە ئەگەر ژمـــارەی ئەوانەی لە کاتی وەرگرتنی چارەســـەر لـــە نەخۆشـــخانەکاندا دەمرن بە هەنـــد وەربگرین

ژمارەکـــە دەبێتـــە دوو ئەوەنـــدە، وە لە ڕاســـتیدا ئامارە فەرمییـــەکان تەنها ئەوانە دەگرێتەوە کە لە شوێنی ڕووداوەکاندا دەمرن وە زیانە مرۆییەکان تەرکیز دەخاتە ســـەر توێژی گەنجـــان کە دەگاتە ٤٠٪ ئەوەش ئەوە دەگەیەنێ زیانیکی کارەسات لە نێو توێژی کۆمەڵەی بەرهەمهێنی کۆمەڵگەدا ڕوو دەدات وە ســـێ بەشی خێزانی نەخۆشخانەکان بە برینـــداری ڕووداوەکانـــەوە ســـەرقاڵن و زیاتر لە نێـــوەی ڕووداوەکانی هاتوو چۆ لە وڵاتی عەرەبی ســـعودیە بە هۆی خێرایی و پەیوەست نەبوون بە نیشانەکانی هاتوچۆوە ڕوو دەدات.

٢- تاوانە بچوکەکان:

ئامارەکانی وەزارەتـــی کاروباری کۆمەڵایەتی ســـعودیە ســـپاردنی ١٢٦ منداڵی بەدەرخســـت لە ڕۆڵی تیبینەری کۆمەڵایەتی کە تاوانی کوشـــتنیان ئەنجـــام داوە وەماڵـــی تیبینـــەری کۆمەڵایەتی لە شاری جدەی ناوچەی مکەی مکرمە سەرۆکایەتی ناوچەکانی وڵاتی ســـعودیەی کرد بە تۆمارکردنی بەرزتریـــن ڕێـــژەی ســـپاردنی ئـــەو منداڵانـــەی تاوانەکانی کوشتنی ئەنجام دا.

٣- وازهێنان لە خوێندن:

وازهێنـــان و دابــڕان لــه خوێنــدن لــه وڵاتی عەرەبی ســعودی بــەو دیاردانــه دادەنرێت كه له زیادبووندایه، له ڕاپۆرتێكدا كه له سندوقی نەتەوه یەكگرتــوەكان – یونســیف خراوەته ڕوو ڕێژەی ڕێكی و دروستی پاك له خوێندنگه سەرەتاییەكانی كوڕان و كچانی ســعودیه له ماوەی نێوان ســاڵی ١٩٩٢-٢٠٠٢ ڕێژەی ٥٦٪ بوو جگه لەوەی هەندێ له گەنجانی تەواوكردو له قۆناغی ناوەندیدا واز له خوێندنی قۆناغی ئامادەیی دەهێنن وهەندێ لەوانەی خوێندنــی ئامادەیی تەواو دەكەن بەردەوامیەت به خوێندنیــان نــادەن و ئــەو دیاردەیــه زیاتر دوای قۆناغی ئامادەیی ئاشكرا و له زیاد بووندایه.، جگه وازهێنان له بەدواداچوونی خوێندنی زانكۆ. وه له لێكۆلینەوەی مامۆستا عەبدوڵلاَ بن ناسر سەرماندا كه دەربارەی كێشــەی بەسەربردنی كاتی دەست به تاڵی و پەیوەندی به لادانی نەوجەوانانەوه بوو ئەوەی سەلماند ڕێژەی ٣٧٪ ی سووكه تاوانەكان ناڕێك و پێكن له خوێندنیان بەڵكو ١٢٪ لەوانه زۆر پەیوەست نابن به دەوامەوه واته غایب دەبن.

٤- تەشقەڵەپێكردن:

دانیشــتنەكانی دادگاییكردن له دادگای گشتی ڕیازدا دەریخســت لــه كۆی ١٠ گەنجــی تاوانبار ٦ یــان مابوون جگه لــەوەی جەنابی گوێبیســتی

یـەک بە یەکی وتەکانی شـەش گەنجەکـە بوو لە کاتێکـدا تاوانـی « گێچەڵپێکـردن وێنەکردنـی کچانیان «خسـتە پاڵ ئەو ڕووداوە. ڕۆژنامەکانی کەنـداو هەواڵێکیان بڵاوکردەوە سـودەکەی ئەوە بوو پاسـەوانە ئاساییشـەکان لـە (منامە- بحرین) ی یەکێـک لە کۆمەڵگـە بازرگانییەکاندا لە کاتی وێنەگرتنیـان بـۆ کچـان گەنجانێکـی سـعودیان دەستگیر کرد لە یەکێک لە کۆمەڵگە بازرگانییەکان لـە ڕێی کامیرای گەڕۆکـی لای خۆیان بێ مۆڵەت وەرگرتن یان ڕەزامەندی کچەکان، لە کۆمەڵگەکەدا بەرپرسێک باسی لەوە کرد ئەم جۆرە هەڵسوکەوتە ڕەتکراوەیـە لە دووبـارە بوونەوەدایە و زۆربەی حاڵەتەکان و بە داخێکی زۆرەوە لەسـەر دەستی گەنجانـی سـعودی ڕوو دەدات لـەو ڕوانگەیەوە ڕۆژنامـەکان پێـش چەند ڕۆژیک لەسـەر لێدانی ٢٠ گەنج لە شاری مدینە المنورە هەواڵێکیان بڵاو کردەوە بەهۆی تەشقەڵەپێکردنی کچان.

٥- وەرگرتنی قەدەغەکراوەکان:

لایەنـە ئەمنییەکان لـە (منامـە) دا گەنجێکی سـعودییان بۆ دادگاییکردن گواستەوە کە هەستا بـوو بـە نمایشـکردنی (کۆئەندامـی زاوزێی) لە یەکێک لە شـەقامەکانی (منامە) دا لە بحرین وە سـەرچاوە ئەمنییەکان بۆ(ڕۆژنامەی نیشـتمان)

ی سعودی ئەوەیان دەرخست کە هاولاَتییەک لە تەمەنی هەرزەکاریدا بەهۆی وەرگرتنی بڕێک لە مادده بێهۆشکەرە ڕۆحییەکان لە یەکێک لە ئۆتێلەکاندا بیهۆش بوو تا ئەو ئاستەی بێئاگا بوو پاشان چووە سەر شەقامی گشتی و بەو کارە هەستا وە لە لێکۆڵینەوەیەکدا لەسەر پەرەسەندنی بێشوماری حەشیشەدا لە ڕیزی نەوجەوانانی سووکە تاوانکارەکان کە نێرینەکان بە ڕێژەی ٪٦٧،٨٣و مێینەکان بە ڕێژەی ٪١٢،٥دریژەبووی پەرەسەندنی بوو لە کۆمەڵگەدا بەشێوەیەک لێکۆڵینەوەکە لەسەر گشت نەوجەوانە نیشتەجێبووەکاندا ئەنجامدرا کە ژمارەیان گەیشتە سەد و پانزە تاک کە لە گرتووخانەی ناوخۆییدا مایەوە.

٦- لێدانی خوێندکاران:

کۆمەڵێک زانایانی دەروونیی کۆک بوون لەسەر ئەوەی لێدانی منداڵ لە قۆناغەکانی یەکەمی تەمەنیدا لە داهاتوودا مرۆڤیکی ترسنۆک و تۆقیویان لێ دەردەچێ کە بە ڕاستگۆیی ناتوانیت گوزارشت لە ڕاو بۆچوونەکانی بکات لەبەر ئەوەی ئەو منداڵە یان هەست دەکات بەوەی فڕێدراو و چەوساوەیە یاخود هەستکردن بە خۆیەتی تیدا زیاد دەکات و دەبێتە منداڵێکی زۆردار، بەڵکو

یەکێک لە زانایانی دەروونی و پەروەردەیی دوورتر لەوە ڕۆی ئەو کاتەی وتی شێوازەکانی لێدان ئاسەوارێکی خراپی لەسەر کەسایەتی منداڵ بەجێ دەهێلێ بە شێوەیەک توانای لەدەست دەدات بۆ جیاکردنەوە و باوەڕ بەخۆبوونی جگە لەوەی هەست بە خەفەکردن و نواندنی ڕەفتاری زۆرداری دەکات بەرامبەر کۆمەڵگەی دەرەوە. ئەو کاتەی منداڵەکانمان دەگاتە قۆناغی ناڕاست سزاکەی بێبەشبوونیتی لە بەشێک لەو شتانەی بایەخی پێ دەدات وەک بێبەشبوونی لە تەماشاکردنی تەلەفزیۆن یان ڕێگریکردنی لە سەیرانگا و لە هەمان کاتدا دەبێت تەرکیز بخرێتە سەر بیروباوەڕی پاداشت و خەڵات.

٧- سەیرکردنی فیلمە سێکسییەکان:

سالی ٢٠٠١-٢٠٠٢ لە لیکۆڵینەوەیەکی مەیدانی کۆمەلاَیەتیدا لەسەرنەوجەوانانی گرتووخانەی (حلب المرکزی) دا: دۆزرایەوە کە ٨٪ ی نەوجەوانە سووکە تاوانکارەکان کار لە فرۆشتن وبلاَوکردنەوەی (سی دی) دەکەن کە فیلمە سێکسییەکان لەخۆ دەگرێت. وە لە ئینگلترا هەندێ لە لیکۆلینەوەکان توانیان لە ماوەی هێنانە قسەی ١٣٤٤ تویژینەوە دەربارەی پەیوەندی نێوان سینەما و لادانی منداڵاَن لە کەسایەتییەکانی خوار

١٦ ســالّى. ٦٠٠ كەس لەوانــە وەلاَميان بە بوونى پەيوەندى داوەتەوە لە نێوان لادانى ڕووداوەكان و سينەمادا !!!!

-٨ كاولكردنى پێداويستى خوێندنگەكان:

وەك كتێــب، كەلوپەل و شــكاندنى شــوفێرى مامۆســتاكان !! وە تا ســووتانى پۆلــەكان درێژە دەكێشــێت ؟؟ ئاگادارى حالّەتــى خوێندكارێكم لە پۆلى شەشــى ســەرەتايى كە هەستا بە سووتانى بەشــەكە وەك نارەزاييــەك لەســەر ڕەخنەگرتنى مامۆســتاكان بۆ ئەو گۆرانيبێژانەى خوازراون لە لايەن خوێندكارانەوە.

هۆكارەكان:

-١ تەلەفزيۆن:

لێكۆلّينەوەكان سەلماندوويانە بەرنامەى مندالاَن ديمەنەكانى توندوتيژى دەردەخات زياتر لە (٥٠-٦٠) جــار لە بەرنامەكانى تايبەتە بە گەورەكان ئەوەش بــەدەر نييــە لەو فيلمــە كارتۆنييانــەى زياتر لە ٨٠ ديمەنى توندوتيژى دەگرێتەوە لە كاتژمێرێكدا.

-لــوردن بيج كــە پەيوەندييــەكان دەخوێنێت لە نێــوان تاوانە بچوكەكان و شــێوازەكانى ڕاگەياندن لە زانكۆى جرونۆبل كاريگەرييەكى ئاشكراى هەيە، لێكۆلينەوە ڕســتەكانى لەسەر سەدان مندالّ ئەنجام

درا بۆ زیاتر لە ٣٠ ساڵ لەسەر ئەو چوارچێوەیە دەڕوات و لە ڕێی سەرنجی ژمارەی کاتژمێرەکانی کە هەرزەکاران بەسەری دەبەن لە نێوان بەرنامەکانی پڕە لە توندوتیژی و ژمارەی کارە دوژمنکارییەکانی لە دواییدا ئەنجامی دەدەن دەتوانین جەخت بکەینەوە کە توندوتیژی بینراو لە ڕێی تەلەفزیۆن وەڵامدانەوەی دوژمنکارانە بۆ بینەرانی زیاد دەکات بە ڕێژەیەک کە لە نێوان (٥-١٠)٪ هەڵدیرەکانی نێوەندە کۆمەلاَیەتییەکەی هەرچییەک بێت یان ئاستی خوێندنی کە پیێ گەیشتوون یاخود مامەڵەکردنی باوانیان لە گەڵیاندا. لەگەڵ جەختکردنەوە لەسەر مەترسییەکانی دیمەنەکانی توندوتیژی و ئەوەی دەیهێنێتە ئاراوە لە کەوڵکردنی هەستەکان و دۆزینەوەی کەش و هەوای پڕ لە مەترسییەکانی مندالاَن و هەرزەکاران ، لە دوای ئەو ڕۆژەوە خرۆشاندن و توندوتیژییەکەیان دەگوێزنەوە بۆ خوێندنگاکانیان و دەشێت مەسەلەکە بە مەینەتی فعلی کۆتایی بێت ئەو کاتەی ئەوان ئارەزووی جێبەجێکردن و تەقلیدکردنەوەی ئەوەی بینیویانە لە تاوانەکان لە ڕێی شاشەی تەلەفزیۆنەوە جێبەجی دەکرێت ؟ وە ڕێکخراوی یونسکۆ ڕاپۆرتێکی لەسەر مەترسی بەرنامەی ڕاگەیاندن لەسەر هەرزەکار دەرکرد بەشێوەیەک ڕێکخراوەکە فیلمی چەتە

و ڕێگرەکانــی دانا بەوەی دەبێتە هۆی شــلۆقی لە ڕووی ئەخلاقییــەوە کە تاوانە جۆربەجۆرەکانی لێ دەکەوێتەوە.

لاوازی پەیوەندی لە نێوان مامۆستا و خوێنکار دا:

-٢لــە لێکۆڵینەوەیەکــی (نغیمشــی) (١٤١٥) ە لەســەر نموونەیەک لە (١٥٦٠) خوێندکاری کوڕ و کچ لە خوێندنگە ئامادەییەکانی شاری ڕیاز لە وڵاَتە عەرەبییەکانی ســعودی ئاشکرا بوو هەرزەکاران لە تەمەنی (١٦-١٧-١٨) ســاڵ واز لە ڕاوێژکردن و ئالودە بوون و ڕێنمایی مامۆستاکانیان دەهێنن. ئــەوەش ئامــاژە بــە ســەربەخۆیەتی دەکات کــە هــەرزەکاران خوازیاری دەبن جگە لەو کۆچکردن و دابڕانــەی هەرزەکاران لە نێوەنــدی کۆمەڵگەدا تیایــدا دەژین بەهۆی ئەوان و خەڵکی دیکە یاخود لە ڕوویەکی دیکە مامۆستاکانیان.

-٣ هاوڕێیەتی خراپ لە خوێندنگەدا:

لێکۆڵینــەوەی قحتانــی لــە ســاڵی (١٤١٤)ە دا ئــەوەی ڕوون کــردەوە دیارتریــن ســەرچاوە ڕۆشنبیرییە لادەرەکان لای نەوجەوانە لادەرەکان، هاوڕێیانــە لەو لێکۆلینەوەیــەی (متلق) (١٤٠٩)ە لەســەر ماڵــی تیبینەر لــە (قســیم) دا دەرکەوت

ڕێژەی ٧٣٪ ی نەوجەوانان کردەوە لادەرەکانیان بە بەشداری کەسانی دیکە ئەنجام داوە.

٤- پەیوەندی تەمەن بە توندوتیژییەوە:

لە هەندێ لە لێکۆلینەوەکان دا دەردەکەوێ کە کۆمەڵەیەکی تەمەنی دیاریکراو هەن زیاتر لە کەسانی دیکە ئارەزووی ممارسەکردنی ڕەفتاری لادەرانەیان هەیە وە زیاتر لە ٪٩٥ ی نەوجەوانە لادەرەکانی ماڵئاواییان کرد لە ماڵی تیبینەری کۆمەڵایەتی لە ماوەی هەرزەکاریدا دەژین و تەمەنیان ٪٦٠ تاوانبار لەنێوان (١٦-١٨) ساڵی ئەوەش قۆناغیکی تەمەنە و بە توندترین قۆناغەکانی مرۆڤ دادەنریت کە جیێ بایەخە و بە قۆناغی جەستەیی و دەروونی وکۆمەڵایەتی جیادەکرێتەوە.وە لە لێکۆڵینەوەیەکدا بە ناونیشانی (قاوشی نەوجەوانان - کێشە و هۆکاری د. عدنان الدوری) ١٩٨٥ -م زۆربەی تاوانبارەکان چوونە جیهانی تاوانی ژێرەوە وە زۆربەی دەستدرێژکردنە ترسناکەکان لەمڕۆدا لە لایەن کەسانێکەوە دەکرێت تەمەنیان کەمترە لە هەژدە ساڵ لە کۆمەڵگە گەورەکاندا.

٥- کەمیی پەرەپێدان لە

خوێندنگەکاندا:

- بەدەر لە گەورەیی قەبارەی بە شێوەیەک پێشـــتر نموونەی نییـــە وە بودجەکانی بۆ خوێندن تایبەت کراوە و بەشی پێداویستیەکانی گەشەکردن ناکات چونکە ئەوەی لە خوێندندا بۆ تاکێک خەرج دەکرێت تا ئێستا کەمترە لە تێکرای نێودەوڵەتییەکان لە وڵاتە پێشـــکەوتوەکاندا، بەشێوەیەک لەقۆناغی خوێندنـــی بنەڕەتیدا ئەوەی لەســـەر خوێندکارێک خـــەرج دەکرێت بەم شـــێوەیەیە (یابـــان ٦٩٥٩،٨، وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ٤٧٦٣،٤ و سعودیە ١٣٣٧،٦ دۆلار.).

٦- گرژبـــوون لـــە تاقیکردنـــەوە گشـــتییەکاندا:

پێشنیارەکان:

- دابینکردنـــی دەرفەتی خوێنـــدن بۆ گەورە و بچوک لەگەڵ بایەخدان بە منداڵیتی پێشکات.

- پێشکەشـــکردنی چاودێـــری بـــۆ ئەوانـــەی خاوەن پێداویستیە تایبەتەکانن (لە خاوەن بەهرە و کەمئەندامەکان).

- دیاریکردنی نەخوێندەواری و قەلاچۆکردنی بە زۆر.

- کەمکردنەوەی چری پۆلەکان لە ٣٥ خوێندکار

لــە پۆلــدا، وە تازەکردنــەوەی ئامادەکردنــەوەی خوێندنگە کۆنەکان.

- بەرزکردنــەوەی ئاســتی خزمەتگــوزاری خوێندن بــۆ خوێندکار و ئاوێتەکردنی تەکنەلۆجیا لە بەرنامە جۆربەجۆرەکان و بەکارهێنانی گشــت مامۆستایان و خوێندکاران بۆی .

- بەکارهێنانــی بەرنامــەی گونجــاو و پێشــکەوتوو کــە ڕێ بە ئــازادی هێنانە بوون و ڕاهێنانــی خوێنــدکاران بدات وە چاندنــی توانا لە ناخیاندا لەســەر دەستپێشخەری تاک و ڕێزلێنانی هەروەهــا پەرەپێدانــی کارامەیــی جۆربەجۆر بە پیــێ داخوازییەکانــی بــازاڕی کاری جیهانی لای خوێندکار.

- نزمکردنەوەی گرژبوون لە نێو خێزانەکانداو ئەو دڵەڕاوکییــەی دەرئەنجامــی تاقیکردنەوەکان ڕوو دەدات.

- گەیشــتن بــە خوێندنــی هونەری تا ئاســتی جیهانی و بەرزکردنەوەی ئاستی ئابووری.

- ئامادەکردنــی مامۆســتا بەشــێوەیەک دروستکەری گەشەپێکردنی یەکەم وئامرازەکەیەتی

و پێویســته پیاچونــەوە بــە بــاری کۆمەلاَیەتی و داراییانــدا بکرێت و کارکــردن بۆ بەرزکردنەوەی شوێنیان لە کۆمەڵگەدا.

بڵاوکردنەوەی وشیاری ئەمنیی لای منداڵ:

-لــە لێکۆلینەوەیەکــدا بــە ناونیشــانی: بەرەو ستراتیجی پەروەردەی هاتووچۆ لە ڕیازی مندالاَن -زانکۆی ئیمارات – د. سهام محمد بدر ١٩٩٨- ه کە لێکۆڵینەوەکەی کورت کردەوە لەسەر گرنگیتی ســەیرکردن بــە بەرنامەکانــی ڕیازی منــدالاَن و گەشــەکردنی بەشــێوەیەک لایەنێکــی ســەرەکی لەخــۆ بگرێت لەوانــە پــەروەردەی هاتووچۆ بەو مەبەســتەی بەشــێکە لە ڕۆشــنبیری زانســتی و هونەری و کۆمەلاَیەتی.

-تێهەڵکێشــانی بەرنامە ئاساییەکانی فێرکردن بــە زانیارییــە ئەمنییــە جۆربەجــۆرەکان گــەر بەشــێوەیەکی ڕاســتەوخۆ بێــت وەک بابەتــە تایبەتــەکان بە دزین و پاراســتنی مافی گشــتی و موڵکیەت و مافەکانی دراوســێ و بێهۆشکەرەکان بــە تایبەت لە مادده زانســتییەکاندا یان لە مادەی پــەروەردەی ئاینی و مێژوو یاخود لە ئەدەب یان

لێکۆڵینەوە کۆمەڵایەتییەکان.

– گەمارۆدانــی منداڵانــی خــاوەن ڕەفتــاری دوژمنکارانــە و دانانیــان لــە ژێــر چاودێــری ئاراستەکردن.

– پشــتیوانی پەیوەندی نێوان خێزانی منداڵ و خوێندنگەکاندا.

–دادگای نەوجەوانــان: هەڵدەســتیت بە گەڕان بــەدوای هــۆکارەکان و بارودۆخەکانــی بوونەتە هۆی ڕووداوەکە بۆ ڕوودانی تاوانەکە.

سەرچاوە

العنف المدرسی-

فوزیە الخلیوی

www.Saaid.net-

لە بڵاوکراوەکانی تری نووسەر

١ـ ژن لە بازنەیەکی داخراودا.
٢ـ پێگەی ژن لە کۆمەڵگەی کوردەواریدا.
٣ـ توندوتیژیی وەزیفی دژی ژنان لە فەرمانگە حکومیەکاندا.
٤ـ کاتێک تەنیایی سەپێنراو ڕوو لە ژن دەکات.
٥ـ کوشتنی ژنان لە ئاماری میدیاکانەوە.
٦ـ بەشداریکردنی سیاسی ژنان.

کورتەیەك لە ژیاننامەی وەرگێڕ

کنێر عەبدوڵڵا حمه عەزیز لە دایکبووی ١٩٧٠/٥/١٢، دەرچووی کۆلێجی ئاداب بەشی زمانی عەرەبی، زانکۆی هەولێر. ساڵی ١٩٩١ لە ڕێکخراوی یەکێتی ژنانی کوردستان کاری کردووە و ئەندامی سکراتاریەتە لەو ڕێکخراوەدا، ساڵی ٢٠٠١ دەستی داوەتە کاری نووسین ساڵی ٢٠٠٣ وەک ئەندامی لیژنەی باڵای بزوتنەوەی ڕیفراندۆم لە کوردستان کاری کردووەو ئێستاش ئەندامی ئەنجومەنی پارێزگای سلێمانیە.